

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Kisalföld Kiadó Betéti Társaság

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTÓ, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és
technikai szerkesztő, HIRSCHLER REZSŐ, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY
MIHÁLY, METZL JÁNOS; SARKADY SÁNDOR

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kubinszky Mihály: Az időszerű Széchenyi – Tíz szemelvény –

Kubinszky Mihály: Az időszerű Széchenyi – Tíz szemelvény –

Széchenyi István születésének 200. évfordulóját ünnepli az ország. Különös joggal kapcsolódhatunk mi soproniak a megemlékezéshez, hiszen az 1835-ben városunk első díszpolgárává választott államférfit, több soproni vállalkozás és intézmény alapítóját,¹⁽¹⁾ a közeli Czenk egykori földesurát idetartozónak érezzük. Ide lovagolt be Czenkről, itt vett részt a megyegyűléseken, itt intézkedett malmunk, takarékpénztárunk, vasutunk ügyében, s itt van eltemetve a közeli Nagycenken. Aligha emeltek másutt a városképpel annyira összeforrt szobrot Széchenyinek, mint Sopronban. A család palotája ma is neves műemlékünk. Széchenyi bizonyára különlegesen a mienk, soproniaké.

Széchenyi időszerűségéről nem először olvasunk. De újból és újból joggal írunk róla. Találóaan állapította meg Szekfű Gyula,²⁽²⁾ hogy „mindegyik kornak más és más kérdést kell Széchenyihez intéznie, mindegyiknek ki kell keresnie a saját időszerű létproblémáit”. Szerény erőmmel igyekszem én is ezt tenni. Szemelvényeimnél igyekeztem az időszerűséghez Széchenyi európai, kivált közép-európai érdeklődését és ehhez kötődő szellemiségét kapcsolni.

1. Széchenyi István életműve alig lehetne ma időszerű, még részeiben sem, ha nem lett volna az teljes egészében a saját korában. Bizonyára ez volt a nagy államférfinak egyik legnagyobb ereje, ezzel gyakorolta kortársaira és az eseményekre a legmaradandóbb hatást. Az időszerűséghez Östör József szerint³⁽³⁾ Széchenyinek egyáltalán bámulatos, szinte újságírói érzéke volt. A Hitel, a Stádium, a Kelet Népe, a Politikai Programtörödékek mind akkor jelentek meg, amikor a bennük felvetett – mondhatnánk, feldobott kérdések a legidőszerűbbek voltak s azok tárgyalására, befogadására a nemzet többségének lelki világa

akkor legjobban megérett volt. Ugyanez áll híres Akadémiai beszédére (1842). Nem mindig sikerült saját nézetét a többséggel elfogadtatnia, de az időszerűség megérzésének tényén ez mit sem változtat. Áll ez a „megérzés” közpályája egyéb mozdulásaira is. Kossuth így foglalta össze Széchenyinek [194](#) ezt a kivételes, talán csak tudatalatti képességét: „Széchenyi sem korán, sem későn nem lépett fel, éppen abban a pillanatban, mikor az idő erre legalkalmasabb volt.” Östör József másutt [4\(4\)](#) így folytatja: „Felmerül a kérdés, hogy mi az oka Széchenyi időszerűségének? Személyében vagy elveiben rejlik az?” A válasz: politikai elvei és meglátásai révén maradt fenn korunkig időszerűsége. Szabadságszeretete, lojalitása, amely érdemben a társadalmi rendnek a szeretete, keresztény erkölcsisége. Mindezekre nincs-e nagyobb szükségünk ma, mint valaha? És Östör József így folytatja: „Olvassuk el Akadémiai beszédjét, amelyen még egy Vörösmarty is megbotránkozott, mert társaival együtt nem látta előre azt, amit Széchenyi már akkor látott és akkor előre megjövendölt, nevezetesen a nemzetiségi kérdésnek túlfeszítését, amit az országban lakó idegen nemzetiségeink ürügyül fognak felhasználni ellenünk, hogy majd vésszes időkben ránk támadjanak... Nem volt-e igaza Széchenyinek, amikor Magyarország biztonságát tartotta legfontosabbnak, legelsőnek...”

Íme, a politikai időszerűség és a hozzá kötődő meglátás, előrelátás, az első Széchenyinek nemzedékünket emlékeztető sajtószerűségeiből.

2. A közelmúlt politikai helyzetváltozásai nyomán Sopron fejlődése szempontjából bizonyára lényeges Közép-Európa felértékelődése. Közép-Európa központját Bécs térsége jelenti. Ez a sok nemzetiség által lakott és ma több ország között megosztódó terület már több mint ezer éve a magyarságnak a Nyugattal való érintkezési lehetőséget is biztosítja. Felismerte a kapcsolatnak jelentőségét természetesen már az ide kötődő Széchenyi István is. Nem sokkal halála előtt, 1860. januárban Gyürky Antalhoz írt levelében olvashatjuk: „*Imodát kell Czenken építtetnem, már magasabb szempontból is mert Czenk nyugat felé – honnan igen hideg szelek főnek – első hely, hol drága anyaföldünknek szívünkbe és lelkünkbe elválhatatlanul beszótt nyelvén dicsértetik a nagy Isten.*” [5\(5\)](#) Kötődés ez az apától örökölt hitbizományhoz, hűség a szülőföldhöz (még ha bölcsőjét Bécsben ringatták is), gondoskodás ez a szűkebb pátriáról, bizonyos fajta mecénátusság, melynek ma gyakran híjával vagyunk.

3. Széchenyi István „mai jelentősége” című fejezettel már írt Szekfű Gyula kiváló tanulmányt, [6\(6\)](#) tanulságos és időszerű ennek néhány megállapítása, annak ellenére, hogy Szekfű azt Széchenyi működése és a mi életünk közti történeti idő feleződése idején írta. Idézzük Szekfűt itt kissé részletesebben: „A történeti személynek lehet jelentősége anélkül is, hogy cselekedeteiből az utókor valaminémű gyakorlati hasznot húzhatna... ..Vegyük el Széchenyi működése gyakorlati eredményeit s ne tekintsünk sem a Lánchídra, sem az Akadémiára, a Tisza szabályozásra, vagy az aldunai útra, a dunai vagy balatoni gőzhajózásra, s alakja mindettől a gyakorlati eredménytől megfosztva, mégis olyan marad, amilyent azóta is nehezen találánánk az egymásra következő magyar nemzedékek közt.” Vagyis Széchenyit nem műszaki alkotásai, hanem magas szellemisége tette időben értékállóvá. Úgymond nemes hazafisága, melyet kényszerű ellenzéki szerepe rajzolt ki egy rebellióig fokozódó reformkorban. Magas erkölcsisége, melyhez neveltetése és arisztokratikus talapzata nemcsak társadalmi, de gazdasági előnyt is juttatott neki.

195Az 1897. máj. 23-án leleplezett soproni Széchenyi-szobor (Mátrai Lajos alkotása)

Gondolkodjunk el, újabb fél évszázad vagy annál is többnek a múltával, mi adhat Széchenyi szellemiségének ma is töretlen értéket? Ellenzékiségét még 196saját életében levetette, s erről saját maga is nyilatkozik: „*Én természetem és hajlandóságom szerint soha nem voltam ellenzék embere. Mert a negatio, az ellenőrség szerepe soha nem volt ínyemre annyira, mint vala a kiállítási, az az alkotási szerep.*”⁷⁷ Erkölcisége nem volt egyedülálló, s a mai embernek a változott körülmények között ám példakép, de nem minta. Én úgy hiszem, hogy éppenséggel európaisága, melyet ő előtte ilyen hathatósan és követhetően magyar ember még alig fejtett ki, ez az európaiság, párosulva egy ezt felszínre hozó és közkinccsé tevő aktivitással, ez Széchenyi István szellemiségének máig is hatékony ereje. Mintaképe ő ezért a mai hazafinak és a mai erkölcsiségnek is.

4. A kiművelt emberfő a Hittel egyik legidősebb gondolatkötege. „*Az ész erő, s így az ész boldogság.*” Sehol másutt nem találok még a boldogság annyiszor keresett meghatározásának a műveltség örömeire történő visszavezetésével. De a meghatározás érdekességén felül annak gyakorlati ereje valóban mai értékrendet is jelent: „*Igazibb súly s erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.*” A nemzet erejét a termékeny föld és az ásványi kincsek csak

úgy nem biztosítják, Széchenyi szerint, mint. ahogy a csatát sem dönti el egyedül a katonák száma. Szükséges ahhoz nagyon is a tábornokok jó hadvezető képessége.

Érdekesek a példák, melyeket Széchenyi az egyes nemzeteknek a boldogulásához az idegenből behívott értelmiségiek szükségességére felhoz: Carthago Lacedaemonból hívott hadvezért, Szicília Athénból törvényhozót, hazánk Olaszországból építőmestereket – nyilván Pollack-ra gondol – és nemrég Britanniából mechanikusokat. Ami a Lánchidat építő Adam Clark-ra és Thierry Clarkra utalhat. (Kiművelt emberfőben számszerűen ma talán nincs hiány Magyarországon, de olyan jó képességű értelmiségiben, aki boldogulását itthon megtalálja, már lehet hiány.) De Széchenyi a kiművelt emberfőt korántsem az értelmiségre egyedül érti: s ő ezért ma minket nemcsak felsőoktatásunknak a külföldi nagynevű intézmények eredményességéhez való felzárkózásra inthet.

„Mennyivel számosb jó és tökéletes építőmester, fegyvergyártó, ács tímár, asztalos s a. t. van egy országban, annál rövidebb idő alatt s így kevésb idővesztéssel fognak erős építvények, jó fegyverek s bútorok s a. t. előállítani, ...azon lelki mennyiség, melly mind ezen tárgyak körül úgy szólván a teremtő erő, határozza el egy nemzetnek a többiek közt ebéli feljebb vagy alantabb létét. A gazdák kisebb vagy mélyebb tudománya mérlege az ország földművelési erejének.” Tehát a jó szakmunkást, iparost, melyben ma egyre nagyobb a hiány, a jó földműves gazdát is joggal a kiművelt emberfők közé sorolja. Az értelmes emberek sokasága értelmes közösséggé nő, s ez esetben *„a köz intelligencia – értelmesség – azon jel, melynél fogvást a bölcs a nemzeteket mázsálja”*. Mértékadó, s az utóbbi évtizedekben sajnos mellőzött felismerés és megállapítás, melynek Széchenyi által levont végső következtetése a gazdasági jólét szférájából a politikai célba vált át: mert Széchenyi szerint az a nemzet, mely magas közintelligenciájú, vagyis nemzet, melynek sok értelmes embere van, s mely az előbb említett külföldi értelmiségiekre sincs rászorulva, *„függetlenebb, szabadabb és erősb”* nemzetté válik.

Széchenyi praktikus észjárására utal, hogy a kiművelt emberfők mellett azok gazdasági lehetőségét, életkoruk, társadalmi és vagyoni helyzetük korlátjait [197](#)sem hagyja figyelmen kívül: *„Sokszor alacsony lépcsőn nyert tudomány egészen új életerőt hoz egy nemzetbe, mint Watt az angolok közé a gőzmachina által.”* Mégis *„többnyire felemelkedtebb helyről szivárogo le az erény és tudomány... ..nem parasztgazda kezdheti a birka s lónemesítést, ő neki azt végezni kell”*. S még *„a tudja Isten honnan közinkbe esteknek, kiknek egy petájkok, de még egy káposztafejek sincs...”* tudják a munkákat kezdeményezni vagy elvégezni. *„Hazafiúi egyesület”*, értelmi síkon vett nemzeti összefogás szükséges: *„Mindenkinek, idő, ész s pénzbeli tehetsége szerint forró s állhatatos hozzájárulása a közjóhoz”* szükséges. Intelem, mely a nemzet által ma annyira óhajtott gazdasági felemelkedés megteremtéséhez a legnagyobb időszerűségű: csak ha a legkülönbélebb munkaterületek mindegyikén az oda szükséges „kiművelt emberfő” tevékenykedik, s a termelés, az igazgatás, a fegyveres erők (ezekről Széchenyi soha meg nem feledkezik!) irányítása a művelt közvéleményt is helyesen irányító általános műveltséggel, valamint ágazati szakszerűséggel történik, csak akkor hatékony a kiművelt emberfő.

Lehetne még medítálni tovább is azon, hogy a közvélemény helyes tájékoztatásának mennyire felel meg ma a publicisták lelkiismerete, s a közjó érdekét nem áldozzák-e fel pártérdekért vagy szenzáció-hajszolásért, lehetne azon polemizálni, hogy a mai igények szerint kívánt szakismereteink megszerzéséhez iskoláink rendelkeznek-e elegendő jó tanítóval és tanárral, felsőoktatásunk ezen kívül a megfelelő felszereltséggel is, lehetne vitatkozni azon, hogy a kiműveléshez ma elengedhetetlen idegen nyelveket a nemzet fiainak megfelelő hányada beszél-e, lehetne talán megnyugvással tudomásul venni vezetőink egyre fokozódó érdeklődését és tájékozódását külföldön a piaccgazdálkodás bevált módszerei iránt, lehetne reménykedni abban, hogy a múltban sokak által egyedül üdvözítőnek tartott felsőfokú kiképzés helyett az arra

rátermettek a felemelkedéshez oly elengedhetetlen szakmákat fogják a jövőben választani, de nem lehet elvitatni azt az átfogó éleslátást, amivel Széchenyi a nemzet felemelkedéséhez ma is annyira szükséges egyik legfontosabb követelményt, a kiművelt emberfok sokaságának igényét már másfél évszázaddal ezelőtt meglátta és világosan megfogalmazta⁸⁽⁸⁾.

5. Az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb erkölcsi rombolását az adott szó hitelének hiánya jelenti. Széchenyi gondolatvilágának időszerűségét bizonyítja, hogy ehhez is találunk „Hitel”-jében adalékot, amikor a hitel fogalmát ilyen szempontból is mérlegeli: *„Tudniillik, hinni s hihetni egymásnak. A hit azon lánc, mellyel az emberiség össze van kapcsolva a Mindenhatóval; a szó szentsége köti az uralkodót elvághatatlanul hív jobbágyihoz, s ezek tántoríthatatlan hívsége alkotja a thronus rendíthetetlen erejét. Az igaz szó kútfeje a házassági boldogság, valódi becsület s cselekvények egyenességének s így minden szerencsének”⁹⁽⁹⁾.*

Az adott szó hitele Széchenyinéél lényegesen többet jelent, mint a szószert értelmehető szavahihetőséget. Ez is fontos, mert egy átfogóbb, a társadalom szilárd erkölcsi alapját képező becsületességet jelent. Mert *„bár mi szerencsétlen helyzetetésű legyen is az ország, bár milly láncok által legyen is lebilincselve a nemzet, előbb utóbb még is szabadabb létre viv, ha lakosiban 198a polgári erény tiszta vére buzog. S viszont akármiilyen boldog fekvésű legyen is egy ország, bár miilyen szabadságokkal bírjanak is lakosi, lassan lassan mégis rabigába görbed, ha romlott a tiszta erkölcs s polgári erény nem fénylik többé!”*

Bizonyára lehetne tanulmányt írni arról, hogy a történelmi hatalomváltások ciklusainál, nem csak Róma „görnyedt rabigába”, de később hatalmasok, mint Velence, Bizánc s az angol világbirodalom, hogy kiragadott példákat említsék, vagy egyik-másik mai államformáció is nem a polgári erény lankadásának következtében veszítették-e el hatalmukat? S lehetne arról is polemizálni, hogy a polgári erényt egyáltalán megbecsüljük-e ma még. Hiszen Széchenyi István, az előbbi idézetnél csak néhány lappal korábban azt írja, hogy *„azon fáradozásoknak, melyekkel a hív hazafi éjenként foglalatoskodik, se vagyont, se idejét, se egészségét a közjó előmozdítása végett nem kímélvén, midőn tán hazafiai azért még sárral is dobálják... ...valahára azok legtisztább fényben ragyogni fognak.”* A napi politikába vezetne, ha közjogi méltóságot betöltő kortárs hazafiak, háládatlanságból vagy megnemértésből fakadó becsmélését itt felidéznenk. De Széchenyinek mindenestre igaza van abban, hogy ma is minden visszasság egyik rákfenéje a bizalmatlanság, annak pedig ismérve az adott szó hitelének hiánya.

6. Széchenyi Istvánnak a közép-európai térség egységében gondolkozó politikai-gazdasági koncepcióját leghívebben talán a Közlekedési Javaslat tükrözi¹⁰⁽¹⁰⁾. Általános az a felfogás, hogy a javaslatot nem Széchenyi István szövegezte, hanem Kovács Lajos, mégsem vonható kétségbe, hogy annak felépítése, az egyes közlekedési ágazatok jellegének ismertetésével és főként a kijelölt útvonalak irányára tett javaslatok tőle származnak, az ő elképzeléseit, az országgyűlésen is képviselt álláspontjait tükrözik.

„A magyar közlekedési rendszer részletes kifejtése” című negyedik fejezetben, térképpel is alátámasztva „Vaspályák” tárgyalásánál a következőket olvashatjuk: *„...négy fővonal kijelölése ajánlkozik mindennek előtt, mint a magyar közlekedés alapja. T. i. egy vonal meny a es. örökös tartományokkal s vele Európának minden nyugati országaival kapcsolatba hozna; 2-ik melly Pestrül saját tengerpartunkkal ez által Olaszországgal s a tengerekkel csatolna össze; 3-ik fővonal meny fővárosunkat a kelettel hozná jövendőben összeköttetésbe; és 4-ik, melly hasonló összeköttetést eszközölné Galicziával s az éjszakkal.”*

Mindezekhez néhány megállapítás közel másfél évszázad távlatából. Majdnem minden európai vasútépítésnél az idő tájt lokális szinten gondolkodtak, terveztek. Vagy két várost kötöttek össze, vagy

valamely gazdaságilag fejlett tájegységet tártak fel. Még a neves német közgazdász, Friedrich List is „csak” német-nemzeti vasúthálózat vonalhálózatát adta közre. Nemzetközi kapcsolatok létesítését ilyen távolságokkal ez idő tájt Európában egyedül Széchenyi kezdeményezte. Javaslataiban még csak nem is két határmenti város összekötéséről van szó, hanem Magyarországnak Európához kiépítendő kapcsolatairól.

Magyarországnak a Habsburg-monarchián belül elfoglalt helyzete révén az idő tájt csak a török birodalomhoz volt közvetlen külföldi kapcsolata, határvonala, hiszen a nyugat-európai országokat és az európai északot, csakúgy mint a német államokat csak Ausztrián keresztül lehetett elérni. A közlekedési [199](#)javaslat megjelentetése időpontjában a Pest–Bécs – a javaslat szerinti első viszonylat – már épült, s ugyanaz a Rotschild-bankház, mely ezt a Magyar Középponti Vasúttársaságot finanszírozta, a Bécs–Galícia vonalat is építette. Így hazánk részére Pozsonyon és Gänserndorfon keresztül nemsokára összeköttetés létesült Csehországgal, Sziléziával, ezen keresztül Szász- és Poroszországgal. (Ez a javaslat szerinti 4. viszonylatot érinti.) A tengerparti összeköttetés a világkereskedelemhez való kaput jelentette, mégha a vasút „belföldön” vezetett volna is Fiuméba. Ennél a vasútnál a szándék erősebb volt, mint a lehetőség, hiszen Európában ez idő tájt a Karszthoz hasonló méretű és magasságú hegységet még nem sikerült vasútvonallal áttörni. A Semmering-vasutat ugyan már tervezték, s annak tudós mérnök-alkotója, Karl Ghega már megjárta volt Amerikát tapasztalatok szerzése érdekében. A siker azonban még nem volt biztos, főleg a teljesítőképes adhéziós vasúttal szemben még sokan a fogaskerekű vagy más – ma már kuriozitásnak minősülő – műszaki megoldást tartottak reálisnak. A fiumei vasút az osztrákok által a Semmering-vasút meghosszabbításában tervezett és végül meg is valósított trieszti Karszt-vasúthoz hasonló műszaki nehézségekkel találta magát szemben. Megépítését kereskedelmi-gazdasági szempontok sürgették, ezért már a technikai lehetőség tisztázása előtt létesítését felvetették. A hegyi vasutak hasonló, mégis talán kisebb mérvű műszaki problémáival kellett volna megküzdeni a Széchenyi javaslatában szereplő 3. viszonylatnál is, melynek úticélja Széchenyi javaslatában röviden „kelet”. Erdélyen, a térkép tanúsága szerint az Ojtozi-szoroson vezetett volna a moldovai fejedelemségbe, azon keresztül a Fekete tengerhez, vagyis ismét a világkereskedelmet jelentő tengerhajózási csatlakozáshoz. Az oroszországi, szentpétervári kapcsolatot leginkább a bécsi viszonylaton, majd Szilézián és Varsón keresztül lehet elképzelni.

A keleti kapcsolatok vasutai végül is az Északkeleti Kárpátokon át épültek ki és elsősorban stratégiai célúak voltak. A fiumei vasút is megépült. Amikor a román királyság létrejött (1878) az orsovai és egyhamar kiépülő tömösi-szorososi vasút Bukarestbe és a Fekete-tengerhez vezetett (a Széchenyi javaslatában szereplő ojtozi-szorososi kapcsolat mintájára). A nemzetközi viszonylattá érett vasúti összeköttetések eredeti elképzelése tehát helyesnek, reálisnak bizonyult, mégha hetven évvel később az első világháborút követő békekötések egyiket-másikat jelentőségében csorbították is. Széchenyi István közlekedéscélú elképzelései végül is egy máig működő közép-európai forgalom jelentős részét alapozták meg.

Nem kevésbé bizonyultak előrelátónak a közlekedési javaslat más tételei sem, azok, melyek az akkori országhatárokon belül maradó viszonylatokra, és azok, melyek a kiépítendő kőutakra vonatkoztak. Vagy éppenséggel az, amelyik az államvasúti rendszert már ily korai időpontban előtérbe helyezte. Ezek a javaslatok azonban – úgy vélem – nem szorosan a közép-európai „mentalitáshoz” kötődnek, nem annak gondolatát képviselik.

7. Sajátos módon elegyedett Széchenyiben az európaiság, a hazafiság és a helyes (köz)gazdálkodás eszménye. Ennek érzékeltetésére időszerűen tanulságosnak vélem Éber Ernőnek azt a megállapítását^{[11\(11\)](#)}, hogy Széchenyi 1817-ben, három évvel azután, miután a családi birtokot saját kezelésébe vette s még három évvel apja 1820-ban bekövetkezett halála előtt, inti jószágigazgatóját, Liebenberget, „*Járjon el*

minden gazdasági dologban lelkiismerete szerint. 200 Csökkentsen minden kiadást- s ha két oldalon dolgozunk ezen, egy év alatt némi rendbe jövünk”. Majd: „Korlátozzon minden kiadást, én pedig ezentúl 350 aranyból akarok egy hónapban megélni.” Majd: „Aggodalommal várom, öreg barátom, és némi kíváncsisággal, hogy szabad-e havonkint 350 aranyat költenem, anélkül, hogy tékozlónak tartsanak és az is legyek.” Éber Ernő ezeket a levélrészleteket a fiatal Széchenyi pazarló életmódjának cáfolatára idézi, én azért választottam ki őket, hogy a magyar közgazdasági szemlélet egyik megalapozójának a saját életvitelére vonatkozó – ugyancsak időszerű – megszorításokat érzékeltessem. Mégha a 350 arany valóban főúri életvitelt biztosított is a 30 éves kora felé érő Széchenyi István számára, a cenki földbirtokon a mintaszerű gazdálkodás bevezetése elismerésre méltó. Nem szónokló, ellenzéki színben népszerűvé váló hazafias politikus volt tehát Széchenyi István, hanem annak az arisztokratának a típusa, aki inkább Nyugat-Európára, méginkább Skandináviára volt jellemző. Ahol a földbirtokos családok a maguk kezébe ragadták a földművelést, és ehhez a kor igényeinek és lehetőségeinek megfelelően gyakorta ipart is kötöttek. Földbirtokuk felélése helyett, amire sajnos nagyon sok példát lehet a XIX. századi Magyarországon és Erdélyben találni, még gyarapították is vagyonukat.

Éber Ernő könyvének egésze egyébként azt bizonyítja, hogy Széchenyi István mezőgazdasági szakember volt, korának ismereteivel felvértezve. 1815-ben saját istállója lóállományának nemesítése érdekében utazik Angliába. Naplójegyzetei, A lovakról és a Néhány szó a lóverseny körül című könyvei Éber Ernő szerint a ló iránti szerető szakértelmet tükrözik. A cenki birtok Fertő-parti peremén levő szőlők érdekében a bortermelés kérdéseivel is foglalkozott. Béla fiához írt intelmeiben olvashatjuk: „Foglalkozzál kimerítően és behatóan a pincészettel.”

A hazafiságot és a jó gazdát valamilyen társításban képzelel el. Erre Éber Ernő munkája Széchenyi több idézetét említi: „A jó hazafi egyszersmind jó gazda is lehet s kell is lennie, mert csak a takarékos és jó rendű lehet közönségesen hasznos s nem a csak lármázó hazafi.” S 1836. április 14-én a főrendiház előtt beszédét így fejezte be: „Vannak az embernek pillanati, melyekben szükség, hogy csak gazda legyen, de olyanok is vannak, melyekben csak hazafinak kell lenni.”

Idevágó időszerűség annak felismerése, hogy a lóverseny több, mint a hazai állattenyésztés fellendítésének nemes szándéka, ez az európaiság szemléletét is tükrözi. Korszerű szóval a felzárkózás törekvéséhez hasonló. A lóverseny Széchenyi szerint alkalmas eszköz arra, hogy „honfitársaimat kicsalogassam oduikból, egy helyre összegyűjtssem s őket egymással s a művelt idegennel megismertessem”¹²⁽¹²⁾. Így zárul be a kör: a gondos gazda szerepét vállaló lokálpatrióta főúr agrárismereteivel biztosan szervezheti kedvtelését, a lóversenyt, s ezt látókörenek megfelelően a magyarságnak a Nyugathoz való felzárkózására használja ki. Sokoldalúság szükséges ehhez, mely talán az igazi európaiságnak ugyancsak egyik ismérve.

8. Széchenyi István németül írta naplóinak nagy részét, németül írta döblingi számkivetésében a Blick-et, németül beszélt és levelezett. A XIX. századi arisztokrácia tagjaként, neveltetésének következtében franciául is tökéletesen beszélt, angliai utazásai során angol nyelvtudását bizonyára tökéletességig fokozta, levelezései is bizonyítják ezt. Mindemellett a magyar 201 nyelv művelésére – elsődleges célként, mert politikai alapnak minősítette – alapította a Tudós Társaságot, és magyar nyelven írta könyveit. A történetírás nem kedveli a feltételezéseket, de biztosan állíthatjuk, ha úgynevezett nemzetiségi területen született volna, vagy birtokai ott terültek volna el, akkor beszélt volna románul, szlovákul vagy horvát nyelven is. A közép-európaisághoz ez is hozzátartozott. Nem minden európai arisztokrata beszélt ennyi nyelven, a külföldiekkel való érintkezéshez annakidején a francia elegendőnek minősült. A magyar arisztokrata sajátossága lehetett a 4–5 nyelv ismerete. Nemrég feljegyeztem egy statisztikai adatot: a magyarok 8%-a beszél (legalább) egy idegen nyelvet. (Ausztriában ez az érték 48 % körül mozog!?).

Iskoláinkban azt hallja az ifjúság, hogy tanuljunk Széchenyitől hazaszeretetet. Én hozzátenném, hogy vegyünk példát idegennyelv-tudásán is.

9. Az elmúlt években Széchenyi értékelésénél meg nem értés mutatkozott az 1840-es évek magatartásával, amikor, úgymond, már nem fűtötték haladó reform-gondolatok, hanem gátat kívánt állítani a közelgő, általa rémképként előrelátott forradalomnak. Az akkor fogalmazott Garat¹³⁽¹³⁾ az öncélú opponálás feladásának követelményével és sok kijelentésével tanulságos és időszerű.

A Garat egy Magyarország körül változott helyzethez való rugalmas igazodás igazolása. Östör József kézjegyzete szerint „A Garat célja tárgyilagosan meggyőzni az ellenzékét, hogy *most* a mindenáron való opponálásnak már nincs helye...” A Garatban írja Széchenyi, hogy *A magyar állása felette különös, ...a nemzetek körülményei közt bizonyosan a legbonyolódottabbak egyike... ..E sarkalatot kellene azon számtalan időelőtti indítvány s megbocsáthatatlan rögtönzés és handabandának, melytől szegény hazánk gőzölg, kimentésére és kiszépítésére alapjábul kiforgatni, s nem mindig lamentációkkal s széles phrasisokkal állni elő,,... ..Egyedül a lehető legnagyobb óvakodás, türelem és bölcsesség által tarthatja fenn magát a magyar, s köthet ki egykor a nemzeti üdv partjára*”. Az egyén és a nemzet boldogulásának filozófiai taglalását követően arra a megállapításra jut, hogy *„egyedül szünetleni előmenetben lelheti az ember meglegedését némileg”*. A százötven évvel ezelőtti és mai helyzet közötti párhuzamot Széchenyi alábbi helyzetelemzéséből is kiolvashatjuk: *„Azelőtt meg volt elégedve a magyar hon legalantibb fokuja is, miért ne lenne most is meglegedve, most, miután engedmény követ engedményt... ..nem látják, át, hogy azért volt meglegedve ezelőtt, mert féligmeddigi álmai közt akkoron semmi jobbat nem ismert; most pedig azért elégedetlen, sőt kielégíthetetlen, mert felébrede, s ekkép mindenbeni hátramaradását s minden körüli saját megrövidítését azon arányban tapasztalja mindinkább, amilyenben ismeretei tágnak és ehhez képest vágyai és szükségei is ellenállhatatlanul napról napra nőnek.”*

10. A már idézett tanulmányban¹⁴⁽¹⁴⁾, Östör József a lényegre törést jelöli meg Széchenyi egyik legidőszerűbb vonásának, ami korunkra is tanulságként maradt: „Ő a lényegre nézte, azt, ami az intézmények, a köz- és magánjogok, sőt a társadalmi szervezet alatt van. A magyarság fenntartó gyökereit, a fajt ²⁰²és ebben a magyar parasztot, amelyet évezreden át harcosnak ismert és fiatalnak, frissnek tartott, tehát jövőt mert neki jóslni. Ez, ez itatja át Széchenyi lényét... ..Mindegy neki minden: fontos a magyar érdek és ehhez vezetőleg minden és mindenki csak eszköz: Kossuth, hogy visszatartsa először szép szóval, azután egyre hevesebbé váló hírlapi cikkeivel és röpirataival a forradalomtól, amelyet ő előre biztos szemmel lát és amelyről előre tudja, hogy leveretésünkkel fog végződni s ebből mérhetetlen kára lesz a magyarnak, mert hosszú időre vissza fogja vetni legalább is nemzetisége kifejlődésében, eszköz neki Batthyány, hogy az ő személyén keresztül nyerje meg Kossuthot, vagy legalább ettől elválassa; eszköz Deák, akit nyugodtságánál és tárgyilagosságánál fogva egyedül tart alkalmasnak nagyobb, nem forradalmi, de mégis ellenzéki és majd egyszer kormányképes párt vezetésére,... ..Politikai eszközei a nők: Grassalkovich Tini hercegnő; a »Caroline«, vagyis gróf Károlyi György felesége, Batthyány Lajos barátnéja; eszköze neki az utóbbinak felesége, Zichy Antónia grófnő is és még számos, akkor társaságbeli »delnő«, akiket sűrűn látogat, megkocsikáztat, ajándékokat hord, udvarolgat nekik, de mind e mögött finoman meghúzódik a politikai számítás és hódítás... ..legnagyobb létesítményei is: a lóversenyek, a Kaszinó, a Tudós Társaság, az Alduna- és Tisza-szabályozás, a dunai és balatoni gőzhajózás, a Gőzmalom, a Szederogyelet, a vasutak és egyebek, mert mindezek fölött lebeg, mint mindeneket átható és melengető nap, mindezek alatt van az egyedül életerőt adó gyökérzet: a magyar nemzetiség, amely szerinte »emberi lény minden ereibe s lelke legbensőbb rejtekébe szőtt természeti tulajdon, melyet az öntest megsemmisítése nélkül szinte oly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a szív kiszakítása után

világunkon többé élni nem lehet«. Ez tehát Széchenyinek magának, minden beszédjének és írásának, alkotásának egész életének a legveleje. E nélkül nem lehet megérteni.”

És, tegyük hozzá, ez a lényegre törekvés nemcsak fenntartotta számunkra Széchenyi eszmevilágát, mint ma is érthetőt, a lényegre törekvés a kezdeményezéstől annyira eltávolított és ezért eltávolodott nemzedék számára időszerű példa is.

Összegezés.

Széchenyi István életműve célkitűzéseiben, úgy hiszem, egységes egész. Azon az utókor részéről pozitív és negatív szakaszokat keresni céltalan, s ilyeneket találni nemzedékünkhöz méltatlan fennhézás. Most, amikor születésének két évszázados fordulójához értünk, emléket életműve egészének méltánylásával ünnepelnünk egészen természetes. Ami a visszaemlékezésekben új lehet, nem annyira újabb felfedezésekből, inkább a történeti távlat növekedésével ugyancsak emelkedő látóhatárból fakadhat. Úgy hiszem, hogy ezt a lehetőséget kellett ma nekem is elsősorban kihasználnom.

A XIX. században Széchenyit a magyarság a nemzeti érzelmek, a hazafiság ápolása s a nemzet gazdasági alapjainak megteremtésére irányuló fáradozásai miatt becsülte nagyra. A két világháború közötti irredentizmus idején Széchenyiben a konzervativizmust becsülték. Ezt kárhoztatta benne a második világháborút követő évtizedek baloldalisága. Népszerűségét éppen a hivatalos fenntartások táplálták tovább. Ugyanakkor többnyire elveszett életművének tárgyilagos megítélése, hiszen nem támasztották alá. A Széchenyi-nimbusz értelmi alapról az érzelmi szférába csúszott át, ami végső fokon ugyan nem hiba, de önmagában kevés, mert nem időtálló. Nemzedékünk kötelességének [203](#) tartom tehát, hogy Széchenyi életművének időszerűségét tárgyilagosan ismerje meg.

Széchenyi István iránti tiszteletet tanáraink és szüleink oltották nemzedékünkbe. Engem kivált nagyapám, Östör József tanított Széchenyit megismerni, hálámat iránta is szeretném leróni ezzel az írással [15\(15\)](#).

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila: Beszámoló a Széchenyi István Emlékmúzeumról

Környei Attila: Beszámoló a Széchenyi István Emlékmúzeumról

1. A Soproni Szemle olvasói két ízben is kaptak tájékoztatást a nagycenki intézményről (A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum kiállítása, 1974, 248–263; Tíz éves a Széchenyi István Emlékmúzeum, 1983, 169–175). Ezekből ismeretesek a múzeum alapításának körülményei, első kiállításának felépítése és célja-feladata, többé-kevésbé az is, milyen igyekezettel és eredménnyel töltötte be a múzeum ezt a feladatát. Ismertté válhatott az is, hogy az Emlékmúzeum elnevezés nemcsak a múzeum feladatát jelzi szabatosan, de egyben a múzeumnak mint intézménynek jellegét is, kijelöli helyét a múzeumi intézmények szakmai rangsorában: az emlékmúzeum a hagyományos múzeumi szakmai feladatok közül csak a kiállításra és annak többoldalú közművelődési hasznosítására jogosított és kötelezett intézmény, nem feladata – és nincs rá lehetősége – a múzeumok tudományos munkájának (gyűjtés, feldolgozás, publikálás) ellátása. Az elmúlt tizenhét évben a Széchenyi István Emlékmúzeum sokféle fejlődésről számolhat be, többek között az intézmény státuszának megváltozásáról is. A csaknem két évtizedes munka közepette világossá vált, hogy emlékmúzeumunk nem térhet ki a hagyományos múzeumi szakmai feladatok – fentebb említett – ellátása elől, és nem is tért ki. Ezt a valóságosan létrejött állapotot szentesítette 1990-ben a minisztérium rendelete, mely a Széchenyi István Emlékmúzeum elnevezés meghagyásával intézményünket a múzeumok közé

sorolta és országos gyűjtőkörrel ruházta fel Széchenyi István munkássága, a Széchenyi család- és a Széchenyi-kultusz története témakörében. Jóllehet, ennek az átsorolásnak az állam részéről nincs semmiféle anyagi következménye, fenntartónk, Győr–Moson–Sopron megye önkormányzata kiegészítette a múzeum költségvetését az új feladatok ellátásához szükségesnek ítélt összeggel. Ezóta tehát a nagyeceni múzeum a szakma részéről is valóságos is igazi múzeumnak tekintendő. Továbbra is kis intézmény, pl. tudományos- és szakmunkatársainak csekély számát tekintve, de ellátja a történelmi múzeológia minden szakfeladatát és rendelkezik ezen ellátás teljes intézményi vertikumával. Gyűjteményei vannak és van restaurátor műhelye. Ez utóbbit a Soproni Múzeummal való teljes szakmai munkamegosztásban működtetjük, amennyiben a Sopronban és Nagyecenen kialakított műhelyeket szakosítottuk és Nagyecenen látjuk el mindkét múzeum fémrestaurálását.

2. A tizenhét év fejlődésének másik jelentős, és a nagyközönség előtt egyedül látványos eredménye a múzeumnak újabb épülettel való bővülése 1983/85-ben. A kevésbé látványos, részben fentebb már érintett szakmai fejlődést 204 is ez tette lehetővé. 1983-ban vettük birtokba a nagyeceni kastélyegyüttes legnagyobb épületét, az ún. Széchenyi István szárnyat. (Ezt az épületet érintette leginkább az általa végeztetett, 1840-ben befejeződött átépítés, itt volt az ő lakosztálya és könyvtára, innen az elnevezés.) Ebben az épületben – illetve ezen épület belépésével a két épületben együttesen – tudtuk megvalósítani a múzeum szakmai helyiségeinek teljes és országos viszonylatban is ideálisnak mondható kielégítését. (Tessék csak az új épületben felszerelt WC-kre gondolni, s ez – felfogásunk szerint – a magyar vendéglátás és idegenforgalom egyik legfontosabb kérdése!) Ekkor tudtuk kialakítani a gróf Széchenyi István egykori könyvtárának maradványait befogadó és bemutató díszes könyvtárunkat, a klimatikus és vagyonszemélyi szempontból egyaránt tökéletes könyv- és gyűjteményi raktárat, új munkaszobákkal, irodahelyiségekkel, restaurátor műhellyel, a más munkahelyeken régóta megvalósított, de sajnos a múzeumokban egyáltalán nem természetes szociális helyiségekkel (öltöző, teakonyha, fürdő), különkiállítási teremmel stb. gyarapodtunk. A később is említendő, 1990–1991. évi építkezés során ezeket a helyiségeket építészeti szempontból tovább javítottuk, funkcionálisan tökéletesítettük. Tárgy- és vegyszerraktárakat, vegyifülkét készítettünk a restaurátor műhelyhez stb. Leglényegesebb gyarapodásnak azokat az új létesítményeinket tekinthetjük, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a múzeum művelődési munkájához, látogatóink fogadásához és kiszolgálásához. 1985-ben létesítettük a múzeum ruhatárát, mely az értékesnek vallott táskák leadásától vonakodó látogatók megnyugtatására még zárható, értékőrző rekeszekkel is rendelkezik. Ugyanakkor alakítottuk ki a látogatók fogadását és kiszolgálását ((tárlatvezető magnókkal való ellátását) végző népművelő munkahelyét, s ezt 1990-ben bővítettük, jobban felszereltük. Ugyancsak 1985-ben nyitottuk meg a park kapujánál lévő egyik „pandurházban” jegy- és emléktárgyárúsító pénztárunkat egyedileg tervezett berendezéssel és az ország összes múzeuma közt talán legnagyobb áruválasztékkal. 1983/85-ben két előadótermet is létesítettünk. Egyik termünket a Széchenyi Kör állandó használatra szerelte fel az ismeretterjesztés használatos és jó minőségű gépeivel (filmvetítők, diavetítők, video, lemezjátszó, nagyméretű vetítővászon, külön szertár és vetítőhelyiség stb.). A másik helyiség elegáns bútorokkal és berendezéssel rangosabb tanácskozásokra használatos. Meg kell jegyezni, hogy a Széchenyi Kör egyéb beszerzéseivel is javította a múzeum működési képességét: előbb stencilgépet, majd fénymásológépet vásárolt, mikrofilmolvasót szerzett be és a Kör tartja fenn a magnós tárlatvezetések szolgáltatását. Ugyancsak megjegyzendő, hogy az említett két előadóterem és különkiállítási terem mellett a díszterem is művelődési események színteréül szolgál. Minthogy itt áll a zongora, hangversenyünket továbbra is többnyire itt tartjuk. Közönségszolgálatunknak nagy nyeresége, hogy a megnövekedett alapterületű kiállítás útvonalában látogatóinknak kényelmesen (bőrfotelekkel) berendezett pihenőszobát tudunk létesíteni.

3. A Széchenyi István Emlékmúzeum 1983/85-ben két (az emlékkönyvtárat is ideszámítva három) új

kiállítással is bővült. Három teremben az Országos Műszaki Múzeum készítette el kiállítását „A magyar ipar Széchenyitől századunkig” címmel. A kiállítás rendezője, a forgatókönyv szerzője Gajdos Gusztáv főmuzeológus, a vitrinek berendezését az Agrokult Gmk. végezte. Ez a kiállítás a törzsepület emeleti kiállításának gondolatmenetét folytatva, a műszaki muzeológiára jellemző eszközökkel-tárgyakkal (eredeti műszerek, gépek, 205 modellek, makettek, tervrajzok és egyéb műszaki rajzok és iratok stb.) bemutatja, hogy a következő nemzedék munkájával hogyan teljesedett be Széchenyi nemzedékének életműve, hogyan vált hazánkban uralkodóvá a tőkés gazdálkodás. A fejlődés logikáját és történetiségét követve, a mezőgazdasági gépgyártás és feldolgozó ipar történetét bemutató vitrineket a nehézipar (bányászat, kohászat), a gépgyártás, az energiaipar, majd pedig az anyagi (közlekedés, távközlés, kereskedelem, pénzpiac) és szellemi (oktatás és kutatás) infrastruktúra kiépülésének bemutatása követi. Külön kiállítási részt kapott a két sikerágazat: a vegyipar és műszeripar. A didaktikusan felépített kiállítás felhívja a figyelmet a múlt század utolsó harmadának magyar feltalálóira, akkori műszaki tudományunk európai rangjára is.

1.

További két teremben a magyar pénz, a pénzkibocsátás történetét bemutató kiállítást létesítettünk. A Soproni Múzeum érem- és pénzgyűjteményének anyagából dr. Gedai István, a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának osztályvezetője rendezte.

Fenti kiállításainkat 1985. szeptember 21-én dr. Hetényi István pénzügyminiszter adta át a közönségnek.

Említést érdemel, hogy az egész múzeum megfelelő vagyonvédelmi rendszerének részeként a pénzkiállítás vitrinei folyamatosan működő külön riasztóberendezéssel vannak ellátva.

2064. A fent vázlatosan ismertetett fejlesztések valójában a múzeum fenntartójának gondosságát és áldozatkészségét dicsérik, inkább s csak esetleg kisebb részben az alkalmazottak munkáját és igényességét. A mi munkánkat az fogja minősíteni, hogy az így megteremtett lehetőségeket mennyire használtuk ki, hogyan töltöttük meg a létesítményeket tartalommal, hogyan értelmeztük, fogalmaztuk meg a múzeum művelődési, tudatformáló szerepét s ezt mennyiben tudtuk betölteni. Nehéz erről éppen a munka egyik részesének, a múzeumügy és a történelmi ismeretterjesztés helybeni szolgájának írni, de talán legalább a tényeket szégyenkezés és szemérem-álszemérem nélkül ismertethetem. Értéktételként csak a következőt bátorodom leszögezni: valószínűleg a magyar kultúrtörténet majd úgy fogja értékelni a Széchenyi István Emlékmúzeum szerepét, hogy az nemcsak terméke-eredménye volt a félszeg magyarországi ideológiai nyitásnak, gróf Széchenyi István emléke „törvényesítésének”, hanem jól felépített kiállításával, hatalmas látogatottságával, szerteágazó művelődési munkájával e folyamatok erősítője, figyelembe veendő tényezője is.

1973. szeptember 21-től napjainkig a múzeumnak összesen kétmillió hatszáz ezer látogatója volt, s a múzeumban és az ország más helyein tartott művelődési rendezvények (előadások, vándorkiállítások stb.) résztvevői további legalább félmillió látogató számnak felelnek meg. Az éves látogatás 120 és 190 ezer között alakult, a csúc 1987-ben volt 190 573 látogatóval, azóta egyenes arányú, folyamatos a csökkenés. Miután az 1990-es év csonka év volt az év eleji félnapos nyitvatartással és az építkezés miatti kéthónapos évvégi bezárással, a csökkenés számait 1987 és 1989 között mutatjuk be:

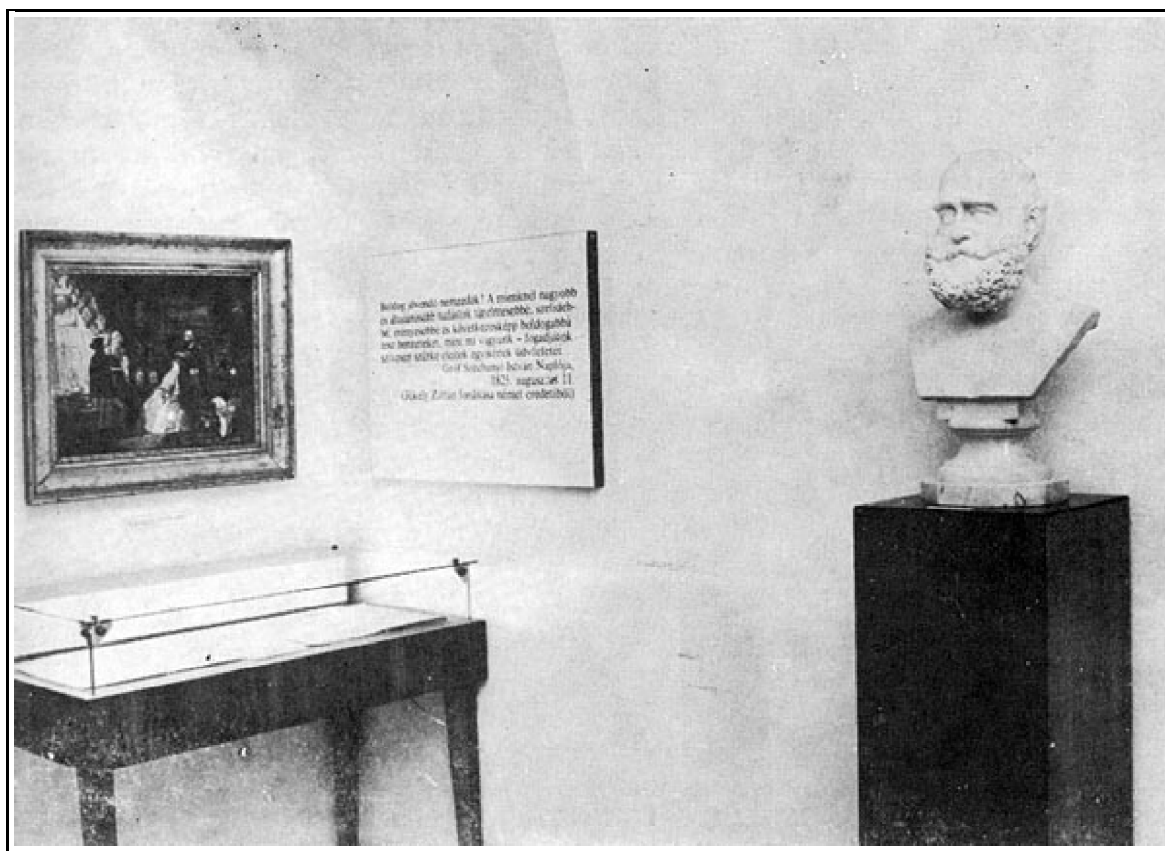
A látogatók összlétszámának csökkenése két év alatt 22%-os volt 190 573-ról 148 689-re csökkent. (Az első évben 17,25%-os volt a csökkenés, a másodikban 5,7%-os). Időközben többször emeltük a múzeumi belépődíjakat, nézzük tehát, tükrözi-e a díjemelést a látogatás csökkenése? A belépődíjat fizető felnőtt látogatók létszámának csökkenése két év alatt 5,8%-os volt, 96 636-ról 91 008-ra csökkent. (Az első évben 14,5%-os volt a csökkenés, a másodikban 10,2%-os emelkedés volt, éppen a díjemelés évében.) Az állami múzeumokban ingyenességet élvező diákok (főleg csoportos diákok) látogatásának csökkenése a két év alatt 38,6% volt, 93 937-ről 57 681-re csökkent. (Az első évben 20%-os volt a csökkenés, a másodikban 23,2%-os.)

A fenti számadatokból sokféle, de egyértelmű következtetést lehet levonni jelenkori népességünk életszínvonalára, életvitelére, kirándulási gyakorlatára vonatkozóan. Mi magunk csak a saját intézkedéseink hatását mérjük velük s egyértelműen arra az ítéletre juthattunk: nem a belépődíjak emelése okozta a múzeumlátogatás visszaesését.

Hamarosan megszüntetjük a diákok látogatásának ingyenességét. Döntésünknek jelentéktelenebb indoka a várható anyagi haszon – bár a rosszul dotált intézmény költségvetésében nem lesz jelentéktelen a másfél-kétmillió plusz bevétel – sokkal inkább indokolja sőt kikényszeríti e döntést a közművelődési megfontolás. Azt reméljük, hogy a megfizetett szolgáltatást jobban fogja értékelni, következőképpen hasznosítani tanulóifjúságunk, mint eddig az ingyenességet. Higggye el nekem, három évtizedes múzeumi szolgálatom alapján, az Olvasó, erre igen nagy szükség van.

Felfogásunk szerint a Széchenyi István Emlékmúzeumnak elsődleges feladata az állandó kiállítás minél jobb hasznosítása s minden más tudományos vagy művelődési feladat csak ennek tökéletes ellátása után következhet. Következőképpen e célra áldoztuk anyagi és szellemi ráfordításaink túlnyomó 207részét,

figyelmünket és munkánkat. Komoly felelősségnek érezzük az említett hárommillió érdeklődésének kielégítését s további figyelmének felkeltését. Kiállításaink folyamatos karbantartása, a látogatás nyugodt és kulturált körülményeinek megteremtése mellett külön nehézséget jelentett az igen nagy forgalom körülményei közepette a jó tárlatvezetések megoldása. Ezt csak gépesítéssel érhattük el, a Széchenyi Kör költségén. Mielőtt a gépesített tárlatvezetésről bárki véleményt mondana, kérem: próbálja ki. Próbálja ki, de ne másutt, hanem Nagycenken, ahol e megoldás minden mozzanatára a legnagyobb figyelmet és az éppen szükséges költséget fordítottuk (alkalmazott technika és annak karbantartása, megújítása, a felvétel körülményei stúdióban és hivatásos rádióbemondókkal stb.). Évente két és fél, háromezer vezetést tartunk így magyarul és az összes világnyelven. (Pontosabban: magyar, angol, francia, német, olasz, orosz és szlovák vezetésünk van.) Emellett folyamatosan figyelemmel kísérjük látogatóinknak a múzeumból alkotott véleményét, időszakonként módszeresen feldolgozzuk pl. a vendégkönyvek bejegyzéseit. Igen érdekes képet nyerhettünk így a látogatók – mondhatjuk: a magyar társadalom – történeti ismereteiről s főleg a történeti tanulságok és a mai politikai valóság összevetésének mikéntjéről.

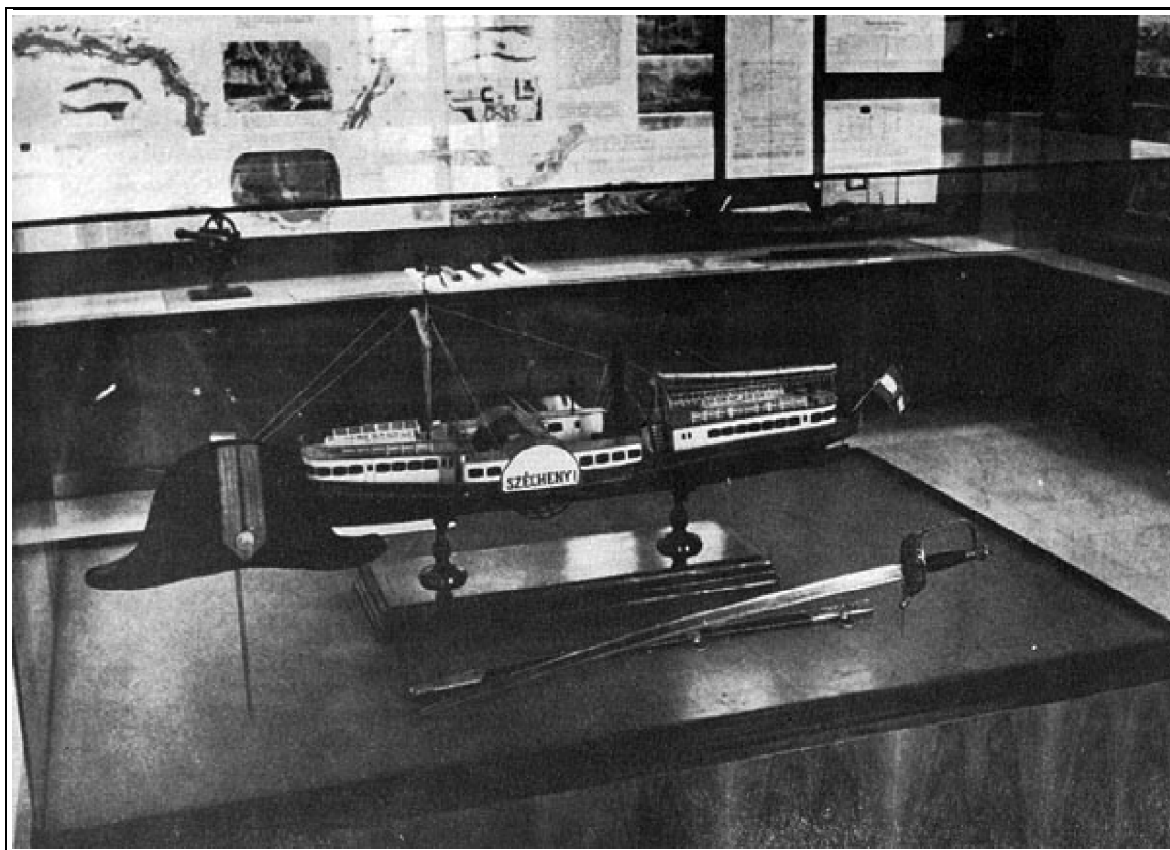
2.

5. A Széchenyi István Emlékmúzeum eddigi fennállása alatt összesen 1687 kulturális rendezvényt tartott a művészetek és a humán tudományok összes ágában, bár egyszer-kétszer a mezőgazdasági, közgazdasági és műszaki tudományok [208](#) ismeretterjesztésére is vállalkoztunk. Az első években tudatosan törekedtünk a közszégi művelődési központ szerepének betöltésére is, erről azonban fokozatosan lemondtunk – az érdeklődés csökkenése, politikai nehézségek támasztása és amiatt, hogy néhány fölmerülő igényt (pl. diszko és egyéb decibelekkel jellemezhető kulturális rendezvény) nem vagyunk hajlandók szolgálni. E

közművelődési munka megvalósítását a már többször említett Széchenyi Kör teszi lehetővé. Egyesületünk ténylegesen 1975 januárja, alapszabályokkal 1982 óta létezik. Teljes neve: Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre, rövidebb hivatalos neve Széchenyi Kör. Ez az egyesület több is és kevesebb is mint a múzeubaráti körök többsége. Kevesebb, amennyiben nem a múzeumi szakmai munka támogatására szerveződött: minthogy 2000 fős tagságának csak töredéke él a múzeum székhelyén és közvetlen környékén, valójában lehetősége sincs e szakmai munka tevőleges támogatására. Több viszont annyiban, hogy tagságával és területi csoportjaival az ország számos pontján képviseli általában a történeti ismeretek terjesztését s különösen Széchenyi István emlékének és eszméinek terjesztését. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Széchenyi-ügy szolgálatára, önművelésre és műveltségterjesztésre szövetkezett igen aktív emberek egyesülete. Munkája révén hatványozódott a múzeum közművelődési hatékonysága, vándorkiállítások sorozatos bemutatásával (jelenleg is két vándorkiállítás járja az országot), előadássorozatokkal, kisebb nagyobb körben (tehát városi-községi vagy országos) megrendezett vetélkedőkkel és pályázatokkal stb. nemcsak a múzeumban megszerezhető ismereteket terjesztette ei a múzeumlátogatóknál lényegesen nagyobb körben, hanem felkeltette és folyamatosan gerjesztette a Széchenyi István iránti érdeklődést, a nevével fémjelzett reformeszmék és nemzeti gondolatok iránti fogékonyságot.

6. A múzeum egyesülete már régóta tudatosan készül a legnagyobb magyar születésének kétszázadik évfordulójára. Szabó Mihály, a megyei tanács akkori elnöke három éve mérte fel Nagycenken az évfordulóig teendő beruházásokat és szakmai feladatokat s e felmérés nyomán a megyei tanács idejekorán biztosította néhány munka költségét. A Széchenyi Kör 1985-ben az Al-Dunán tartott közgyűlésén dolgozta ki évfordulós munkatervét, amit azóta folyamatosan és – úgy tűnik – hiánytalanul teljesített. A Széchenyi István Népfőiskola első tanfolyama alkalmával, 1989. február 11-én hirdettük meg a sajtóban a Széchenyi emlékévet, felhíva a társadalom egészét az évfordulóra való felkészülésre. Ezután országszerte, több helyen egyesületünk tagjaiból és csatlakozókból területi Széchenyi-emlékbizottságokat alakítottunk és kezdeményeztük, szorgalmaztuk az országos Széchenyi-emlékbizottság felállítását. Az emlékév megrendezésére vállalkozott területi emlékbizottságok és egyesületek már 1989 szeptemberében sürgették az emlékév társadalmi munkabizottságának megalakítását. Akkoriban az a reményünk volt, hogy a kormány által megígért országos emlékbizottság hamarosan feláll, s csak e remények meghiúsulása után alakítottuk meg 1990. április 6-án a „Széchenyi emlékév országos társadalmi munkabizottságát”. E munkabizottságnak jelenleg 116 tagja van (egyesületek, iskolák, intézmények, területi emlékbizottságok stb.) s munkája nyomán a Széchenyi-emlékév az ország egyetlen helységében, területén sem fog elmúlni esemény nélkül. Ez év elején megalakult a hivatalos állami Széchenyi-emlékbizottság is (Magyar Közlöny, 1991. február 16.), így minden szinten megvan a megemlékezések felelős szervezője, s nem hiányzik a két bizottság közötti együttműködés sem. És miután a társadalom is és az **209**állam is nagyon szegény, nem mellékes körülmény, hogy a társadalmi munkabizottság nemcsak saját és a benne szövetkezett egyesületek és környezetüknek erejére támaszkodik, hanem elnyerte néhány bank (főként az OTP és a MHB) és más gazdálkodó szervezetek anyagi támogatását is.

Jóllehet a Széchenyi István Emlékmúzeum fenntartója már évek óta biztosított a felújításra, az ünnepi készülődésre összegeket, a fent jellemzett támogatások nélkül a múzeum sem tudta volna teljesíteni évfordulós munkatervét.

3.

A múzeum alapvető feladata, legfőbb eszköze társadalmi szerepének betöltésében az állandó kiállítás. Jóllehet a folyamatos karbantartás eredményeként 1973-ban nyitott kiállításunk sem szellemi értelemben, sem megjelenésben nem romlott le – miután a Széchenyit vállaló történész és muzeológus társadalom 1973-ban valóban időtálló alkotott, – mégis nyilvánvaló volt számunkra a feladat, hogy Széchenyi István múzeumának nem szabad a 200 éves névadót 18 éves kiállítással ünnepelnie, az emlékében vállalt küldetését csak vadonatúj kiállítással és felújított épületben töltheti be. Ekkora felújítás, beruházás viszont kulturális intézmény számára pénzügyileg megoldhatatlan feladat még akkor is, ha a fenntartó már korábban külön pénzeket biztosított e célra. A megye által 1989-ben biztosított kétmillió forint támogatást megyénk mostani vezetősége újabb kétmillióval toldotta meg, s az új kiállításra 1990-ben minisztériumunk is adott kétmilliót. További támogatásokat – összességében többmillió forintot – kaptunk a bankoktól: a Budapest Bank Rt., [210](#)Magyar Hitel Bank Rt., Magyar Nemzeti Bank, Inter-Európa Bank Rt., Postabank és Takarékpénztár Rt., Országos Takarékpénztár, Ybl Építőipari Innovációs Bank Rt. voltak e nagy beruházásban jelentősebb támogatóink, de az emlékév rendezvényeire további támogatásokat kaptunk az Izsáki Állami Gazdaságtól, a Soproni Állami Gazdaságtól, a Megyei Gabonaipari Vállalattól és a Pereszteg és Vidéke Takarékszövetkezettől. Az Országos Műemléki Felügyelőség többmillió forint értékű építészeti munkával támogatta a múzeumot. A banki támogatások szervezése a Magyar Nemzeti Bank ügyvezető igazgatójának, Bakó Edének érdeme.

A múzeum dolgozóira, e sorok írójára és munkatársaira csak a tényleges munka, az építkezések

megszervezése és kiszolgálása, valamint a múzeumi szakmai munka maradt. S ez sem volt egyszerű feladat. Régi kiállításunkat 1990. november 1-én zártuk be és azonnal lebontottuk, s a felújított épületben 1991. április 6-án nyitottuk meg az új kiállítást. Miután a múzeum feladata Széchenyi István életművének megismertetése, az emlékévé egészében kell e feladatot betöltenie, nem nyithattuk volna a kiállítást később mondjuk pontosan az évfordulón. A feladat megoldására adott, ünnepek, munkaszüneti napok által felszabdalt öt hónap alatt mindössze a következő munkákat kellett elvégezni: a kiállítás lebontása az épület teljes kiürítése, a földszinti kályhák lebontása (majd újraépítése), a földszinti padló felszedése (majd a feltöltés kicserélése után új padló lerakása), vakolat leverése, falfúrás és vegyszeres szigetelés, az épület teljes villamos hálózatának kicserélése (az addigi falvezetékek helyett csövezés stb.), új vakolás és teljes belső meszelés, mázolás, az új padló lerakása, csiszolása, lakkozása s kísérő munkaként építészeti átalakítás a földszinti népművelő munkaszobában, néhány új beépített bútor elkészítése és elhelyezése; – mindezek után az új kiállítás felépítése. Aki végzett már építkezést, tudhatja, mekkora gondot és munkát jelentett mindez a kétszintes, több mint 1000 m-es műemléképületben. Egyidejűleg folytak a kiállítás szakmai munkái: a forgatókönyvek elkészítése, a kiállításra kiszemelt tárgyak restaurálása, tisztítása, fotózása és más technikájú másolása, a kiállítási szövegek elkészítése, a kiállítás művészeti tervezése, a kiállítási bútorok tervezése, gyártása, szállítása és felépítése stb.

Természetesen ez a szakmai munka is – akárcsak az építkezés anyagi fedezetének előteremtése, – hosszabb előkészületet igényelt. A Széchenyi István Emlékmúzeum és társintézményei (Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Közlekedési Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum) már évekkel ezelőtt kitűzték maguknak a feladatot és felkészültek a kiállítás megújítására. E tekintetben a megújítás szót tudatosan alkalmazzuk, mert a kiállítás létrehozásában részt vett intézmények és muzeológusok egyöntetű véleményét, szándékát takarja. Ez a vélemény ama felismerésből ered, hogy az 1973-ban készült kiállítás politikailag-szakmailag egyáltalán nem avult el, mégcsak meg sem öregedett, hogy a mai kiállítás alkotói lényegében nem tudnak és nem is akarnak mást mondani Széchenyiről, mint amit az 1973-as kiállítás mond. Valójában tehát a mai alkotók a régi kiállítás megújítására vállalkozhattak csak: a kiállítás logikai felépítésének újbóli átgondolására, finomítására s a mondanivalót jobban hordozó újabb kiállítási tárgyak beépítésére, – és természetesen saját tudományos eredményeik hasznosítására. Más kérdés, hogy művészi kivitelében egészen új a kiállítás és az új felépítés másfajta és igen hasznos újdonságokat is hordoz, pl. a tárgykímélő vitrinvilágítás beépítését.

211 Minden múzeum az új állandó kiállítással minőségi javulást kíván elérni, s e törekvésének része a minél értékesebb eredeti muzeális tárgyak bemutatása, első lépésként ezek beszerzése. Az új kiállítás feladata mindig a múzeumi gyűjtemények gyarapodásának bemutatása is, és fordítva: az új kiállítás célkitűzése fokozza és célirányossá teszi a múzeum gyűjtési munkáját. E módszer jegyében állította fel a nagycenki múzeum ikonográfiai gyűjteményét és szerzett meg az elmúlt években néhány igen fontos tárgyat. Ilyenek pl. gróf Széchenyi István igen jó minőségű öregkori arcképe 1860-ból (vétél Pastinszky Krisztináról, Szentendre), Széchenyi fiatal, katona arcképe (Komlóssy Ferencné, Budapest, ajándéka), íróasztali készlet a Széchenyi család birtokából (vétél Dely Sándornétól, Budapest) stb. Legnagyobb nyeresége a múzeum tárgyi gyűjteményének Hans Anton Gasser 1860-ban készült márvány portrészobra, amelyet a Széchenyi Alap és a kultuszminisztérium támogatásával tudtunk megvásárolni a műkereskedelemben 1990-ben. Több olyan újdonsággal is találkozhat a látogató, ami már régebb óta a múzeum birtokában van, de most szerepel kiállításon először. Ilyenek: Izsó Miklós gipsz szoborterve (Soproni Múzeum), a soproni Széchenyi szobor (Mátrai Lajos, 1897) egészalakos és mellszobor terve. Újdonság és új szerzemény a Széchenyi család leszármazási táblája is, Széchenyi Péter festőművész alkotása Széchenyi László kutatásai alapján.

4.

212 Az újdonságokról, gyarapodásról szólva magyarázatot kell adnunk az új kiállítás feltűnő hiányáról is. Visszatérő látogatóink bizonyára azonnal észreveszik, hogy az előzőhöz képest hiányoznak a kiállításból gróf Széchenyi István döblingi ruhái. Kihagyásukat a műtárgyvédelem indokolja: Tizennyolc évig szerepeltek a kiállításban fénynek és más klimatikus ráhatásnak, ezek gyors változásainak kitéve. Alapos restaurálásnak kell alávetnünk, majd hosszabb ideig megfelelő körülmények között pihentetnünk ezeket a tárgyakat, s majd csak a következő állandó kiállítás látogatói láthatják viszont. Bízunk benne, hogy mi is közöttük lehetünk! A kiállítás emeleti része főleg új ábrázolásokkal és néhány új tárgyjal gyarapodott, pl. szép lóversenytrófeákkal. Az emeleti díszteremben lévő portrégyűjteményben csodálhatjuk Schöfft Ágoston Tivadarnak a Pápai Kaszinó számára festett híres Széchenyi képét, – a veszprémi Laczkó Dezső múzeum szívességéből.

A kiállítás forgatókönyvének szerzői, a körüljárás sorrendjében: Környei Attila (A Széchenyi család története, gróf Széchenyi István élete és munkássága, azaz a kiállítás földszinti része), Dienes Istvánné (a Közlekedési Múzeum munkatársa, a Lánchíd építése, közúti és vasúti közlekedés), Deák A. András (Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum, vízszabályozások, gőzhajózás), Ernst József (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, lótenyésztés) és Pálmány Béla (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, mezőgazdaság). A kiállítási bútorokat készítette és a berendezési munkát végezte: Museion Kft., Budapest, tervező: Hámory László.

Az új kiállítást 1991. április 6-án Für Lajos honvédelmi miniszter adta át a közönségnek. Magyarázattal

tartozunk arról, hogy a kormányban és a felső politikai vezetőségben szép számban szereplő történészek közül miért éppen Für Lajost kértük fel a kiállítás megnyitására. Azért, mert Für Lajos 1973-ban is részt vett a múzeum alapításában és akkor ő készítette az első kiállítás mezőgazdasági részét.

Kiállításunk tehát felújított épületbelsőben megújítva szolgálja általában a nemzeti művelődést s jelen esetben a Széchenyi-emlékévet. Az épület külső tatarozása az Országos Műemléki Felügyelőség kivitelezésében és nagyrészt költségén, tovább folyik – remélhetőleg – nyárvégi befejezéssel. Talán joggal és okkal hihetjük, hogy kiállításunk tartalmi, szellemi tekintetben ugyanúgy időtálló lesz, mint az első. Mégis inkább azt reméljük, hogy a következő, a harmadik új kiállítással nem kell 18 évig várnunk. hogy a múzeum anyagi lehetőségei előbb lehetővé teszik s a hatalmas érdeklődés előbb kikényszeríti annak megépítését. Addig pedig magunk, munkatársaink és utódaink, követőink nevében ígérjük, hogy a most megnyílt új kiállítás segítségével törekedni fogunk gróf Széchenyi István és kora minél teljesebb megismerésére és megismertetésére, a Széchenyi életmű által képviselt gondolkodásmód és erkölcs megértésére és megértetésére. Ismereteink és hitünk szerint erre továbbra is szükség van.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

---

213 HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Kőhegyi Mihály: Sopron megye Széchenyi Istvántól az ő és apja képmását kéri

Kőhegyi Mihály: Sopron megye Széchenyi Istvántól az ő és apja képmását kéri

Sopron az egyetlen olyan megye, amely azzal dicsekedhet, hogy Széchenyi Istvánnal való kapcsolatát a teljesség igényével dolgozták fel még a századfordulón.¹⁽¹⁶⁾ Viszota Gyula arra használta fel rövid soproni tartózkodásának java részét, hogy a közgyűlési jegyzőkönyvekből kiszedegesse a Széchenyivel kapcsolatos feljegyzéseket és remek tanulmányban foglalja össze. Ezzel mintegy elkötelezte magát, hogy egy életen át a hagyaték feldolgozásán és közzétételén fáradozzék. Nem rajta múlt, hogy ez nem sikerült maradéktalanul.²⁽¹⁷⁾

Mivel a Széchenyi család birtokai jórészt Sopron megye területén feküdtek, s itt állott 1758-ban épült kastélyuk, melyet később Hild Ferdinánd tervei alapján bővítettek, itt van családi sírboltjuk is, a család majd minden tagja valamiképpen kapcsolatba került a megyével, hivatalos ügyei intézése közben.³⁽¹⁸⁾ Igen természetes, hogy a megye büszke nagy fiára, aki az 1825-ös pozsonyi országgyűlésen 60 000 forintot ajánlott fel a Magyar Tudományos Akadémia létesítésére. A hivatalos szervek gáncsoskodása következtében csak néhány évvel később kezdhetette meg működését az intézmény. Talán az ország javát szolgáló ügy előmozdítását és rokonszenvük kinyilvánítását célozta az eddig ismeretes első közgyűlési határozat. Niczky József alispán ugyanis 1826 márciusában nádori parancsra hazatért az országgyűlésről, hogy a fölzendült kapuvári jobbágyság ügyét elegyengesse.⁴⁽¹⁹⁾ Ekkor az 1826. évi március 31-i közgyűlésen megragadta az alkalmat, hogy hivatalos jelentést tegyen a megyében birtokos Széchenyi István

nevezetes felajánlásáról, melyet „a szép Tudományoknak Hazánkban való gyarapértására és a hazai nyelvünk pallérozására” az országgyűlésen tett, s mely példájával más hazafiakat is hasonló adakozásra buzdított.⁵⁽²⁰⁾ A megye rendjei a jelentés hallatára elhatározták, hogy Széchenynek „ebbéli hazafiúi nagy lelkűségét” levélben köszönik meg.

Ezután fokozott figyelemmel kísérik tevékenységét, s mikor 1827-ben felsőbüki Nagy Pál arra buzdította Sopron megye nemeseit, hogy valamiképpen „kijelentsék” hazafiúi örömeiket és szíves hálaadásukat, elhatározták, külön levélben a gróftól megkérlik, méltóztassék a saját és nem csekélyebb érdemmel tetézett édesatyja, gróf Széchenyi Ferenc „egész Test nagyságban lévő képeikkel” a vármegye palotáját díszíteni. A megye iratai között található fogalmazvány így hangzik:

Méltóságos Sárvári, és Felső Vidéki Gróf Széchenyi István Urnak, több jeles Rendei keresztes Vitézének, Eö Cs: Királyi s Apostoli Felsége Kamarásának: kiváltképpen tisztelt Urnak

Hivatalbul

Kis-Czenken,

Méltóságos Gróf, Királyi Kamarás,
Kiváltképpen való Figyelemmel tisztelt Ur!

A’ leg közelebbi múlt Ország-Gyűlésén hozatott Törvény Cikkelyeknek, mely által azoknak Nagy Nevei, a’ kik a’ Magyar Tudós Társaság felállítására és a’ 214 honyi nyelvterjesztésére nézve ajánlásokat tettek, a’ késő Maradéknak emlékeztetere Törvényben foglaltatnak, a’ felolvasása, azon szíves örömeiket, és hála’ adó Tiszteletünket, mellyet a’ közelebbi múlt 1826-ik Esztendei Martius 31-kén tartott Köz-Gyűlésünkben Nagyságodnak ki jelentettünk: lángoló Tűzre gerjesztvén, újabb öröm kiáltásokra fakasztott bennünket; mivel pedig azon nagy szerentsével, hogy Nagyságod a’ ki mint Hazánk boldogsága elől mozdítottására törekedő nagy Lelkü Hazafi egész Országunkban tiszteltetik; kebelünkben veszi származását; méltán ditsekedhetünk: tellyes bizodalommal meg kéri bátorkodunk Nagyságodat, hogy mind maga ditső személyének, mind pedig ditséretessen elhunyt édes Attyának néhaj Nagy Méltóságú Sárvári Felső Vidéki Gróf Széchenyi Ferenc Eö Excellentiájának, Országunk volt Zászlós Urának, mint a’ Magyar Nemzeti Museum első Alkotójának, és leg főbb elől mozdítottójának képeivel bennünket a’ végett meg ajándékozni méltóztasson; hogy azok mint leg drágább kéntünk a’ Palotánkat ékesíthessék; és a’ kik eránt való mély Tiszteletünk a’ késő maradékban is örökké fent fog maradni; azokat a’ Jövendőség a’ Képeikben is szemlélvén, az által a Haza szeretetére gerjesztessenek. Többnyire becses szívességében és Barátságában ajánlottak, igaz Tisztelettel maradunk

Költ Sopronban October 23-án tartatott Köz-Gyűlésünkben
Nagyságodnak

kész köteles szolgálói:”

Széchenyi István ugyan az 1828. augusztus 26-i közgyűlésen személyesen is megjelent, de a képek megfestéséről nem szól a jegyzőkönyv. A megye rendjei azonban nem mondtak le szándékukról, s csak az alkalomra vártak, hogy kérésükkel újra előhozakodjanak. A Hild Vencel építette (1829–1834) új megyeháza berendezése szolgált erre ürügyül.⁶⁽²¹⁾ 1833. december 16-án a vármegye palotájának bebútorozásáról tanácskoztak és kinyilvánították, hogy „forrón Óhajtják a’ tisztelt Grófnak, úgy a museum alapításáru örök emléken lévő Attyának néhaj Nagy Mélgos Gróf Széchenyi Ferenci Eö

Excellenciájának képeit palotájokban felfüggeszteni”. Ezért elhatározták, hogy Széchenyit az arcképek megküldésére felkérjük. A megye e levelének fogalmazványát, sajnos, nem sikerült megtalálnom – írja Vizsota Gyula. Nagy volt az örömünk, amikor a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában lévő Széchenyi-gyűjteményben nem a fogalmazványra, hanem egyenesen az elküldött levélre sikerült rábukkannom:[7\(22\)](#)

„A’ Sopronyi Megyétül

Méltóságos Sárvári, Felső-Vidéki Gróf Széchenyi István Urnak, Eö Császári, ’s Apostoli Királyi Felsege Kamarásának, több jeles Katonai Rendnek Érdemes Vitézzének, a’ Magyar Nemzeti Academia egyik Kormányzójának, Kiváltképpen való figyelemmel tiszteltt Urnak.

Hivatalból

Kis-Czenken

Méltóságos Grof Királyi Kamarás Ur,
Kiváltképpen való Figyelemmel tisztelt Ur!

A’ nemzeti Museum alapértásáru örök emlékezetben lévő néhai Nagyméltóságú Sárvári – Felső – Vidéki Gróf Széchenyi Ferentz Ur, Eö Excellenciája, Nagyságodnak boldogultt édes Attya; – nem különben Nagyságod mint a’ nemzeti Academia alkotója, s’ a’ mostan fejledező Nemzetesedés fő elől mozdítottója iránt tartozó hálaadatosság tekintetéből bátorodunk Nagyságodat mint szinlést nem ösmerő, ’s az Haza javáért mindenét fel áldozni kész igaz Hazafit tellyes bizodalommal meg-kérni, hogy ujonnan épült Palotánknak leg-főbb ékességére mind kettőjöknek egész Test [215](#)nagyságában lévő képeikkel, előttünk leg-beccsesb kintsel bennünket meg-ajándékozni méltóztasson; nem azért mintha tsak ez által kívánnánk örök emlékezeteket fenn tartani, melly a’ leg-később kornál is minden igaz Magyar Szívében bé vésvé fog lenni: hanem tsupán azon okokból; hogy a’ késő maradéknál erántunk méltán gerjeszthető bal Ítélet el-távoztatására megyénkbeli illy Hazafiaknak Artz vonásaikkal kedveskedhessünk. – Ebbéli egy szívvel ’s Lélekkel tett igazságos kérésünknak, tellyeséttését leg nagyobb bizodalommal el-várván magunkat szíves hajlandóságiba ajáljuk ’s meg-külömböztetett Tisztelettel maradunk. –

Költi Sopronban Karátson hava Tizen-hatodikán, Ezer nyoltz Száz harmintz harmadik esztendőben folyvást tartatott Köz-Gyűlésünkből. –

Nagyságodnak

le kötelezett Szolgái
Sopron Vármegyének Közönsége.[8\(23\)](#)

Széchenyi e levélre – minden jel szerint – nem válaszolt. De talán szóban kifejezhette egyik-másik ismerőse (esetleg egyenesen követtársa, Niczky Sándor) előtt, hogy a kérést saját személyére nézve nem teljesítheti, hiszen saját arcképének elküldése visszas érzéseket ébreszthetett volna egyesekben. Naplójából tudjuk, hogy általában is idegenkedett portréjának megfestésétől és sokszorosításától. A Karok és Rendek belátták „Hogy ezen bizodalmas kérésünk mind eddig teljesedésben nem ment ez érdemmel, és nemes szívvel elválaszthatatlanul kapcsolt szeméremnek tulajdonítják”, és megbízzák Niczky Sándor táblabírót, hogy a megye költségén készíttesse el Széchenyi Ferenc arcképét.[9\(24\)](#)

Erőfeszítésük végül is sikerhez vezetett. Barabás Miklós alkotását örömmel szemlélhették tanácsnok

uraimék az új vármegyeháza nagytermében.¹⁰⁽²⁵⁾

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Pájer Imre: A Széchenyi István emlékére alapított Csornai Polgári Olvasókör (1861–1896)

Pájer Imre: A Széchenyi István emlékére alapított Csornai Polgári Olvasókör (1861–1896)

Az egyletek, körölt jelentkezését Magyarországon a francia forradalom hatásaként figyelhetjük meg. Természetes, hogy területünkön – a Rábaközben – a központoktól való távolság miatt időben megkésve alakultak. A polgárosodás kiterjedésével jöttek létre.

Területünk eddig ismert legkorábbi egyesületéről Csatkai Endre tudósít az Új Sopronvármegye 1942. november 28-i számában: „1836-ban írja meg az egyik hírlap, hogy Szilsárkány és környéke megalapította a »Rábaközi olvasó társaság« nevű ²¹⁶egyesületet. Már csinos könyvtárat is szereztek és ennek számára járatják a pesti folyóiratokat. A tagok száma: 80. Elnöke: Hőgyész Pál alispán, a jelenlegi főispánnak nagyatyja, akiről Kis János ezt írta emlékezéseiben: »egyenesebb lelkű s jobb szívű alispánt Sopron vármegye nem kívánhat«. Titkára Nemesapáti Kiss Sámuel ev. lelkész, Kazinczy körének egyik közkatonája. A széphalmi mesternek egyik leghívebb embere volt, aki saját vallomása szerint, ha írásnak fohászkodott, előbb mesterének, Kazinczynak arcképét vette maga elé”.¹⁽²⁶⁾ Az egyesület működéséről e tudósításon kívül nem áll rendelkezésemre más forrás.

Időben a következő, még a századvég előtt alakított egyesület: a Csornai Polgári Olvasóegylet. Létrejöttét az 1861-es, rövid alkotmányos időszak segítette elő. Szervezője Czeglédy György iskolatanító – több mint ötven évig tanított – így vallott munkájáról: „Alulirt felszólaló, édes hazája, s az életre való nép iránt csak kötelességét teljesíté, midőn az oly üdvös célú olvasóegylet létre hozatala körül csekélységet tett.”²⁽²⁷⁾ Az olvasókör alakítására buzdító felhívása a ma csornai polgárához is szólhatna, illetve szól: „A közszellemet felébreszteni, táplálni és vezetni minden országban, vidéken és városban az értelmiség hivatása... Kötelessége továbbá... a józan haladás zászlóját megragadva, nemzetünket az európai műveltség színvonalára, a közös jóllét és béke álláspontjára felemelni... Akkor fogjuk igazán szeretni a hazát, ha annak minél becsületesebb, értelmesebb és vagyonosabb, szóval minél haszonvetetőbb polgáraivá lenni töreksziünk, és azután a gondviseléstől számunkra kitűzött állást lelkiismeretesen betöltjük. Ez a közös feladat, melynek megfejtéséhez a nemzet minden tagja, az első országzászlóstól kezdve az utolsó napszámosig, hivatva van... Korunk a haladás kora. Most minden nemzet annyit ér, amennyit műveltségével és szellemi erejével kivívni képes. Ha mi elmaradunk, letipornak és elnyomnak bennünket a velünk és utánunk rohanó népek. Siessünk tehát a műveltség előnyeit és fegyvereit tőlök elsajátítani, a nélkül, hogy hibáikat és botlásaikat örökölnők. Igaz ugyan, hogy mi egyedül a világ forgásán nem változtathatunk, de ha megtesszük, a mi rajtunk áll, és törekvéseinket a nemzetével egyesítjük, az így megnőtt erő nagy dolgokat vihet végbe”.³⁽²⁸⁾

A kissé hosszasan idézett felhívás elérte célját. Az olvasóegyletbe 132-en jelentkeztek, élükön Simon Vince premontrei préposttal. Az aláírók közül negyvennek tüntették fel a neve mellett foglalkozását, funkcióját is. Ők valamennyien a kor értelmiségi kategóriájába sorolhatók. Köztük van a járásbíró, a szolgabíró, öten premontreiek, és ugyancsak öt a tanítók száma. A nagybirtok igazgatását heten, a helyi egyházakat négyen képviselik. Kettő megyei esküdtek, hatan pedig Csorna mezőváros tisztségviselői. Szerepel még az aláírók

közt orvos, ügyvéd, gyógyszerész, postakezelő, orgonász is.

Az olvasókör alakuló ülésére 1861. Szt. György hó (ápr.) 28-án, Laky Demeter kanonok elnökletével került sor. Az összejövetelt közvetlenül megelőzte gróf Széchenyi István halálának évfordulójára tartott gyász istentisztelet. A közgyűlés elfogadta alapszabályát és megválasztotta az egyesület tisztikarát. Az alapszabály az egyesület célját így fogalmazta meg: „Ezen olvasókörnek főcélja lévén gyönyörködtetve oktató könyvek, valamint egyéb folyóiratok és napilapok olvasása, nem különben illedelmes társalgás és eszmecsere által a nemzeti közművelődéssel fokozatosan előre haladni, ennél fogva sors, rang különbség nélkül, minden becsületes, önjogu és művelt egyén... tagja lehet”. A tevékenységüket behatároló, működésüket keretbe foglaló alapszabály elfogadása után az egyesület megalakultnak mondták ki. Többek javaslatára elfogadták, hogy az olvasókör „boldogult gróf Széchenyi István nevére alapíttassék”. A megválasztott tisztikar elnök, elnökhelyettes, jegyző, könyvtáros, [217](#)pénztáros és tizennégy választmányi tagból állt. Elnöknek Szeith Ferenc városi jegyzőt, jegyzőnek pedig Czeglédy György iskolatanítót választották.

Az egy hét múlva megtartott következő közgyűlés – Pünkösöd hava (máj.) 5. – már napi kérdésekkel foglalkozott. Az olvasókör védnökének felkért Simon Vince prépost vezette. Állandó helyiség bérléséről döntöttek, lapokat választottak. Megrendelték a Magyarországot, a Pesti Hírnököt és még egy német nyelvű politikai lapot, a humanisztikusnak tekintett Bolond Miskát, a szépirodalmi Hölgyfutárt, Vasárnapi Újságot és a Győri Közlönyt, valamint az Iparos Lapot és a Kerti Gazdászlatot. Simon prépost a Magyar Gazda és a Népbarát előfizetését ajánlotta fel. A közgyűlés elfogadta, hogy tiszteletbeli tagnak kéri fel gróf Széchenyi Bélát és Ödönt. A védnök a kör nyilvánossága előtt kérdezte meg az elnököt, van-e az olvasókörnek működési engedélye? „...az elnök alázattal jelenté, hogy ... azt nyerte válaszul (a járási főbíró úrtól), hogy engedély írásban az ilyféle üdvös és jótékony társulat megalakulhatására nem szükséges...” Úgy tűnik, ez mégsem volt elegendő a működéshez. Egy 36 évvel későbbi cikkből tudjuk, hogy „az egyesület, mivel csak szolgabírói helybenhagyással bírt, hamar betiltatott”. Ezért 1862. október 22-én a helytartótanácsához folyamodtak alapszabályaik megerősítéséért, ami az 1863. március 9-i 10.089. számú rendelettel meg is történt.[4\(29\)](#)

Térjünk vissza a kör döntésére, arra, hogy tiszteletbeli tagnak kéri fel Széchenyi István fiait. Mindkettőjük nevében Béla válaszolt 1861. szeptember 18-án, Czenken kelt levelében. Megköszöni a kör kitüntetett figyelmét, s válaszában kifejti: „Jól tudjuk mi, hogy ez csupán azon kegyeletnek újrai bizonyossága mellyel felejtethetlen atyánk érdemei iránt viseltetnek, és másrészt, hogy nekünk buzdításul szolgáljon”.[5\(30\)](#)

Az egyesület működésébe hamarosan beleszólt a császári politika. November 5-én került sor a kormányzás új rendjének, a provizóriumnak bevezetésére. Ezért az egyesület a Szt. András hava (nov.) 10-én tartott közgyűlésén az alapszabályban meghatározott éves vigadalom elhalasztásáról döntött: „...azt az ily zavarodott korszakban tartani nem illő, de nem is tanácsos”.[6\(31\)](#) Sajnos a következő év elejétől megszakad a jegyzőkönyvek sora, bár korábról már tudjuk, hogy az egyesület alapszabályát a helytartótanács 1863-ban erősítette meg.

1872 novembere az egyesület jegyzőkönyvében az újabb bejegyzés dátuma. Joggal feltételezhetjük, hogy az egyesület közben is működött, mivel már helytartótanácsi engedéllyel is bírt, s a bejegyzés rögtön az egyesület előző évi számadásáról, valamint a tisztújításról szólt. A tisztikar elnöke az 1861-ben alelnök Ekker János asztalos, jegyzője változatlanul Czeglédy György tanító, s a választmányának még egy tagja van, Hancz Péter, aki 1861-ben is tagja volt. A választmány létszáma egyébként tíz főre csökkent.[7\(32\)](#)

A következő évből ismert az egyesület hírlap-előfizetése. 1861-hez viszonyítva óriási a csökkenés. Mindössze egy napilapot, a Magyar Politikát és két hetilapot, a Sopront és az Egri Nélapot járatták.⁸⁽³³⁾ Itt ismét megszakadnak a jegyzőkönyvi feljegyzések. A kör folyamatos tevékenységére utaló adatot 1875-ből találunk. Ekkor megújították alapszabályukat, amely szinte azonos a korábbival, mindössze fogalmazásában egyszerűsödött.⁹⁽³⁴⁾

Bőséges forrásanyag áll rendelkezésünkre 1890-től. Egyrészt folyamatosan vezették a kör jegyzőkönyvét, másrészt pedig az egymást követő, időnként egymással versengő helyi lapok (Rábaköz, Csorna–Kapuvár és Vidéke, Rábaközi Hírlap, Rábaközi ²¹⁸Újság, Csornai Hírlap, Rábaközi Közlöny) rendszeresen tudósítottak az egyesület életéről. A század végén viszont az olvasóegyesület már nincs egyedül városunkban a társasági élet, a kultúra területén. Létezett a casinoegyesület, a tűzoltóegyesület, a járási jegyzőegyesület. Ezek jórészt leválasztották, elvonták a kezdetben oly szép számú értelmiséget az olvasókörből. Közülük az egyháziak maradtak továbbra is a körben, illetve annak választmányában. A 90-es évek elejéről már működési adatokkal is rendelkezünk:¹⁰⁽³⁵⁾

év	taglétszám	könyvek		újságok száma
		száma	gyarapodás	
1889	–	1088	–	–
1890	88	1168	–	–
1891	86	–	–	5
1892	93	–	94	5
1893	112	1435	45	4

Amint az adatok is bizonyítják, állandósult a kör létszáma (kis emelkedést is mutat), a megrendelt újságok száma, és folyamatos a könyvtár gyarapodása. Az 1891-ben már 30 éve működő olvasóegyesület jól bejáratott szervezettel, stabil vezetőséggel és vezetővel, a város egyik legtekintélyesebb egyesülete.

Az egyesület kiemelkedő rendezvénye a 30 éves jubileum ünneplése, melyet 1891. június 28-án tartottak. Az évforduló egyben Czegléd György főtanító ünneplése volt. Érte, aki ekkor már a kör elnöke, küldöttség ment s az kísérte az ünnepség színhelyére. Hajas Gyula főszolgabíró méltatta érdemeit. Azt, hogy akkor kezdeményezte az egyesület alapítását, amikor „...a hazafiság és a nemzeti érzület csak a szívben hangozhatott szabadon és háborítatlanul, de ennek nyílt kifejezést adni nem volt szabad. Az olvasókör volt tehát arra szentelve és hivatva, hogy ha nem is nyíltan, de legalább titokban fejlessze a honfíúi érzelmeket és feltüzelje a csornaiakat a magyar haza szabadságáért, az alkotmányért. Meghatóan üdvözli a szónok az ünnepeltet ezen hazafias tettéért, aki nemcsak ezen 30 év előtti tettéért, hanem a tanítói rögzös pályán kivívott érdemeiért is a csornai összes lakosságnak a legmélyebb tiszteletét és őszinte háláját vívta ki magának.” A köszöntést az ünnepelt arcképeinek leleplezése követte.¹¹⁽³⁶⁾

Az ünnepet követően ismét a kör hétköznapijai jöttek. Változás 1895-ben következett be. Czegléd György elnök a januári közgyűlésen öreg korára való tekintettel kérte felmentését – állásáról már előző éven lemondott – de a közgyűlés ismét felkérte funkciójának ellátására és közfelkiáltással újraválasztotta.¹²⁽³⁷⁾ Az augusztus 25-i választmányi ülésen és az azt követő közgyűlésen viszont „Czegléd György elnök szép beszédben buzdította a megjelent tagokat az olvasókör érdekeinek védelmezésére és ápolására s egyuttal

kijelenti, hogy a városból való végleges eltávozása miatt az elnökségről lemondott”.

Utóda az elnöki poszton Kóhalmy M. Béla csornai káplán. a Csorna-Kapuvár és Vidéke, majd a Rábaközi Hírlap szerkesztője lett. Az 1896. jan. 19-i közgyűlésen az elnök tisztségének elfogadását feltételhez kötötte, még pedig ahhoz, hogy a polgári olvasókör „...katholikus körre alakuljon át úgy azonban, hogy a kör könyvtárát más vallásúak is használhassák.” A feltételt elfogadták, s ezzel az egyesület életében új fejezet kezdődött.

Az írásomban bemutatott polgári olvasóegylet mai szemmel is valódi kulturális egyesületnek tekinthető. A századfordulóra Csorna város egyesületi élete kivirágzott. ²¹⁹Az egyesületek száma 1905-re elérte a huszonötöt. Az olvasókör a keletkező egyesületeknek mintául szolgált. Szinte mindegyik újságokat járatott, könyvtárát teremtett, s a társas életének megszervezésében is az olvasókört követte. De nem lett az új egyesületek közt egy sem, amely ennyire tudta volna vállalni a nemzeti érdekeket, a polgári értékek képviselését, s amely a város társadalmának szinte minden rétegét magába foglalta volna. A század végére már szűkültek a célok. A korszak csornai polgára már kevésbé gondolkodott népből, nemzetben. Még vállalkozó, kezdeményező volt, de már kezdett bezárkózni, s összejövetelén „a magafajtája közt érezte jól magát”. Eseményszámba ment, ha a város intelligenciája és iparos osztálya együtt szórakozott. Az iparosok és kereskedők rendezvényei kapcsán állapította meg az egyik kortárs: „az intelligens elem nem annyira részt vesz benne, mint inkább csak pártolja, csak leereszkedik hozzá”.¹³⁽³⁸⁾ Ezt a szétválást az eltelt időszak történelmi tendenciái tovább erősítették. Korunkban ismét szükség van a csornai polgárok összefogására, melyre szép példát szolgáltat az olvasóegylet története.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mollay Károly: Magyarország zenetörténete (Soproni jegyzetek)

Mollay Károly: Magyarország zenetörténete (Soproni jegyzetek)

1. Az Akadémiai Kiadó 1988-ban és 1990-ben jelentette meg a magyarországi zenetörténet várva várt első két kötetét: Magyarország zenetörténete I. Középkor. Szerkesztette Rajeczky Benjamin. Bp., 1988, 628 lap; II. 1541–1686. Szerkesztette Bárdos Kornél. Bp., 1990, 622 lap. Mindkét kötetben számos kép és kottamelléklet található.

Az első kötet „Bevezető”-je a kötet tematikáját így határozza meg: a középkori Magyarország zenekultúrájának képe. Közelebbről a Kárpát-medencében élt magyarok és nem magyarok zenekultúrájáról lesz szó. Ez az elgondolás a második kötetben is, nyilván a többiekben is érvényesül, hiszen a magyarországi kultúrából a nemzetiségek nem zárhatók ki. A „Bevezető” hivatkozik Kodály Zoltánnak arra

a megállapítására, hogy „a magyarság ősi népdalaival együtt egységes népi kultúrát hozott magával az őshazából, melynek máig ránk maradt öröksége a népköltészet és a népzene”. Ennek szellemében foglalkozik a kötet első fejezete a magyar zene honfoglalás előtti, ún. őstörténetével, kiemelve a finnugor összehasonlító dallamkutatásokból az ún. kis siratót és a nagy siratót, a hősénekeket, a belső-ázsiai eredetű török népekkel való együttélésből az ötfokú dallamokat (dudanóták). A kötet utolsó, tizedik fejezete írott és iratlan források alapján foglalkozik a népzenének a naptári ünnepekhez kapcsolódó énekeivel.

2. A kötet legnagyobb része a keresztény Európa zenei életébe való beilleszkedéssel foglalkozik. Európai és hazai adatok alapján megismertet az egyházi, a főúri és a városi zenei élettel, de jut egy alfejezet a hazai népzenei életnek is. A városok zenei életét az egész ország területéről vett egy-egy jellemző adat illusztrálja, mégis a helytörténet ezt a képet még finomíthatja. Sopronnal kapcsolatban a kötet például hivatkozik arra, milyen latin éneket énekeltek a nagymisén vasár- és ünnepnap, milyent hétköznap, említi a *Salve Regina* kezdetű régi antifona éneklésére tett négy alapítványt: ehhez hozzátehetjük, hogy az alapítványok 1442–1565-ig éltek, és késő-középkori [220](#)szokás szerint már nem péntek este, hanem szombat este énekeltek, ahogy ezt pl. egy 1386. évi klosterneuburgi alapítványból tudjuk (*Fontes Rerum Austriacarum* III/28: 36). Az éneklésben a plébániai latiniskola (Szt. Mihály utca 8. sz.) tanulói is részt vehettek, hiszen a latin nyelvet a zsoltárokon tanulták. Az iskolamester egyúttal kántor is volt. A soproni iskolamesterre első adatunk 1354-ből való.

„A városi zenei élet legtöbb hangszeres adata az orgonával és az orgonistával kapcsolatos” (78). Sopronban minden templomnak, ill. kápolnának volt orgonája. 1452-ben Fraknói Pál gróf özvegye végrendeletében pénzt hagyományoz a ferencesek organájának javítására, valamint a Szentlélek-kápolna építendő ravatalozójának (*parkirchen*) külön kis orgonájára (SoprOkl. I/3: 394). A templomgondnokok, ún. „templomatyák” (*kirchvater*) számadáskönyvei számos adatot őriztek meg az orgonisták, pl. a Szt. György-kápolna orgonistájának, a közreműködő iskolamesternek, papoknak és diákoknak fizetéséről és karácsonyi megvendégeléséről (II/5: 242–243). Persze a kötetben is idézett Fleischhacker Péter nem ferences barát volt, hanem kereskedő és 1495–1535-ig a városi tanács tekintélyes tagja. 1529-ben Iwan Mihály kereskedő három szőlő hozadékából évi 5 dénárfontot rendel arra, hogy a várárokmenti Boldogasszony-templom papja *zu ewigen zeiten das gantz aduent durchaus täglich den rorate mit der orgel singen ... sullen* (II/2: 35).

Kötetünk szerint: „A székesegyházakban nem ritka az orgonista kanonok: a javadalommal biztosították a zenész állandóságát” (78). Ehhez hozzátehetjük, hogy például Sopronban is volt orgonista javadalom; a Szt. Mihály-plébániatemplom Szt. Anna-oltárának javadalmasa volt a mindenkori orgonistája a templomnak. A javadalmat Haiden Vencel belvárosi (Fő tér) kereskedő (II/6: 253; Gb. 8^v) és felesége, Ágnes röviddel Vencel polgáresküje (Bb. 213) után alapította. Első javadalmasa, a Schladmingból [139](#) (Stájerország) érkezett Drosendorfer György 1476. okt. 30-án írta be sajátkezű, németnyelvű reverzálisát a bírói ítéletkönyvbe (GerB. 426; 1. kép). 1483. okt. 25-én végrendelezett (II/1: 209–212). Utódja, Amandel Farkas Aspernből (ma Bécs XXII. kerülete) jött. Elődje még a Krisztus teste-oltár javadalmát is élvezte, Farkas viszont 1486-ban a Szt. Kunigunda-oltár javadalmát is elnyerte. Ennek a sajátkezű, latinnyelvű reverzálisára maradt fenn (2. kép). 1487. ápr. 19-i végrendelete (II/1: 221–222) szerint több könyv és egy *Clauicordium virginal* volt a birtokában, ezeket tanítványaira hagyta. Tehát zeneoktatással is foglalkozott. Utána következett István orgonista, akit 1498–1505 között tudunk igazolni, majd András orgonista, akire csak 1510-ből van adatunk. Őket követte Kirchsclagból (Alsó-Ausztria) Gatterhofer Erhard, akinek bátyja, Gatterhofer Ferenc 1500. okt. 24-e óta volt a Szt. György-kápolna Mindenszentek-oltárának javadalmasa. Gatterhofer Erhard alatt szegényedett el a javadalom, a javadalom ingatlanait a káplán eladta,

úgyhogy halála után, 1535-ben a javadalmat az ispótyához csatolták s ezzel meg is szűnt, ahogy a városi tanács 1536. jan. 18-i határozata megállapította: *Diewolf aber der bemellten stiftt Zuegehörungen durch die Caplän derselben dermassen desolirt vnd Zunicht gemacht worden. das sich khainer darauff hat verrer vnnderhalten mögen, sein dieselben Zuegehörungen dem Spitalll durch ainen Ersamen Ratt vbergeben vnnnd Zuegeaigennt worden* (GedB. 319–320).²⁽⁴⁰⁾ Az 1540-es években a plébániatemplomnak már világi orgonistája van: Kellner Lőrinc az első, név szerint is ismert világi orgonista Sopronban. Mészárosok utcai házában 1542-ben 3 forint adót fizet, a házat azonban csak a teljes vételár kifizetése után, 1544. jan. 18-án telekkönyvezik a nevére (adójegyzék; Gb. 130^v–131^r). Ápr. 4-én *Lorenntz khellner organist vnnnd burger Zu Odenburg, vnd Vrsula, sein eeliche hausfraw* Leberberg-szőlőt vásárolnak (Gb. 1340). Ez már a második szőlőjük, mert 1543. febr. 9-én Kirchner-szőlőt is vásároltak (Gb. 124^v). 1546. febr. 8-án másik házat vesznek a Mészárosok utcájában (Gb. 149^v). 1549. ápr. 10-én már özvegye, Orsolya és három fia (Jakab, Máté, Károly) vesznek házat *Im anfangng Sandt Georgen vnd der Neugassen gelegen* (Gb. 170^v).

1. *1. Georg Drosendorff* was Pfarrer des Caplan Georg Drosendorff und sein
 amicus alius q. Paul amicus zu Odenburg Schem. Das ist die
 erboren swaren parrishaus' unnt' und hat 9' stat da selb gelibt
 gab das ist alle das das ist 2' benant. 1000 gab / Des ge =
 Leuten 1000 den altem Georg Drosendorff und amicus zu find. 1000
 zu Odenburg er überg und zu wegschickung das ist 1000. alle do
 sein lasset will und do ve mehig erpfindet / und mit 1000
 ffen. 1000 in und weg / Es ist wie die am parrishaus' 1000 /
 und etwas mehr / 1000 hat alle amicus sel' wie es aber da
 so stulten 1000 gewalt haben / Es ist anders 1000 1000
 1000 an mittigen vor sandt wolfige bay amicus 1000 1000
 1000 1000

[2211. Drosendorfer György orgonista káplán sajátkezű reverzálisa \(1476\)](#)

2. *1. Amandel Farkas* was Pfarrer des Caplan Amandel Farkas und sein
 amicus alius q. Paul amicus zu Odenburg Schem. Das ist die
 erboren swaren parrishaus' unnt' und hat 9' stat da selb gelibt
 gab das ist alle das das ist 2' benant. 1000 gab / Des ge =
 Leuten 1000 den altem Georg Drosendorff und amicus zu find. 1000
 zu Odenburg er überg und zu wegschickung das ist 1000. alle do
 sein lasset will und do ve mehig erpfindet / und mit 1000
 ffen. 1000 in und weg / Es ist wie die am parrishaus' 1000 /
 und etwas mehr / 1000 hat alle amicus sel' wie es aber da
 so stulten 1000 gewalt haben / Es ist anders 1000 1000
 1000 an mittigen vor sandt wolfige bay amicus 1000 1000
 1000 1000

[2. Amandel Farkas orgonista káplán második sajátkezű reverzálisa \(1486\)](#)

2223. Meglepő, milyen gazdagon tudja a kötet dokumentálni az általában nagyon mostohán kezelt népzenei életet, kezdve a kalandozó magyarok 926. évi sanktgalleni kalandjától egészen a humanista megjegyzésekig, továbbá a népi mulattatókra vonatkozó ismereteinket. Azonban Zolnay László (A magyar muzsika régi évszázadaiból. Bp., 1977, 312) téves közlésén alapul: „Különös megbecsülés övezhette a 15. századi Sopronban azt a jokulátort, akinek 1437-es datálású, a Szt. Jakab-kápolnában őrzött sírköve „derék”

(bonus) jokulátort említ” (89). Többekhez hasonlóan *Andreas is* megörökítette magát a festett falra karcolt feliraton; elődje nevét az olvashatatlanságig átkarcolta, fölője karcolta a magáét, a felirat többi részét pedig meghagyta: *Hic fuit [...] Andreas [...]schek bonus Joculator anno dnj m^oCCCCXXX septimo* (vö. Póda, Andreas von: Die Sanct Jacobs-Friedhofkapelle in Oedenburg. Oedenburg, 1890, 10. tábla). András jokulátor előtt tehát már járt egy jokulátor a mészárosok céhének kápolnájában, ő is, utódja is iskolázott volt, értett latinul: mindketten városról városra vándoroltak. Ez az adalék tanulságosan egészíti ki azt a képet, amelyet a kötet a jokulátorokról rajzol.

„A hazai zenészek es népi muzsikusok meglepedését és vidékenkénti számarányát Kubinyi (vö. Kubinyi András: Adatok a középkori magyarországi népi muzsikusok földrajzi elhelyezkedéséhez és társadalmi helyzetéhez. Kézirat) vizsgálta a kimutatásokban szereplő személynevek alapján” (90). Kubinyi is, a kötet is csak magyar neveket említ (*Dobos, Dudás, Gajdos, Kürtös, Sípos, Trombitás, Hegedűs, Kintornás, Kobzos, Lantos*). Ha a középkori Magyarország zenekultúráját akarjuk feltárni, akkor a nemzetiségi adatokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Persze gondolni kell arra is, hogy Magyarországon a XV. század a környezet által adott, egy-egy egyénre szabott ragadványnevekből alakuló, esetleg öröklődő családnevek keletkezésének a kora: nem biztos tehát, hogy egy-egy családban több nemzedéken át ismétlődő névre még érvényes az eredeti ragadványnév konkrét jelentése. Szerencsés esetben igazolhatjuk a zenészt. Például Sopronban az 1410–1459-ig szereplő Grütsch István foglalkozását nem ismerjük: gazdálkodó lehetett, mert 1459. okt. 3-án a Szélmalom kapunál 1 akó cefrét szállít a városba (II/4: 104). Szt. Mihály utcai házában adója 3 forint (1437), 4 forint (1440), 1 1/2 forint (1442), 60 dénár (1454), 1457-ben – nyilván szegénysége miatt – már törlik az adójegyzékből (II/2: 304; II/3: 70, 209, 349; II/4: 7, 43). 1456-ig nála lakik fia, Mihály, aki erszéngyártó (*peutler*) és lantos (*lautenslaher*), 1456–1464-ig különböző helyeken külvárosi lakó, tehát nem volt polgárjoga. Adója 1 forint (1437), 1/2 forint (1440), 60 dénár (1442), 3 dénársolidus (1454, 1456), 6 dénársolidus (1457), 1459-ben 18 dénárfontra értékelt vagyona után 108 dénár vagyonadó (kereseti adója viszont nincsen), 1463-tól már nem is értéklik a vagyonát, adót sem fizet 1464-ig (II/4: 34, 43, 120, 138, 186, 200, 223).

Lantos volt még István az első fertályban, 1430-ban polgárjog nélkül (II/6: 94), a harmadik fertályban János fátolykészítő (*sleicher*), ugyancsak polgárjog nélkül (II/6: 98). 1454–1461-ig szerepel Lipót lantos, ugyancsak a külvárosban: adója 3 dénársolidus (1454), 60 dénár (1456, 1457), 3 dénársolidus (1458). 1459-ben 9 1/2 dénárfontra becsült vagyona után 57 dénár vagyonadó és 33 dénár kereseti adó (!), 1461-ben már csak 32 dénár (II/4: 5, 35, 44, 63, 114, 130, 151). Pongrác lantos 1464-ben adómentes, 1466-ban a legkisebb adót, 32 dénárt fizet (II/4: 219, 269) az első fertályban. Ulrik lantos az egyetlen, aki a belvárosban lakik, 1464-ben nem fizet adót (II/4: 229). Az idézett adatok jellemzik e lantosok társadalmi és anyagi helyzetét is.

Igazolhatóan hegedűs (*fidler*) volt, Zinki Miklós a harmadik fertályból, aki 1488-ban a nagyon kevés, 1/2 ort, 1489-ben 1+1/2 ort adót fizeti (II/4: 403, 415; II/5: 6). A *fidel*-nél kisebb húros hangszer, ugyancsak hegedű volt a *geige*, ennek művelője, azaz *geiger* volt 1463-ban Mihály: vagyonát nem értéklik, adója 32 dénár (II/4: 193, 207) és az 1464-ben már nem élő Lénárd, aki után 1464-ben két gyermek és egy Au-szülő maradt (GerB. 476).

1424-től a XVI. századig (sőt a mai napig) számos *Fidler/Fiedler* nevű mutatható ki Sopronban. Sem Házi Jenő forráskiadványaiban, sem a még kiadatlan forrásokban a nagybetűs írás, a kisbetűs sem, nem igazítanak el, hogy foglalkozásnévről vagy pedig családnévről van-e szó. A társadalmi/vagyoni helyzet sem egyértelmű bizonyíték, [223](#) legfeljebb a nemzedékeken át ismétlődő ragadványnév/családnév. Így pl. 1424-ben szerepel egy Ulrik *Fidler* 40 dénár adóval (II/2: 335). – 1433-ban István 2 akó bordézsával

(II/3: 26, 31), aztán fia, Pál (II/3: 38) 1 akóval 1435-ben, István özvegye 2 akóval (1436) és 1 dénárfont (1437), 1/2 dénárfont adóval (II/3: 52, 71, 350). – 1461–1481-ig a negyedik fertályban polgárjog nélkül lakik Keresztély: adója 40 dénár (1461), 3 dénársolidus (1462), 1463-ban 15 1/2 dénárfontra értékelt vagyona után 62 dénár (kereseti adója nincsen!), 62 dénár (1464), 60 dénár (1465), 5 dénársolidus (1466), 1468-ban 10 dénárfontra értékelt vagyona után 80 dénár; 1465-ben 93 dénár városi kölcsönt vetnek ki rá; 1481-ben gabonadézmája 3 1/2 kepe (II/4: 160, 178, 191, 205, 228, 251, 254, 280, 297, 309; II/6: 255; GerB. 99). Özvegye lehetett az 1490-ben szereplő *Fidlerin* 1/2 forint adóval (II/5: 28). Ugyancsak polgárjog nélküli lakó volt a negyedik fertályban Benedek: adója 1/2 forint (1488), 3/4 + 1/2 forint (1489), 1/2 forint (1490, 1495), 1 forint (1505). Volt Sachsgrund- és Kräftner-szőlője, meg szántója (II/1: 349; GedB. 165), mégis bordézmája 1495-ben csak 1/4 akó. 1522. jan. 12-én még végrendeleti tanú, de az 1523. évi adót már özvegye fizeti (II/4: 406, 417; II/5: 9, 32, 44, 74, 172, 216; II/1: 406). Özvegyének adója 1 1/2 forint (1523, 1524, 1525), gabonadézmája 1526-ban 5 kepe. Egy fiú maradt utána (II/5: 356, 386; II/6: 368, 381, 415, 427). – 1490-ben polgárjog nélkül lakik a második fertályban János és 1/2 ort adót fizet (II/5: 257). – Halász volt *Michel fidler*, aki 1495-ben a negyedik fertályban 1 forint adót fizet, 1496-ban a belvárosban 1/2 akó bordézmát teljesít, 1500-ban Sieghart Márton pátriciustól öröklő a Fertő balfi részén használt nagy kerítőhálójának (gyalom) őt illető részét, (*segentaill*), Felberbrunn-szőlőjét is műveli (II/5: 43, 74; II/1: 263, 271). Özvegye 1505-től a második fertályban, Kovácsok utcai házában adózik: 3/4 forint (1505), 1 1/2 forint (1523, 1524, 1525), 1 3/4 forint (1527, 1528), 1 forint (1530), 3/4 forint (1532), 1 1/2 forint (1533), 1/2 forint (1534); bordézmája II/2 akó (1525), akó (1526), 1 1/2 akó (1528): vö. Gb. 53v; II/5: 168, 352; II/6: 364, 377, 402, 413, 431; adó- és bordézmajegyzékek. – 1504-ben 1/4 harkai kaszálót bérel a várostól *Lucas Fidler* (II/153, 154). – Rokonságban voltak egymással, náluk tehát már öröklődött a *Fidler* név az 1520-as évektől kezdve szereplő Keresztély, György, Mihály és fia; Máté: a rájuk vonatkozó számos adat bizonyossá teszi, hogy nem voltak hegedűsök (vö. még Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982, a 4648. számtól). Viszont lehet, hogy hegedűs volt *Andre fidler*, aki 1526-tól kezdve szerepel: 1532-ben 1/4 forint az adója, 1511-ben feleségét többszörös házasságtörésért pellengérré állítják (II/6: 413; 1532. évi adó- és mustrajegyzék; Házi i.m. 4652. sz.); 1526-ban *Clement Fidler* 6 krajcárral váltja meg bordézmáját (II/6: 432).

Hasonlóan nem tudjuk egyértelműen igazolni, hogy az összes középkori *pfeifer/Pfeifer* utónevű sípos volt-e. István 1427–1437-ig szerepel (1432: 40 bécsi dénár adó) a második, ill. a negyedik fertályban (II/6: 135, 124; II/3: 75). 1440-től az ő helyén, a Lövér utcában (*Lebergasse*) találjuk Mihályt, akinek adója 30 dénár (1440), 1/2 forint (1442), 60 dénár (1454), 4 dénársolidus (1457, 1458), 1459-ben 14 dénárfont vagyona után 84 dénár (kereseti adója nincsen!), 40 dénár (1461), 60 dénár (1462), 1463-ban 18 dénárfont vagyona után 72 dénár, 1464-ben is; bordézmája 1447-ben 3/4 akó. 1465-ben már özvegye adózik, fiával, az 1454-től adózó Lőrincsel együtt. Az özvegy adója 60 dénár (1465), az apai házban lakó Lőrincé 3 dénársolidus (1454), 8 dénársolidus (1457), 10 dénársolidus (1458), 1459-ben 28 dénárfont vagyona után 5 solidus 18 dénár, 3 solidus (1461, 1462), 1463-ban 28 dénárfont vagyona után 3 solidus 22 dénár, 1464-ben is, 5 solidus 18 dénár (1465), 7 dénársolidus (1466), 1468-ban 16 dénárfont vagyona után 4 solidus 8 dénár, 1 forint (1488), 5/4 + 1 forint (1489), 1 forint (1490), fiánál 1/2 forint (1495). Gazdálkodott: volt Kohlenberg-szőlője (II/6: 206); gabonadézmája 1481-ben 2 kepe, bordézmája 1496-ban fiánál 1 akó. 1468. jan. 21-én ő és felesége, Katalin a Szt. Mihály-plébániatemplom Háromkirályok-oltárának javadalmából 10%-os kamatra 5 dénárfont kölcsönt vesznek fel, zálogul lekötve Felberbrunn-szőlőjüket (I/5: 271). 1481-ben Mátyás király cseh katonasága 6 forint kárt okozott neki. Fia, Quirinus (*Kyrein*) 1488-tól kezdve szerepel ugyancsak a negyedik fertályban: adója 1 forint (1488), 1 1/2+3/4 forint (1489), 1 forint (1490), 5/4 forint (1495), 2 3/4 forint (1505), 1/2 forint (1523, 1524), 1/4 forint (1525), 2 forint (1527), az 2241528. évi adójegyzékben nem szerepel. Gazdálkodott: kaszálót bérel

Harkán a várostól (II/5: 127, 153, 155), van szőlője a Kräftner-dűlőben (II/6: 172). Ennek az 1/8-os szőlő mindenkori termésének a felét 1519. máj. 16-án átengedte a Szt. Mihály-plébániatemplomhoz tartozó Nagybaldogasszony-testvérületnek (*bruterschaft vnnser frawen schietung*), hogy ezért évenként Gyümölcsoltó Boldogasszony napján (*vnnser liebenn frawen tag In der vasten*) énekes szentmisét mondassanak, halála után pedig az egész szőlő a testvérületre szálljon (GedB. 185). 1529. nov. 8-án értesülünk arról, hogy az akkor már nem élő Quirinus 1/4 Weitengrund-szőlőt hagyott a várárokmenti Boldogasszony-templomra a hajnali ún. Rorate- vagy aranymisékre (*zu dem gulden ambt* II/2: 36).³⁽⁴¹⁾ – 1437–1459-ig szerepel a magyar János (*Jenusch Pheifer*), aki valószínűleg sípos volt: adója 60 dénár (1437), 30 dénár (1440), 32 dénár (1442, 1457, 1458), 1459-ben 4 dénárfont vagyona után 24 dénár (II/3: 75, 213, 227, 354; II/4: 49, 71, 123, 143). Két lova is volt. – 1437-ben a negyedik fertályban lakó Miklós 60 dénár adóval, 1440-ben özvegye nem fizet adót (II/3: 75, 213). – 1454-ben Márton a harmadik fertályban lakó 32 dénár adóval, özvegye 1458-ban a belvárosban 6 dénársolidust fizet (II/4: 9, 76). 1481-ben Mátyás király cseh katonaságától a harmadik fertályban „Vlricus pfeiffer percept dampna pro fl. XVI” (II/6: 249). – 1523–1528-ig szerepel Farkas: adója 1/2 forint (1523, 1524, 1525), 1/4 forint (1527), 1/2 forint (1528); özvegye 1530-ban nem fizet adót (II/5: 353; II/6: 365, 378, 414; adójegyzékek. – 1533-ban szerepel egy *Achatz pfeiffer*, „er sey hie in der arbeit”, akit igazságtalanul megvádolnak, hogy résztvett egy emberölésben (Lad. XLVI et VV fasc. 2 nr. 101/52).

A város dobosa (*pauker*) lehetett az a *Tamás (Pawker)* a Szt. Mihály utcából, aki 1488-ban 1 forint, 1489-ben 1 + 1/2 forint, 1490-ben 3/4 forint adót fizet; házat 1522-ben a város váltja vissza Manusch zsidótól 5 dénárfontért (II/4: 401, 414; II/5: 4, 28, 316). 1514. júl. 14-én a városi kamarás két üstdobért, *vmb zwo paucken* 7 solidus 15 dénárt fizet ki, júl. 22-én András festőnek dobok (*drumml*) átfestéséért (II/5: 225).

Vajon igric volt-e az 1524-ben a negyedik fertályban 1/4 forintot adózó *Mathes Jgritz* (II/6: 367)?

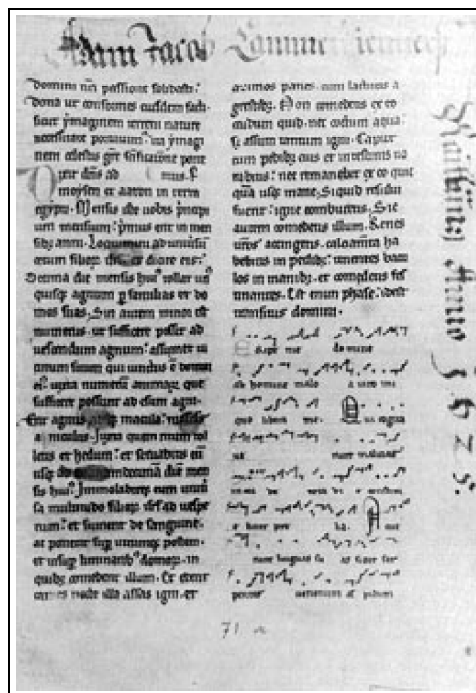
Az eddigi adatokból mindenesetre kiderül, hogy Sopronban a népi zenészek (hegedűsök, síposok, dobosok, igricek) a külváros szegényebb rétegéhez tartoztak.

Fenti adatainkhoz hasonlóképpen bizonyára más magyarországi városban is még találhatóak.

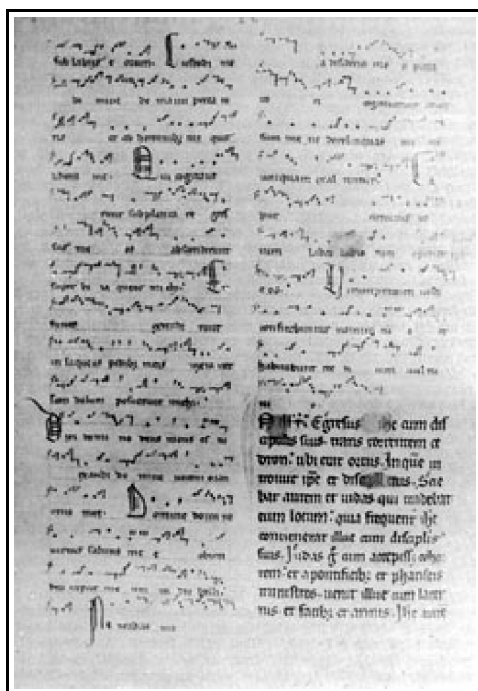
4. A főuri, városi, népi zeneélet után jelentőségéhez mért külön fejezetben tárgyalja a kötet a királyi udvar zeneéletét: a regösök, igricek, jokulátorok, francia trubadurok és német lovagi költők (Minnesänger) tűnnek fel a királyi udvarban, ahol a vokális zene éppen úgy otthon van, mint a hangszeres zene. A forrásokból tanulságos összeállítást kapunk a XII–XV. századi magyar zenésznevekről, valamint az egyéb mulattatók elnevezéséről. A Schlägli Szójegyzékről (1405 körül) többek között ezt olvassuk: „A szójegyzékben pl. három különböző tombást találunk: *cantatrix*, *gestulator*, *palpanista*” (100). Tulajdonképpen csak kétféle tombás volt. Az egyiknek latin neve *cantatrix*, amely csak nőre vonatkozhat és megállapításunk szerint ’előénekes asszony’ volt a halottvirrasztásnál (vö. Mollay Károly: Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Bp., 1982, 533). Tehát nem tartozik az udvari zene körébe. A másik tombás volt a *gestulator* vagy *palpanista*, jelentése ’énekmondó, mulattató; jokulátor’ (i.m. 534). A két homonim magyar szónak két homonim latin szó a forrása: az első *tombás* szóé a középkori latin *tumba* ’temetőhely, sír’, a másodiké *tumba* ’bukfenc’. Az első tombás eszünkbe juttatja a halottvirrasztás népi szokását, amelynek éppen Sopron vármegyében maradt fenn gazdag emléke (vö. Lajtha László: Sopronmegyei virrasztó énekek. Bp., 1956. 621 lap). A 25 rábaközi községből összegyűjtött szövegek és dallamok a népi énekkultúrát képviselik: „Középkori énekektől 225a XVI. század históriás énekein át, a múlt század és az utolsó évtizedek új magyar népdal-formulákat s újabb népies műdal-elemeket tartalmazó

kántorcsinálmányaiig, mindenből adok példát, – még a németes darabokból is, melyeket a Zell-i búcsúk alkalmával tanultak el” (i.m. 23).

Az udvari zenéről a legtöbbet Mátyás király korából tudunk: „Az írásos dokumentumok pezsgő elevenségű, sokrétű s az európai zeneélethez sok szállal kapcsolódó magyar udvari zenekultúrát sejtetnek. Ennek teljes képe mégsem rekonstruálható: nem maradtak ránk ennek az udvari zenének tárgyi emlékei, hangjegyes dokumentumai, s igen csekély a zenei ábrázolások száma is. Így a Mátyás kori reneszánsz udvari zene megismerését a másodlagos forrásértékű; közvetett dokumentumok szolgálják” (106). Ennek ellenére a kötet érdeme, hogy a sok apró adat értelmezéséből sikerült képet adnia a királyi udvarban nemcsak Mátyás korában, hanem 1541-ig, Buda török elfoglalásáig folyó zenei életről, sőt még 10 korabeli ábrázolást is be tud mutatni. Külföldi zeneszerzők és zenészek, magyarországi zenészek mellett Hippolit esztergomi érsek (meghalt 1520-ban) számadáskönyvében tűnnek fel először cigány zenészek (127). Az apró és legapróbb középkori adatok fontossága miatt idéztük fent kiegészítésül a városi zenei élet ismertetéséhez a soproni adatokat, bizonyosságául annak, hogy a kutatás még nincs lezárva.

2263/a. Sopronban használt metzigótikus neumas kódex a XIII. század végéről

[227](#)3/b. Sopronban használt metzigótikus neumas kódex a XIII. század végéről

5. Az eddig elemzett két fejezet („Középkori zeneéletünk és Európa” és „Udvari zene”) tulajdonképpen a középkori magyarországi zene külső történetét tárgyalta. A következő fejezetekben kapjuk meg a belső történet, a tulajdonképpeni zene elemzését. Ennek bevezetése a középkori zeneoktatásról és a magyarországi zeneelméletéről szól. Az utóbbi címen Szalkai László esztergomi érsek sárospataki diákéveiből, a XV. század végéről származó zenei jegyzetét elemzi számos kottapéldával (IV. fejezet). A zenei gyakorlat elevejébe vág a „Hangjegyrás” című (V.) fejezet: „A középkori kottakép olvasása nem magától értetődő, elsősorban azért nem, mert a korai kottás emlékeknel a maitól eltérő még a hangjegyrás célja. Nem anyagközlő és -rögzítő tevékenység, hanem inkább emlékezetet támogató gyorsírási jegyzet vagy vázlat a szakértők számára, mely a zenei anyag énekelt, szájhagyományos továbbadásának nagy, élő folyama mellett csak másodlagos, kiegészítő jelentőségű” (165). Amint a használati írás vonalvezetésének megvan a maga története és koronként a művelődéstörténeti tanulsága, értéke, ugyanúgy a kottafírásnak. Mindkét területen még számos részletkutatás szükséges. A jórészt a MTA Zenetudományi Intézetében folyó kutatások eredményeit szélesebb olvasóközönség számára kötetünk foglalja össze először. A legtöbb magyar betűnév német eredetű,⁴⁽⁴²⁾ ezért bizonyos, hogy a latin olvasástanítás német mintára folyt, s nem véletlen, hogy középkori latinságunk a kétségtelen észak-olasz és francia hatások ellenére délnémet eredetű. Délnémet eredetűek a magyar nyelv legrégebbi német jövevényszavai is, ami a művelődési kapcsolatok egyik bizonyítéka. Délnémet eredetűek a XI. századi neumák, amelyekkel – vonalrendszer még nem lévén – nem hangközőket jelöltek, csak emlékeztettek a hallás útján, tehát szájhagyományozás révén megtanult egyszerű dallam menetére. Ilyen hangjegyes emlékeket kötetünk a XI. század végéről hasonmásban is bemutat. Arezzoí Guido olasz bencés zenetudós 1025 körüli újítása, a négy hangjegyvonalból álló vonalrendszer bevezetése már hangközők jelölését és ezzel a neumákból továbbfejlesztett hangjegyek alkalmazását tette lehetővé. Ez elég korán, a XII. század közepétől megy végbe Magyarországon. Az új hangjegyek Európában is, Magyarországon is többszörös változáson mennek keresztül. Ilyen alapon vezeti be Szendrei Janka, a fejezet szerzője, a Magyarországon használt hangjelzéseket „magyar notáció”-nak.

Bizonyára helyesebb lenne „magyarországi notáció”-ról beszélni, hiszen „Magyar notációt a zágrábi egyházmegye is használt, melynek lakossága csak kismértékben volt magyar” (178). A fejezet ezt a notációt részletesen mutatja be, hangsúlyozva a [228](#) francia és az olasz hatásokat is, jellemzi fejlődését a stilizált kottaírástól a kurzív kottaírásig, a scriptoriumoktól az iskolákig. Ennek a XV. századig kiérlelt jelentőségét abban látja, „hogy udvari központjainkban, székesegyházaink mellett, sőt városainkban hallható magasrendű, művészi zenélés a középkor végén nem légüres térben folyt, hanem egy igen figyelemreméltó zenei műveltséggel a háttérben, amihez – legalábbis az egyszólamúság terén – a zenei írás-olvasás is hozzátartozott” (199). A nagyon szórványos soproni iskolatörténeti és zenetörténeti adatokat majd ilyen keretben kell értelmeznünk, bár a jellegzetes „magyarországi notáció” itt valószínűleg sem a XIII. század közepétől egy évszázadon át működő johannita scriptoriumban, sem a XIV. század elejétől működő plébániai latiniskolában nem érvényesült. Itt nyilván a gótikus írással együtt a gótikus notációt, hangjelzést használták. Ennek egyik változata volt a lotaringiai Metz városáról elnevezett metzigótikus notáció: a vonalra rendezett metzigótikus hangjelzés legrégebb magyarországi emléke éppen Sopronban maradt fenn a XIII. század végéről (3. kép). Képét azért közöljük, mivel kötetünkben nem szerepel. Sopron zenetörténetének ez az első emléke. A kódex, amelyből származik, nyilván nem Sopronban készült, de Sopronban használták, még pedig a plébániatemplomban vagy a belvárosi ferences templomban vagy a védelmi rendszer végleges kiépítésekor (1330-as évek) a külvárosba szorult Nagyboldogasszony-templomban. A XVII. században sem katolikus, sem protestáns részről nem becsülték a középkori kódexeket: ezért szétszedték őket, pergamentlapjaikat újabb írások vagy könyvek bekötésére használták fel. A mi emléküink, amint ezt a 3. a. kép felirata mutatja, Jakob Ádám soproni ötvösmester 1625. évi kamarási számadásának (*Adam Jacob Cammerdienerß Raittung Anno 1625*) fedőlapjául szolgált. A második hasáb közepén kezdődik a 139. zsoltár (a Vulgáta szerint) szövege (*Eripe me domine ab homine malo ... 'Ments meg, Uram a gonosz embertől ...'*), ez a 3/b. kép több mint másfél hasábján folytatódik: mind a 14 vers fölött a négyes vonalrendszerben metzigótikus neumákkal jelezték az éneklendő dallam menetét (a zsoltár után János evangéliumának 18., már nem éneklendő fejezete kezdődik). A kódex kiállítása kifogástalan munkára vall. (Az itt bemutatott töredék a soproni városi levéltár gazdag liturgikus kódextöredék-gyűjteményének 71. sz. darabja. Az 1–3. sz. képek fényképét Németh Ferenc készítette).

A hangjegyírásról szóló fejezetet értelemszerűen követi két fejezet a „Hangjegyes források”-ról (VI.) és a „Gregorián műfajok”-ról (VII.), azaz a művekről szóló rész, amely a kötet harmadát alkotja. Meglepően gazdag fejezetek, éppen ezért az olvasó figyelmébe ajánlom a középkori kódexek pusztulásáról szóló lapokat (218–220), amelyek beszédesen idézik fel az eredeti gazdagságot. A középkori hagyomány továbbéléséről a XVI–XVII. században tanúskodnak a retrospektív források. A gregorián műfajokról szóló fejezet egyik alfejezete szerint „jogosan beszélhetünk »magyar gregoriánról« is, melyet egyrészt a repertoárral, másrészt a zenei változatrendszerrel jellemezhetünk” (254). A szövegből is, a korabeli elnevezésekből (*consuetudo patriae, consuetudo hujus regni*) is kiderül, hogy itt helyesebb „magyarországi gregorianum”-ról beszélni.

Az emlékanyagból következtethetően Magyarországon a középkorban kisebb jelentősége volt a többszólamúságnak, mégis remélhető, hogy a most folyó ún. töredékkutatás, azaz a későbbi kötetátlakban rejtőző emlékek révén a hazai többszólamúság vázolt képe még teljesebbé válhat (VIII. fejezet). A Felvidékről származó ún. Zsigmond-kori töredék négy nyelvű (magyar, német, lengyel, cseh) húsvéti éneke arra figyelmeztet, hogy kellett lennie hazai nem magyar nyelvű énekköltészetnek is. Gondoljunk csak a kötetben is említett nyugat-magyarországi, Sopron környékén (pl. Macskakő várában) élő huszitákra, akik között nemcsak csehek, hanem németek is, soproni polgár is volt.

A magyar nyelvű egyházi és világi énekeket, a hozzájuk tartozó zenét a IX. és a X. fejezet elemzi. Az egyházi népénekek szövege a latin eredeti fordítása, dallamanyaga többségében európai alapidallamok átvétele. Viszont kottázott világi ének a középkorból nem maradt fenn: mégis az a feltevés, hogy ezeknek az előadását hangszerrel [229](#)kísérték, akár epikus jellegűek voltak, akár a naptári ünnepekhez kapcsolódtak, akár a balladákhoz tartoznak.

Kár, hogy az első kötethez nem készült olyan tárgymutató, mint amilyent a második kötetben használhat az olvasó.

6. A Bárdos Kornél szerkesztette második kötet csupán 145 évet fog át, ami egymagában is jelzi a gazdagodást. Előmunkálatul Bárdos Kornél többek között megírta Győr XVII. és XVIII. századi és Sopron XVI–XVIII. századi zeneéletének történetét, amelyeket ezen a helyen ismertettünk (SSz. 1981, 188–189; 1985, 239–246). Győr akkoriban káptalani mezőváros volt, Sopron régi szabad királyi város: zeneéletük ismerete érthetőbbé teszi a többi szabad királyi város, valamint a mezővárosok egyházi és világi zeneéletét is (I fejezet). A külső zenetörténet másik színhelye a királyi és az erdélyi fejedelmi udvar volt, továbbá a főúri rezidenciák (Batthyányak, Nádasdyak, Esterházyak: II. fejezet). Utóbbiak mind Nyugat-Magyarországon, közelebről Sopron és Vas vármegyében feküdtek. Utóbbiban még Kőszeg városának volt élénk zenei élete. A belső zenetörténet szól a zenei művelődésről és a zeneoktatásról (III. fejezet) és az egyházi zeneéletéről, kiterjeszkedik a katolikus, a protestáns egyházakra, a szombatosokra, mindezekben belül a nemzetiségekre is (IV. fejezet). A műfajokat illetően sorra kerül a deákos, a népszerű és a nemesi énekköltés (V. fejezet), amelyben kiemelt szerep jut Tinódi Sebestyénnek, és a népies egyszólamúság (VI. fejezet). Az előző korszakhoz képest az egyházi zeneéletben megnő a többszólamúság szerepe (VII. fejezet). Idetartozik Rauch András, az 1629–1656-ig működött első jelentős soproni zeneszerző is. A világi hangszeres zenének és zeneszerzésnek két erdélyi szász, Bakfark Bálint (1506–1576) és Daniel Croner (1656–1740) volt a legjelesebb képviselője (VIII. fejezet).

Mindkét kötet a magyarországi zenetörténet első korszerű feldolgozása. Észrevételeink nem csökkentik a vállalkozás úttörő érdemét.

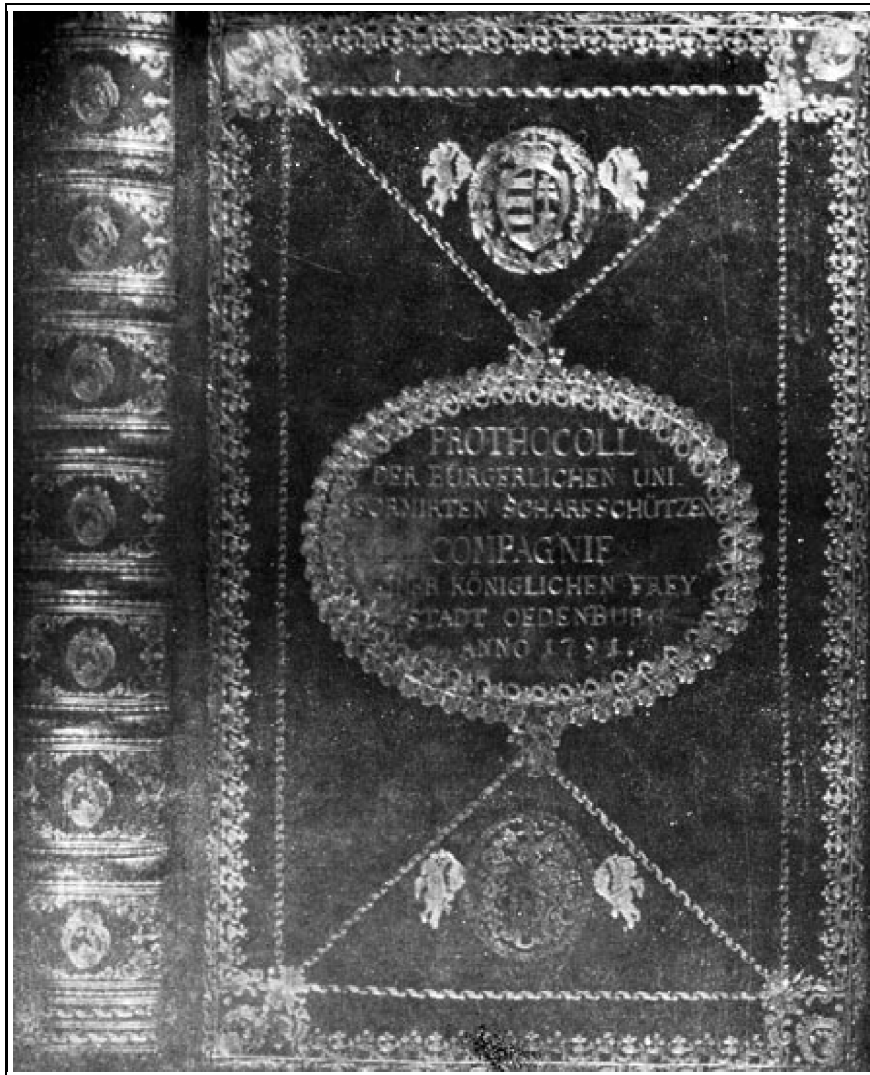
1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Koncz Pál: Egy soproni könyvkötés 1791-ből

Koncz Pál: Egy soproni könyvkötés 1791-ből

1. A Szent Benedek Rend pannonhalmi Főapátsági Nagykönyvtárának kéziratára őriz egy folio egész bőrkötésű jegyzőkönyvet,^{[1\(43\)](#)} amely a hajdani soproni egyenruhás fegyveres polgárőrség protokolluma. Az arctábla aranyozott felirata szerint: PROTHOCOLL DER BÜRGERLICHEN UNIFORMIRTEN SCHARFSCHÜTZEN COMPAGNIE EINER KÖNIGLICHEN FREY STADT OEDENBURG ANNO 1791. (1. kép). A dokumentum egyúttal becses kézműves-ipartörténeti emléke a XVIII. század végi virágzó soproni könyvkötészetnek. Készítője Michael Gottlieb Schrab, helybéli mester. A háttábla aranyozott felirata szerint: VERFERTIGET WORDEN DURCH M.G.S. (2. kép).

2. A poncolással és laparanyozással díszített metszésű könyvtestet színezett, aranyozott juhbőr borítású rongylemez táblák fedik. Táblaméret: 405×260 mm. A hat valódi (zsineg-) bordára fűzött könyv gerincére a kötésbőr közvetlenül van rákasírozva. Oromszegőt (kapitális) nem varrt a mester. A kötésbőrt – a

korabeli divatnak megfelelően – dekoratív festéssel színezte; a táblaközépen elhelyezett ovális feliratmezőket és a táblasarkokat sötét mályvaszínre, a felület további egészét pedig intenzív nedv-zöldre.

2301. A kötés gerince és címlapja

2312. A kötés hátlapja

A mályva betétszínek nem bőrhozaik-, vagy rátételek, hanem az egybefüggő bőrfelszín elkülönített, helyi színezésével készültek. (Hasonló lokális színezéssel gyakorta emelték ki a korabeli, ím. könyvtári kötések gerincfelületén a cím-mezőket, 232 vagy/és a kötetszám jelzés téglalap-, ovális-, v. kör foltját. Elterjedt volt vastannáttal, vagy fekete fedőfestékekkel egyes kompozíciós elemeket, ill. a gerincfelület fej- és láboromhoz eső szélső bordamezőit sötétíteni stb. A mályvaszín díszítés gyakorta okkersárgára halványul; példányunk élénken megmaradt színe külön érték.)

A táblasíkokat, az előzők felőli beütést (borítóbőr-behajtást) és a gerincfelületet kézi egyesbélyegzőkkel, klisékkel, vonalzó- és sávozó szerszámokkal aranyozta a mester (3. kép). Az arctáblán alkalmazott két klisé egyikén sztereotip koronával ellátott Magyarország kiscímer van, melynek keretező borostyán-koszorúját egy-egy angyal tartja. A másik kliséen alul Sopron város címere szerepel, tetejéhez illesztve a Habsburgok kétféjű koronás sas címerállata, körben babérkoszorú. Ugyanezek az angyalfigurák és több apró díszítőelem szerepel a soproni könyvkötők 1790-ben, idősb Gottlieb M. Schrabs által bekötött

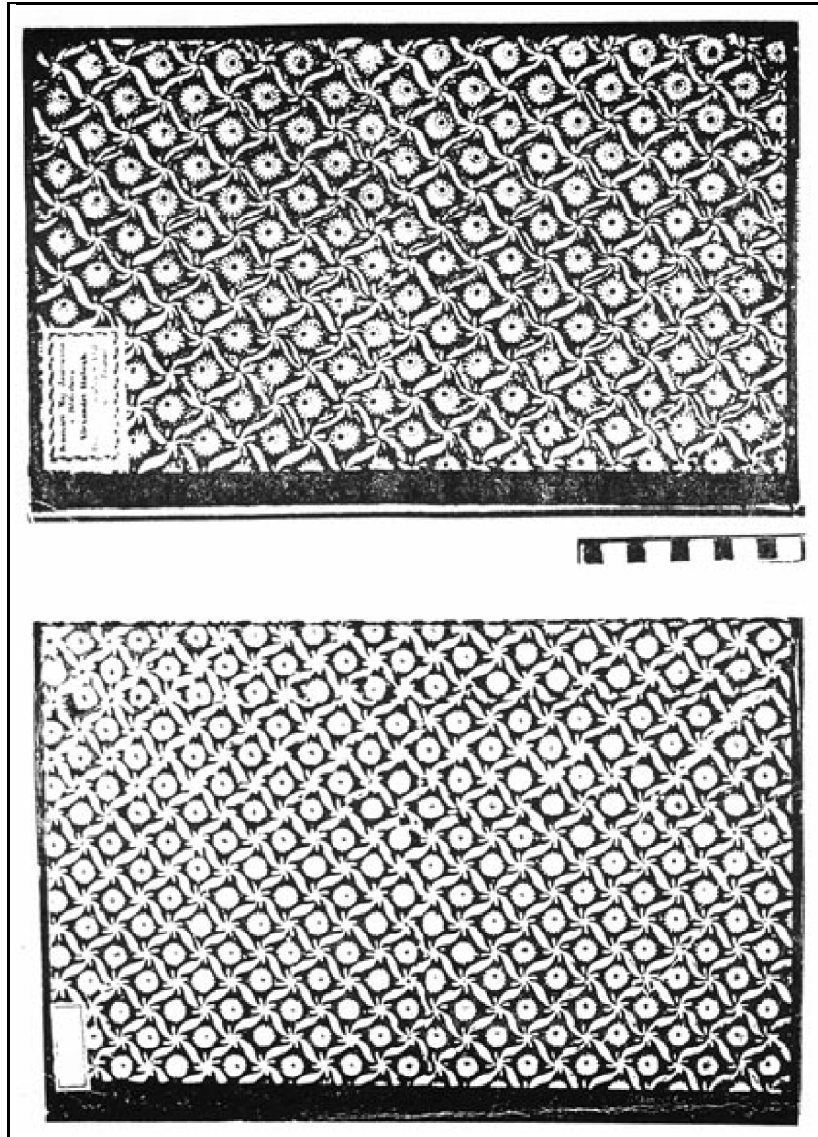
protokollumán is.²⁽⁴⁴⁾

A kézbélyegzők vésetei jellegzetes rokokó elemek: csokorra kötött babérlevélfüzérrel díszített ovális keretben könyv, reáhajló leveles ággal; rózsaszál; kandelábertányér lánccal; levélfüzérrel díszített kétfülű urna; szögletes fülekkel ellátott fedeles-talpas urna stb. Mindezek variánsai nemzetközi elterjedtséggel megtalálhatók a korabeli európai könyvkötés-díszítésben, mint a nyomdász-, vésnök-, díszítőfestő és más kézműves mintakönyvek motívumkészletének ez iparágba került elemei. Az alkalmazott díszítmények kompozíciós felhasználásában, a táblasík kitöltésének ritmusában volt csupán lehetősége a mesternek ízlését bizonyítani; de ebben is erősen befolyásolták a vándorlás és a kereskedelmi-könyvbizományost kapcsolatok fenntartása során szerzett benyomások. Bécs, Pozsony, Nagyszombat kötésemlékeinek szoros esztétikai rokonsága, egyezései is ezt példázzák.

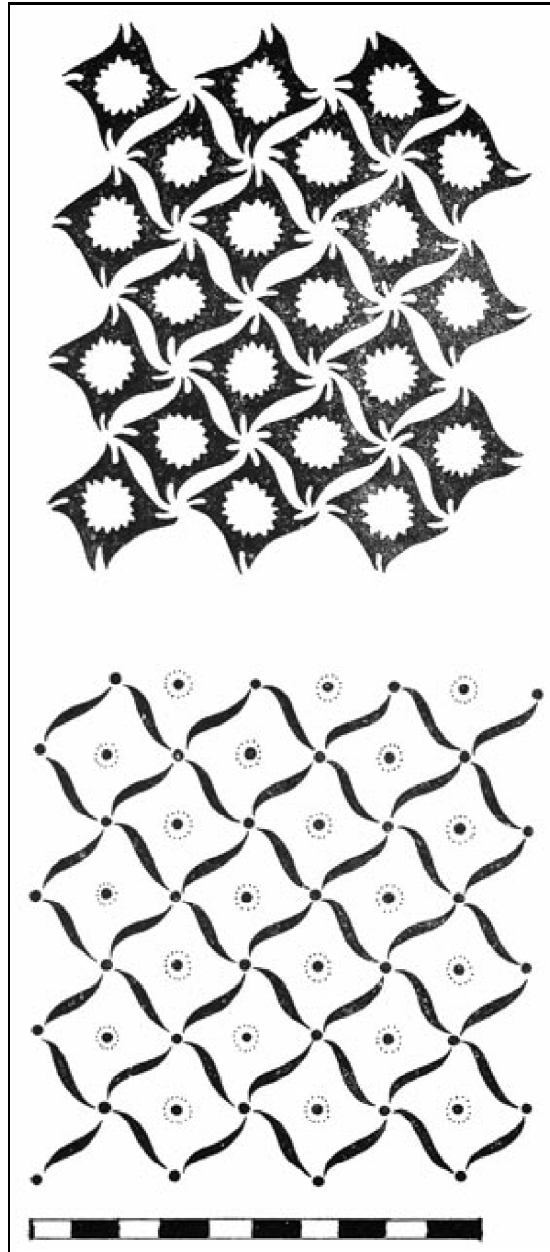
Kordivat és árukínálat szabta megoldás a soproni polgártestületi protokollum előzékpapírja is (4. kép). Két külön elkészített, de egymáshoz szerkesztett futómustrájú magasnyomó fadúcról nyomott díszítménye sárga és fekete keményítő fedőfestékekkel készült. Ez az ún. „imprimé” papírtípus igen elterjedt volt, mint tapéta, doboz- és ládikabélés, dísz-csomagolóanyag is. Példányunkkal egyező előzékpapírt alkalmaztak pl. a győri Szemináriumi Könyvtár egyik 1790-ben nyomtatott köteténél³⁽⁴⁵⁾ (5. kép). Számos korabeli pápai és veszprémi kötésnél is előfordul.⁴⁽⁴⁶⁾ E díszítmény alkalmazása sokáig dívott: egy 1830 körüli céh-dokumentum⁵⁽⁴⁷⁾ előzékéről készítettem el a két dúc mustrájának részletrajzát (6. kép). A fadúc méretét – miként a kékfestő dúcát is – az emberi kéz mérete szabta meg: általában 180×180 mm. A motívum korábbi elterjedtségére mutató adat a XVII. századból ismert⁶⁽⁴⁸⁾ (7. kép BIRIVKOVA nyomán).

²³³³. Kézi egyesbélyegzők

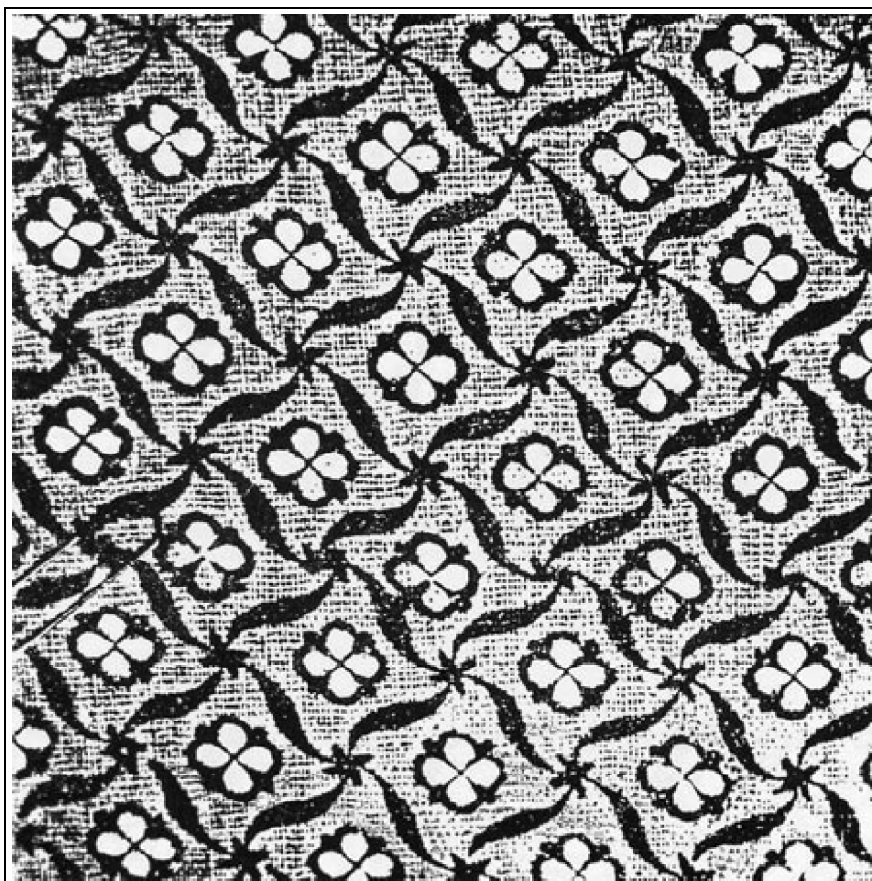
2344-5. A soproni és a győri előzékpapír

2356. 1830 körüli előzékpapír

3. A háttáblán szereplő monogram feloldása: (ifj.) Michael Gottlieb Schrebs. A Sopronban mintegy száz éven át működött evangélikus iparosfamilia első itteni tagja Michael SCHRAPS könyvkötő (egy Zwickauból érkezett posztókereskedő fia) 1699-ben nyert Sopronban polgárjogot. Két könyvkötővé lett fia közül Keresztély Gottfried 1728-ban, Michael Gottlieb 1750-ben lett a város polgára. Utóbbinak fia az 1790-ben polgárjogot kapott, ifjabb Michael Gottlieb.⁷⁽⁴⁹⁾ Az atya, mesterré válása előtt három évvel történetesen Debrecenben dolgozott.⁸⁽⁵⁰⁾ A németalföldi és német ²³⁶egyetemi városokból hozott mintákból helyi elemekkel gazdagodva kivirágzó debreceni festett pergamenkötések hatását láthatjuk az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött soproni könyvkötő-céh protokollumon, amely lehet az idősebb M. G.

Schrabs kezemunkája. Ő volt az 1788-tól önállóvá lett soproni könyvkötő céhben az első céhmester,⁹⁽⁵¹⁾ 1799-ben bekövetkezett haláláig. Méltányos és illendő is volt, hogy éppen a céh számára az atya és nem most fölszabadult fia készítse el a jegyzőkönyv kötését. A magas színvonalú céhprotokollum pergamenkötés 1790-ben, a most ismertett polgártestületi kötés egy évvel később készült. Az előbbi munkával összehasonlítva a jóval szerényebb kötédszító kompozíció ez utóbbinál inkább az újdontú mester munkájának tételezhető fel. Ifj. M. G. Schrabs apjánál tanult, keze alól szabadult fel a kivételes soproni céhszokásnak megfelelően vándorlás nélkül, rögtön 1790-ben. Már öt év múlva a vándorlegények ügyeiért felelős Gesellen-Vater; 1819–1832 között céhmester.¹⁰⁽⁵²⁾

7. XVII. századi motívum

A kifogástalan technikai, mesterségbeli tudással készített, bár esztétikai szempontból nem jelentős kötésemlékünk azért különösen becses, mert nem csupán korhoz és városhoz pontosan köthető, de mestere is ismert.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Szende Katalin–Grüll Tibor: Lackner Kristóf beszéde Huber Márk iskolafelügyelő beiktatására (1620)

237 Szende Katalin–Grüll Tibor: Lackner Kristóf beszéde Huber Márk

iskolafelügyelő beiktatására (1620)

In denuo auspicandum gymnasium Soproniense Augustanae Confessionis

Lackner Kristóf ún. leveleskönyvében¹⁽⁵³⁾ bukkanhatunk rá arra a beszédre, melyet a tudós polgármester feltehetőleg 1620-ban, Huber Márk iskolafelügyelői székbe történő beiktatásakor mondott el a frissiben gimnáziumi rangra emelt iskola népes hallgatósága előtt. A Sopron XVII. századi művelődéstörténete szempontjából jelentős szöveg kiadását már a líceum egykori igazgatója, Németh Sámuel is tervbe vette, halála azonban megakadályozta szándéka megvalósításában.

A württembergi Allgäuből származó Marcus Huber először 1619-ben tűnik fel Sopronban, mikor Fuchsjäger István és Gensel Kristóf mellé megválasztják 3. lelkésznek. A Csepregen az évben felavatott prédikátor neve az 1619. május 9-ki dátum alatt szerepel a *Formula Concordiae*-ban,²⁽⁵⁴⁾ a következő szöveggel *Ego M. Marcus Huber patriae sniensis imperialis superioris Germaniae urbis ex sincero cordis affectu subscripsi*. A megigazulásról írott lelkészi disszertációját is ebben az évben jelentette meg Keresztúron, Farkas Imre nyomdájában (RMNy II, 1182). Payr Sándor (ill. Gamauf Teofil) adatai szerint fent emutett hivatalát 1620-ig töltötte be,³⁽⁵⁵⁾ azzal a feltétellel, hogy naponta elő kell adnia a városi latiniskolában,⁴⁽⁵⁶⁾ amelynek gimnáziumirangra emelését épp' ebben az évben szorgalmazza a tanács a országgyűléshez írott levelében.⁵⁽⁵⁷⁾ Huber valószínűleg nem lehetett tehetségtelen pedagógus, ha a neves és köztiszteltben álló polgármester felfigyelt rá, és kinevezte a gimnázium inspektorává.

Lackner maga sem tagadja beszédében, hogy az iskola jó hírneve már a múlté, teljes az erkölcsi hanyatlás. Az ezidőtájt írott városi jegyzőkönyvekből is csak úgy árad a panasz az iskolára: a tanítók mellékkereset után járnak, borral kereskednek, *horribile dictu* maguk is kocsmát nyitnak, a diákoknak pedig annyi szabadidőt engednek, hogy az már a tanulás rovására megy.⁶⁽⁵⁸⁾ 1619-ben a polgárok kérésére megszabja a szenátus, hogy az iskolafelügyelők évente legalább két exament tartsanak, Húsvét és Szt. Mihály napja előtt.⁷⁽⁵⁹⁾ 1620-ban ezt a számot négyre emelik,⁸⁽⁶⁰⁾ de az inspektorok ezt sem tartják be. Igen jellemző az a szintén itt olvasható mondat, amelyben Lackner – mert hiszen nyilvánvalóan tőle származik a kijelentés – úgy fogalmaz, hogy az iskolának szellemi fegyvertárnak kell lennie (*Die Schule belangend, weiln dieselbe gleich wie ein Zeughaus sein soll*), melyből kellő erővel és fegyverzettel rendelkező világi és egyházi személyek kerülnek ki.

1620. május 27-én a tanács köszönőlevelet ír Thurzó Imréhez, amiért a legutóbbi diétán támogatta a soproniak gimnázium-ügyben benyújtott kérelmét.⁹⁽⁶¹⁾ A rang tehát meglett, s úgy tűnik, a megfelelő inspektort is sikerült megtalálni. Mi lehetett akkor az oka annak, hogy a helyzet mégsem javult? Huber Márk biztosan nem, mivel egy irat alapján feltételezhetjük, hogy beiktatása után egy évvel már el is hunyt.¹⁰⁽⁶²⁾ A fellendülésre azonban nem kellett sokáig várni, hiszen a 30-as évek elején számos ²³⁸külföldi kiválóság váltja majd egymást a latin gimnázium rektori székében, újra teljes díszében visszaállítva az iskola egykori virágzó állapotát. A latin beszéd fordítása:

„Beszéd gimnáziumunk új tanfelügyelőjének beiktatására

Ami neked – legbölcsebb és legemberségesebb tanítómesterünk – alkalmat adott a szólásra, ugyanaz adott most nekem is lehetőséget a válaszadásra. Minthogy te is nyitott és jószándékú hallgatóságra találtál, s mert én is odaadó és figyelmes közönségre lelhetek – ahogyan te is serényen és szorgalmasan buzdítottad az összeírt atyákat, úgy buzdítom én is lankadatlanul és állhatatosan, sőt, állhatatosabban mint eddig bármikor, őket és e kiváló és tudós férfiak, valamint az egész tanulóiifjúság koszorúját. Hisz' melyik jó

keresztyén ne nyitná meg fülét az előtt, aki (1) iskolánk hajdan virágzó állapotáról, (2) hanyatlásáról, (3) a te, további hanyatlást megelőző csodaszere dről fog szólni?

Mindaddig, amíg (az előző évszázadban) virágzott körünkben az igaz hit gyakorlása, virágzott az iskola is. olyannyira, hogy minden égtáj felől, de kiváltképp' szomszédainktól, mintegy menedékhelyre sereglettek ide a buzgó ifjak, mondom: miként a folyók az Óceánba, úgy áramlottak a nemes lelkek e vásári sokadalomba a nemes művészetek árujáért. Innen azután – időt, fáradságot, pénzt hasznosan befektetve – hatalmas nyereséggel, jövedelemmel és haszonnal tértek meg végül házi isteneikhez, szüleikhez, rokonaikhoz és ismerőseikhez, hozzátartozóikhoz és honfitársaikhoz, sőt a közügyek kormányzásához, nem mellőzve a Legmagaságosabb dicséretét, iskolánk tisztos hírnevét, a szomszédok jóindulatát, a városi kormányzat nagybecsülését, s még mi mindent nem? (Ennyit iskolánk hajdani virágzó állapotáról.)

Ez volt a helyzet, Marcusom, ezt a módfelett dicséretes szokást honosította meg a szenátus buzgalma és a tanárok igyekezete. Ezt a helyzetet a mi hibánkból, igen, a mi hibánkból és bűneink súlya alatt az Istentől való bizonyágtétellel egyetemben oly' szerencsés állapotából a megátalkodott papság kiforgatta, és csaknem alapjaiban rendítette meg. Mily fájdalom! Végre azután (nem tudom másra vélni) a Bocskai-féle szerencsejátékából kifolyólag, vagy méginkább az égiek akaratából, a dolog egy kicsikét szerencsésebben és kedvezőbben is alakulhatna, mint korábban, akár még gyarapodhatnék is. Ez azonban mind a mai napig nem következett be, sőt iskolánk még abba a helyzetbe sem jutott vissza, amelyben volt, s abba minden erőfeszítésünk ellenére sem voltunk képesek visszahelyezni. Kérdeed miért? Hogy is van ez? Honnan ezek a könnyek? Ugyanaz-e ma is az iskolák és az Egyház gondviselője, aki korábban volt, s akik egykor fáradhatatlanok voltak a tanításban, nem váltak-e tétlenkedőkké, és nem vetik-e meg a munkát, és bár a sors megváltoztatta személyüket, ugyanazok tudtak-e maradni?

De nem akarom az igazságot megsérteni: az első megállapítás az Örökkévaló Gondviselőről úgy igaz, ahogy a legigazabb – mindenestre a másodikkal kapcsolatban, ti. hogy a tanítók eleget tettek-e egykor a reájuk bízott feladatnak és kötelességnek, kétség merül fel, hiszen az eredmény világosan mutatja milyen okai voltak ennek. De legyen már vége ezeknek, a kálvinisták tévelygéseivel együtt, s az ellenség asztalához idézve adjanak számot, mivel a bírói rendeletnek nem engedelmeskedtek. Ennyit röviden a hanyatlásról.

Ezek után mi, nem az ő nyomdokaikba lépve, a jobb termés, a bővebb aratás, a hibák kijavítása felé fordítsuk őrségünk dárdáját, amit éppen ezért semmiképp' sem szabad elhajítanunk, hanem inkább minél gyorsabban meg kell ragadnunk. Néked, Marcusom, már Minerva vezeti kezedet, és te bizonyára mindkét kezettel megmozgatsz minden követ, hogy ügyünket némi gyarapodással állítsd helyre, mert ha valamiben, hát ebben az ügyben – amely mintegy tükröt tart nekünk – semmiképp' sem szabad restnek lenni, mivel a hajós is ott ül, s kormányozza a hajót, a saját és mások veszedelmére, vagy a saját és mások dicséretére: a reménységtől vagy szorgalomtól függően eltérő eredménnyel. A te dolgod az lesz, hogy a tanulók osztályait hetenként felváltva meglátogasd, tudakozódj, helyesbíts, dicsérettel buzdítsd a lelkeket, jutalmakkal kecsegtess őket, mindenekelőtt a rektorral tárgyalj meg mindent, [239a](#) kollégákkal pedig békésen, türelmesen, a gimnázium hasznára és gyarapodására beszélj. Mindezek számtalan más szabállyal és előírással együtt benne foglaltnak az iskolánk számára írott törvényekben. Jelesül pedig külön-külön is a te gondjaidra bízati a *dialectia*, a tebenned való bizalomra a *retorica*, a te rátermettségedre bíztnak a teológiai kérdések, mindezek olyan módszerrel, melyről tudnivaló, hogy a lehető legtávolabb áll az összevisszaságtól és a szertelen előadásmódtól. Bár lehet, hogy a dolgok jelenlegi állása szerint ezek az elvárások némelyek képességeit meghaladják, s nincsenek olyanok, akik a kívánatos számban felvállalnák az olvasottakat és elmondottakat, de még emiatt sem szabad félbehagyni a ránk bízottakat, hiszen – ahogy a mondás tartja – kezdetben Róma sem volt az a virágzó város, amivé vált; de ugyanígy a nagyobb

folyamok vize is szűk és szoros kútfejből ered, s ha a lekicsinyelt csermelyek egybefolynak, a hajót terhével együtt lassacskán eljuttatják az Óceánba.

Te így kövesd a hajóst, vagyis a tenger szántóvetőjét: a tövisektől és a sulyomtól megtisztított földet előbb ugarold fel, forgasd meg, készítsd elő, boronáld el, takard be, gyomláld ki, húzz barázdákat – így lesz termékeny a föld, olyannyira, hogy a kalászkok zúgnak az aratáskor. S ha netalán egy-egy makacsabb és megátalkodottabb természetűre lelnél, ezt a természetéből fakadó hibát ne ródd fel neki a többihez, s ne rettenj vissza a megkezdett munkától, mert aligha akad olyan hatalmas és kegyetlen vadállat, amelyik egy szakértő idomár bölcs gondoskodása és törődése alatt meg ne szelídülne. Ha ily módon a sokféle tulajdonságok közül a jobbikra tettél szert, ne engedd ki tüstént a kezeid közül a gyeplőt, mert minél bővebben terem a föld, és minél jobb a talaj, annál könnyebben megy tönkre, lepi el a gaz, a tövis, a gyümölcsfák és a bozót – ha nem tér rá vissza gyakrabban az eke. Pontosan ez a helyzet a tehetséggel is: mennél ígéretesebb, annál inkább ki van téve a szégyenletes bűnöknek és tévelygéseknek, de a fegyelem üdvös zsinórmértékét követve a mellékutakról egyenesbe kerül, ezért ha valahol, hát itt nem szabad egy tanítónak se elszunnyadnia, egy olyan embernek – mint mondtam –, aki e palántákat Isten dicsőségére és a köz javára neveli és gondozza. Ne gondold, hogy könnyű munka ez, hanem gondold azt, hogy miután annyit igába csalogattál, és kitakarítottad Augias istállóját, mindenek közül ez lesz a legkedvesebb munka a Magasságos számára.

Így tehát, tudós Marcusom, mivel a szenátus iskolánk talpraállításával kapcsolatos minden bizodalomtól beléd helyezi, szükségtelennek ítéli, hogy szabályokkal erősítsen meg téged, aki magad lehetsz az iskola szabálya, mert a helyesen működő társadalomnak tisztaerkölcsű tisztviselők vezetése alatt kevés törvény is elegendő, ezért úgy vélem, hogy felügyeleted alatt nem kell iskolánkat sok törvénnyel gúzsba kötnünk.

Érd el végül az Isten kegyelméből, hogy a hűséges gondoskodásodra bízottak jeles erkölcsű obsitosokként és leventékként kerüljenek ki innen, s ne moslékhordó csicskások, ne kertészek vagy zöldségesek, se cséplők vagy szénégetők, se illatszerárusok vagy dióverők, se haszonleső gyapjúkereskedők vagy mihasznák ne legyenek – hanem téled, mint bőséges tárházból vagy gazdag csürből haszonnal vegyék el azt, ami szükséges és gyümölcsöző lesz számukra a kegyességhez, emberséghez, nyelvismerethez (nem pedig a vásott szavakat, csélcsep beszédet, korhely locsogást vagy alvilági történeteket), nehogy kitanulván Silenos törvényeit, az Epikurosz csordájából való számtalan Philoxenoszt, Apiciust, Bonosust, Promachust, Camatert és más, matrózléptekkel botladozó egyént kövessék. (Ezek hangzottak el harmadiknak az orvoslás módjáról.)

Beszédem betetőzésére és megkoronázására, hogy összefoglaljam azt, és letehessem a tollat, azt tanácsolom, hogy mivel gimnáziumunk virágzó és hanyatló állapotáról, végül pedig talpraállításáról tudomást szereztél, szolgálatoddal buzgón törekedj annak megfelelni. Ami hivatalodat illeti: viseld azt a már mondottak szerint, mivel sok ember figyelmét vonod magadra. Ha ezt fogod tenni, azon nyomban mindenki meg fog kedvelni téged, s a kegyes és szűzies Múzsák iránt is hálatelt lélekkel fog viseltetni a szenátus, aki nagyon jól tudja, miként kell a jótéteményeket meghálálni.

240 Kérem tehát a Szentháromság Örök Egy Istent, a csillagok teremtőjét, aki nagylelkűen cselekszik, hogy irányítsa ifjaink legjobb törekvéseit a cselvetések megannyi Iliászával szemben, nyesegetse a tévedések vadhajtasait, szüntesse meg a kevélység viszketegségét, fogja vissza azokat, ezeknek ettől fogva erőnek erejével ellentálljon, s így mindenkit egyenként e külön-külön részeltessen az örök boldogságban. Ámen. Befejeztem”.

A latin beszéd:

„*Oratio ad noviter introductumInspectorem Gymnasii nostrj*

Qui tibi prudentissime atque humaniss(ime) Dn. M. locum ad dicendum; Is mihi ad respondendu(m) in p(rae)sentiarum dedere eunde(m). Tu, quia patentes et benignas habuisti aures; Ego quia pariformiter votivas ac perattentissimas habeam, solerter et sedulo ut tu patres huc conscriptos cohortatus es; Ita et ego [in p(rae)sentiar(um)] eosdem imo et totam clariss(imorum) ac Doctissimor(um) viror(um) [imo] studiosae iuventutis coronam florenter, vel ideo cohortor instanter, imo instantius quam anthac (*sic*) umqua(m). Quippe [dicturo] 1. de scholae nostrae felici olim statu, 2. de languore, 3. de tuis[que] ante languorem deteriorem alexipharmaco dicturo, quis bonae [Christianae] fidei addicturus non patulas p(rae)beret aures?

Semper, dum [saeculo p(rae)cedente] vigit exercitium orthodoxae fidej nobiscum, vigit et scholae, adusque ut ex plagis terrae apprime accolis, tanquam ad asylum confluerent undique Juveniles calores, ad mercatum ad emporium dico generosos animos convolasse ceu ad Oceanum fluenta, pro mercibus liberalium artium, confluisse. Inde ad patrios lares ingenti cum lucro [et] usura, ceu augmine impensis utiliter laborib(us) tempore et sumptib(us), ad parentes, ad consanguineos ad cognatos, ad affines ad sympatriotas imo ad gubernacula pub(licae) rei, non sine gloria altissimi, nostraeque scholae fama decora, vicinor(um) benevolentia, publicae gubernationis splendore et q(ui)b(us) non? tandem redijsse. <haec diata sunt de felici olim scholae nostrae statu.>

Is status, Marce, vigit, is mos laude tani eximâ industria senatus et solertia docentium introductus erat. Is inquam status nostra culpa, nostra dico culpa et peccator(um) (mole) onere una cum elogio divino, statu tani [p. 224] [perfectol] felici, pontificia severitate, inturbatus, sublatus et funditus ferme delatus extitit. Proh dolor! Donec tandem (nescitur secius) fortunae Boehkaianae ludibrio, vel rectius caelitem decretis, res nobis sit aliquantulu(m) felicius et magis pie restituta, ast ut prius, vel augmine, ne vix quidem, imo ad hodierna(m) usque diem, nondu(m) eo, quo fuit res nostra scholastica, loco, restituta est, nec restitui, quovis nostro conamine, potuit. Quaeris quare? qui id? unde hae lachrymae? Is qui olim p(rae)ses scholar(um) et Pecelesiar(um), Idem et hodie, qui olim docendo assidui nec misoponi ac labor(um) detrectatores extitere, Ijdem mutatis fato personis existere potuere?

Verum verum infringere nolo, primum illud de p(rae)side aeternum duraturo, tam verum quam verissimum, numquid vero secundum, nempe docentes olim muneri et officio sibi concredito satisfecerint, de hoc oritur dubium, siquide(m) effectus luculenter demonstrant quales fuerint caussae, ast haec iam cum reliquis calvinistar(um) errorib(us) transeant, ad tabula(m) hostium, citati respondeant, quia p(rae)torio edicto non satisfecere. Et haec de languore brevius dixerim.

Nos amodo non illorum vestigijs insistentes, ad meliore(m) fruge(m) ad uberiore(m) messem, ad error(um) correctione(m) convertamus stationis nostrae hastam quae neutiquam ob id abijcienda imo alacrius [p.225] assumenda. Tu iam cum Minerva movebis marrum, Marce, et ambab(us) quidem manibus o(mn)em lapidem, rem augmine quo restitutas, quippe si qua in re, profecto vel in hac, tanquam in specula constitutum, non oportet esse [dormitabundum]supinum, quia clare assidet, quia suo et alior(um) periculo, quia sua et alior(um) laude, regit ac navim navita gubernat, eventus varij, a segnitie vel industria. Tuum porro erit hebdomadatim alternata serie discentium classes visitare, inquirere, corrigere, laude excitare animos, p(rae)miis invitare, cum Rectore ante omnia de omnibus conferre, cum collegis [241](#)hacifce modeste et studiose de emolumento at Gymnasij incremento tractare, quae) o(mn)ia, cum infinitis fere alijs Regulis ac p(rae)scriptis, legibus scholae nostrae adscriptis, comprehensa sunt. Signater vero et sigillatim

tuae curae concredita erit Dialectica, tuae fidei Rhetorica, tuae dexteritati q(uae)stiones Theologicae[adscribuntur], o(mn)ia ea methodo, quae quam longissime a confusaneo ordine, ab amethodica tractatione abesse dinoscit(ur). Et licet hoc rer(um), statu, captum nonnullorum haec excendant p(rae)cepta, nec sint qui, ea qua exoptandu(m) esset, frequentia, lecta ac dicta exipirent (*sic*), non vel ideo intermittenda erunt commissa nec quippe Roma, ut diverbio fert(ur), illico ad florentissimum quo extitit statum, redacta reperiebat(ur) sic et aquarum maximorum fluentia [ac principia]sive scaturigines exilia exiguaq(ue) habent principia imo neglecta capita q(uae) tamen si confluerint, navim cum onere sensim ac pedepressim Oceano iungunt. [p. 226]

Tu Nautam sic ages, sive maris agricolam, probe agrum prius sentib(us) atque tribulis purgatum nova, verte, p(rae)para, inocca, occulta, interima, sulcos trahe, sequet(ur) uber terrae proventus, adusque ut aristae in media messe strepitum edant. Si casu fueris ingemum intractabilius feraciusque nactus, non eo reliquis, huius vitium naturae, adscriperis, vel resiliis caepto, vix namque tam immanis bestia efferaq(ue) rep(er)it(ur), quae non solerti cura et studio p(er)iti domitoris mansuescat: Sic e diverso si felicius habueris, non illico remissus cum ijs agas, quo namque uberius est terrae proventus et melior soli nata, hoc magis corrumpitur et inutilib(us) plantis [et] sentib(us), fructib(us) et spinis occupat(ur), si non saepius removet(ur) aratro. Recte ita ingenium quo generosius hoc tetrionibus obducit(ur) errorib(us) vitiisq(ue), in salubrib(us) disciplinae perpendiculis in porrectum ab anfracto diducantur, hinc si ali(u)bj, hic certe doctori haud oportet dormitabundum esse, ut dixi, utputa q(ui) seminarium tam ad gloriam Dei quam pub(licae) rei salutem informat ac regit. Nec [eam] existimes laborem hunc vel levem, verum post tot iuga invitamenta ac augiae repurgatione eum esse q(ui) altissimo undiq(ue) gratissim(us) sit futur(us).

In te itaq(ue), Marce Doctiss(ime) quia omnem scholae nostrae erigendae fiduciam senatus ampliss(imus) collocat, non necessarium censet, te regulis munire qui regula ipse scholae ac norma esse poteris, nam et rite ordinatae pub(licae) rei sub integris magistratib(us) paucissime sufficiunt leges, sic scholam hanc nostram, plurib(us) te Inspectore [munire] ligare legibus non opus esse reor. [p.227]

Fac demum annuente gratia Deo quo etiam tuae curae ac fidei concrediti, spectatae virtutis veterani milites ac Triarij, non lixae et calones non arboratores vel opopoej, non areatores vel carbonarij, non seplasiarij vel nucis emptores, non lucriones vel veleromentarij seu diobolatores evadant, [et] verum ex te tamquam abundantissima penu et locuplete horreo ea quae ad pietatem, humanitate(m), eruditione(m), linguar(um) cognitionem utilia ac profutura erunt (non verba futilia, non nugae, non meribulas affanias vel acheronticas fabulas) cum usura discant, ne ceu p(rae)ceptis Sileni edocti innumeros Epicuri de grege [porcos] Philoxenos, Apicios, Bonosos, Promachos, camateros, aliosque nauclerico passu edoctos insequantur. <et dicta haec sunt tertio de medela.>

Coronidis et superpondij loco pro recapitatione ut sermonis compendium faciam, manumq(ue) tabulae submoveam, suadeo ut quia felici et infelici statu ae demum et restauratione Gymnasij nostri edoctus es cum ministerio ipse eam studiosissime convenias, Magistratum decenter cum iam dictis observes, quo multor(um) oculos in te derives; quam si observeris sequetur illico omnium in te affectio, atque pro pijs et castis Musis, gratus senatus ampliss(imi) animus, qui optime benemeritis redhostire novit.

Oro autem Trinum et Sempiternum Deum, syderum conditor(em) qui liberrimum est agens, ut optimos iuventutis nostrae impet(us) contra tot fraudum Iliades regat, adaugeat, vitiosas ac fibras errorum exaudicet, insolentiae pruriginem averruncet, rejiciat, iellisque subinde salubriter salutariterque resistat atq(ue) sic una omnes aeviterna beatitudine excipiat. Amen. Dixi.”

242 Szende Katalin: Sopron városának sérelmei az 1619–20-as országgyűlésen

1. Sopron részvétele az 1619/20-as országgyűlésen

A harmincéves háborút megindító cseh rendi felkeléshez csatlakozó Bethlen Gábor kemény harcok után 1619. okt. 14-én foglalta el Pozsony városát. Ezzel nemcsak a Szent Korona került az erdélyi fejedelem birtokába, hanem további terveihez, így Bécs ostromához is fontos hídfőállásra tett szert, melynek biztosítására katonai és politikai eszközöket egyaránt fel kívánt használni. Az utóbbiak közül a legfontosabb az az országgyűlés volt, melyet a fejedelemhez pártolt Forgách Zsigmond nádor nov. 11-re hívott össze, és amelyre természetesen Sopron városa is kapott meghívólevelet.¹⁽⁶³⁾ Ebben a fejedelem arra bízta a tanácsot, „minél nagyobb számban, teljes felhatalmazással és utasítással ellátva” küldjék el követeiket. A város azonban nem tett eleget a felszólításnak, amint az a fejedelem nov. 28-án Moosbrunnból Sopronnak címzett magyar nyelvű leveléből kitűnik.²⁽⁶⁴⁾ „De amint eszünkben vesszük ez intéseink nálatok semmit nem fogván sem az országgyűlésében annak módja szerint nem compareáltak sem pedig hozzánk bizonyos embereket mind azólta sem küldtetek, causalván azt, hogy az ellenségnek hadai hozzátok közel lévén attól cselekedni semmit nem mernének.”

A feddő szavaknak nagyobb nyomatókat adott, hogy a Bécs ostromával felhagyó fejedelem hadaival Sopron felé közelgett, és nov. 30-án egy kisebb csapat élén be is vonult a városba.³⁽⁶⁵⁾ Ezek után sietve két követet választottak: Szentbertalany Menyhértet, aki 1609 és 1611 között a polgármesteri tisztséget is viselte, és Steiner Jakab tanácsost. Mindketten több országgyűlésen és fontos tárgyaláson képviselték 1606-tól fogva a várost.

Az alább közlendő dokumentum Sopron sérelmeinek az országgyűlés előtt előterjesztendő listája, tehát 1619 novemberének utolsó, vagy decemberének első napjaiban keletkezett. A városi írnok által lemásolt 3 oldal terjedelmű szöveget valószínűleg a követek egyike egészítette ki Pozsonyban a felsorolt ügyekben hozott alsótáblai határozatok összefoglalásával. Ez utóbbi feljegyzés 1619. dec. 19-én kelt.⁴⁽⁶⁶⁾ A két követ rendszeresen tudósította a városi tanácsot a fejleményekről, dec. 24-i levelük másolatban fennmaradt.⁵⁽⁶⁷⁾

Bár az országgyűlésre végül is Győr, Moson és Veszprém megye kivételével az egész országból érkeztek követek, a tárgyalások nem váltották be Bethlen Gábor hozzájuk fűzött reményeit: a rendek vonakodtak nagyobb erővel támogatni a háborús költségeket, ehelyett a szokásos vallási, adózási stb. sérelmeikkel hozakodtak elő. Ezek sorába illeszkednek a soproni panaszok is, melyek főként a XVII. század eleji egyházi viszonyokba engednek bepillantást. Jobb megértésükhöz tekintsük át sorjában a sérelmeket előidéző közvetlen előzményeket.

2. A szabad vallásgyakorlás és a templomok hovatartozásának ügye

A szabad vallásgyakorlás kereteit az 1606. jún. 23-án megkötött bécsi béke és az ennek nyomán szentesített, 1608. évi koronázás előtti I. tc. teremtette meg. A tényleges gyakorlatot azonban mindenütt a helyi erőviszonyok szabták meg. Sopronban Náprágyi Demeter győri püspök már 1607-ben visszakövetelte a Szent Mihály templomot ^{243a} katolikusok számára, 1610-ben pedig a krónikaíró Faut Márk és a fent említett Steiner Jakab tanácsosokkal folytatott erről hosszas alkudozásokat.⁶⁽⁶⁸⁾ A plébániatemplom

ügyében az 1613-as pozsonyi országgyűlés után Lackner Kristóf személyesen lovagolt Hainburgba II. Mátyáshoz, aki megerősítette a város protestánsait vallásuk szabad gyakorlásában és a templom használatában.⁷⁽⁶⁹⁾

A katolikus lakosság azonban ezután is több országgyűlésen emelt panaszt az elvett templomok és oltárok miatt. Fellépésüknek nyomatékot adtak Pázmány Péter beszédei, aki 1619. nyarán pl. így fogalmazott: „Semmikép meg nem adjuk a templomokat és senki abban nem piszkál.”⁸⁽⁷⁰⁾ Bethlen Gábor végül is a pozsonyi végzések értelmében a többségi felekezet birtokában hagyta a Szt. Mihály templomot, Köntös János katolikus plébános pedig a Szentlélek kápolnában misézhetett.

A prédikátorok megélhetése és lakása

Forrásunk keletkezésének idején Sopron lakossága döntő részben evangélikus volt. A katolikus egyház számára a mélypontot a XVI-XVII. század fordulója jelentette: az 1597-es canonica visitatio szerint mindössze 20 katolikus család élt a városban.⁹⁽⁷¹⁾ Ezért is volt szükség egyre több evangélikus lelkészre. Számuk éppen 1619-ben emelkedett 4-re, amikor Fuchsjäger István primarius lelkész és Gensel Kristóf másodlelkész mellé megválasztották Huber Márkot harmadik német prédikátornak.¹⁰⁽⁷²⁾ Mellettük magyar lelkészként 1617-től a korábbi tanító, Kőszegi Szekér Mátyás szolgált.¹¹⁽⁷³⁾

A lelkészek lakásának kérdése a közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint a XVII. század első felében állandó gondot okozott. Már 1610-ben elhatározták, hogy a város saját pénzén vegyen házat az akkor működő két prédikátornak.¹²⁽⁷⁴⁾ A későbbiekben, nyilván anyagi okokból, mégis különböző javadalmas házakban kaptak lakást a prédikátorok: a Mindenszentek javadalom házában (*predikatura* néven is, Balfi u. 7.), az „alsó Kirchhaus”-ban, ill. az Angyali üdvözet beneficiumban (Szentlélek u. 1.),¹³⁽⁷⁵⁾ ahol az egyetlen, padló nélküli szobácskában a magyar prédikátor nyomorgott 1613-ig.¹⁴⁽⁷⁶⁾ Az 1619-es közgyűlési jegyzőkönyv egyik kitétele azonban kétségeket támaszt aziránt, hogy a lelkészek valóban az említett javadalmas házakban laktak-e, vagy valahol a belvárosban. Az újonnan kinevezett Huber Márk lakóhelyét ui. azért jelölték ki a Rózsa utcában („der Herrn Zechhaus nit würde ungelegen sein”), hogy a betegetek éjszaka a külvárosban is fel tudja keresni.¹⁵⁽⁷⁷⁾ A kérdést a teljes forrásanyag egybevetése után lehet majd eldönteni.

A javadalmak kegyúri joga és felhasználásuk a gyülekezet, valamint a gimnázium céljaira

A protestantizmus elterjedését megelőző mintegy két évszázad során az egyház javára, örökmisék mondására felajánlott ingatlanok és pénzüsszegek felbecsülhetetlen tőkét jelentettek a felettük rendelkező szervezetek, ill. személyek számára. A kegyúri jog tehát messze nem csak vallási probléma volt, bár az egyházak igyekeztek dogmatikai természetű érvekkel is alátámasztani igényeiket: a katolikusok azzal,²⁴⁴ hogy a hajdani adományozók kívánságának az általuk elmondott misék tesznek eleget, a protestánsok pedig azzal, hogy az adományozók „nem felekezeti, hanem általános keresztyén célra tették adományaikat”.¹⁶⁽⁷⁸⁾ Mindebből a városi tanács, amely mint presbitérium állt a gyülekezet élén, arra következtetett, hogy a beneficiumok feletti fennhatóság végső soron őt illeti. A Náprágyi Demeterrel folytatott vitájukban sem elvi alapon, hanem a püspök megbékítésének gyakorlati szándékával engedték át neki a Szt. Kunigunda és a Szt. Erzsébet javadalmakat. Ennek ellenére a sérelmek között felpanaszolt magatartás többek között rá is jellemző maradt.

Bonyolította a helyzetet, hogy az uralkodó a katolikusok panaszára két leiratában is hangsúlyozta: a javadalmak adományozási joga nem a várost, hanem a királyt illeti.¹⁷⁽⁷⁹⁾ E tekintetben Bethlen Gábor sem csak protestáns meggyőződését tartotta szem előtt. Egyik biztosa ui. a fejedelem megbízásából a

következőket tudatta a város tanácsával 1621-ben: „Hogy eo Kglmek az varosban leven beneficiumokra bizonyos summat jure Inscriptionis [kinevezési jog címén] avagy megh arendalvan adgyanak, alioquin [különben] eo Felsege urasoknak adattya.”¹⁸⁽⁸⁰⁾

A tanács a rendelkezésre álló javadalmakat a szorosan vett egyházi célok mellett „az ősidőktől szokásos módon” az iskolák fenntartására fordította, ami a magyar és német tanítók vezetésével működő elemi iskolák mellett mindenekelőtt a latiniskolát érintette. Ennek életében éppen tárgyalt korszakunkban, Lackner Kristóf polgármestersége alatt következett be jelentős változás:¹⁹⁽⁸¹⁾ mostantól mutatható ki a *gymnasium* szó használata,²⁰⁽⁸²⁾ a forrásokban előforduló „erigere” ’felállítani’ kifejezés pedig újonnan alapítandó, vagy gyökeresen megújítandó intézményre utal. Az országgyűlés résztvevői osztották a városatyáknak az új gimnáziummal kapcsolatos reményeit, ez a záradék egyetértő határozata mellett a tanács Thurzó Imréhez írott köszönőleveléből is kitűnik.²¹⁽⁸³⁾

A Bánfalvi pálos kolostor ügye

Az 1529-es török támadás²²⁽⁸⁴⁾ óta romokban álló pálos kolostor felújítására az 1610-es években történtek az első komolyabb kezdeményezések. 1614-ből két levél is ismeretes ez ügyben: az egyikben márc. 1-jén Zaycz János, a rend generalisa tudatja a várossal, hogy felújítják a „siralmas állapotban lévő” kolostort, és ehhez kérik „adakozó jóindulatukat” (*elemosinaria beneficentia*).²³⁽⁸⁵⁾ A másikban nov. 3-án a fentemlített Náprágyi kalocsai érsekként és győri püspökként, Franich Tamás perjel kérésére, kinyilvánítja, hogy kész a kolostor újjáépítését támogatni.²⁴⁽⁸⁶⁾ Levele szerint úgy értesült, hogy a monostort „már nagyobbrészt helyreállították és befejezték”.

A sérelmekben említett borkimérés és zsványtanya meglétét más forrásokból pillanatnyilag nem tudjuk ellenőrizni. A „helyreállítás” azonban semmiképpen nem lehetett alapos és időtálló, mert egyrészt semmilyen fennmaradt építészeti részlet nem utal rá, másrészt egy 1640-ben kelt dokumentum szerint a templomon kívül csak 2–3 romos kunyhó tartozott a kolostorhoz.²⁵⁽⁸⁷⁾

245. „Elviselhetetlen mértékű adók”

Az országos adók miatti tiltakozás szinte állandó kelléke volt egy sérelmi listának. Tény az, hogy a háborús idők fokozottabban megterhelték a városi költségvetést és a polgárok pénztárcáját egyaránt. A Payr-krónika beszámol a többletkiadásokról (zsoldosok felfogadása, fogságba esettek kiváltása) és az inflációs jelenségekről: új pénz bevezetéséről, a bor árának emelkedéséről.²⁶⁽⁸⁸⁾ Sopron anyagi erejét azonban megegyezően bizonyítják a következő számadatok: 1619-ben 2400 tallér hadisarcot fizettek Dampierre császári hadvezérnek, 1621-ben 20 000 arany és 2000 akó bor árán kerültek el Collalto generális támadását, és mindezek mellett 12 000 aranyat adtak Bethlen Gábornak Rákos átengedéséért.²⁷⁽⁸⁹⁾

3. Az országgyűlés lezárása és az események további alakulása

Közölt forrásunk értékét nagyban növeli, hogy tartalmazza a sérelmek megtárgyalása során kialakított alsóházi állásfoglalásokat is.²⁸⁽⁹⁰⁾ Az alábbiakban azokat a városi és országos szintű eseményeket tekintjük át, melyek közvetlenül érintették a felvetett problémák rendezésének további alakulását.

Míg a követek az országgyűlésen tárgyaltak, Sopron városa súlyos megpróbáltatásokat élt át. 1619. dec. 21-én (forrásunk záradékának keletkezése után két nappal) Dampierre császári hadvezér támadását, és az öt követő, zömmel horvát csöcselék fosztogatásait kellett elszenvedniük. Hogy az ezután várható tüzéségi

támadást elkerülték, az döntő részben a Bethlen és II. Ferdinánd között folytatott béketárgyalásoknak, és az 1620. jan. 16-án megkötött fegyverszünetnek volt köszönhető. Febr. 18-án Bethlen Gábor szentesítette a pozsonyi országgyűlés törvényeit, melyek között a 3. tc. foglalkozott a szabad vallásgyakorlattal és az ehhez kapcsolódó létesítmények használatával. A végzések összességükben átmeneti állapotra, a hatalmi helyzet bizonytalanságára utalnak. Ezt érzékelteti a Payr-krónika rövid értékelése is: „... ebben az évben is rendeztek egy országgyűlést Pozsonyban, ami ezt a háborúságot és vést megszüntette és felfüggesztette és mindkét részről halasztás történt.”²⁹⁽⁹¹⁾

A végleges megoldást a fejedelem és a rendek egyaránt a május végére összehívott besztercebányai országgyűléstől várták. Sopronban elsősorban a javadalmak kérdését akarták véglegesen rendezni: az 1620-as Szt. György napi közgyűlés javasolta a tanácsnak, foglalja bele a követek utasításába: szorgalmazzák, hogy „az itteni beneficiumokat, valamint a plébániaházat (...) templomaink, iskoláink és ispotályunk felállítására és fenntartására lehessen használni.”³⁰⁽⁹²⁾

A besztercebányai országgyűlésen Bethlen Gábor, mint választott király, a korábbi törvényeihez hasonlóan rendelkezett a szabad vallásgyakorlatról. Az elkövetkezendő események azonban azt mutatják, hogy a város vezetőségének magának kellett az országosan meghatározott laza kereteken belül problémáira megoldást találnia.

4. A feldolgozott forrás magyar fordítása és eredeti szövege:

Sopron Szabad Királyi Város sérelmei, melyek az igen jeles, tekintetes, nagyságos, kegyelmes, nemes, vitézlő és bölcs Uraknak, az ország valamennyi karának és rendjének igen alázatosan előadatnak

Először. Habár Sopron városa, miután a szabad vallásgyakorlás engedélyeztetett, az egész ország tudtával és beleegyezésével az itt lévő templomokat birtokba vette, a főpapok minden egyes országgyűlésen nyilvánosan és magánkörökben egyaránt üldözni szoktak minket emiatt, és fenyegető szavaikkal olyannyira megszorítottak ²⁴⁶és elkeserítettek bennünket, hogy az elvesztésüktől való félelemben nap mint nap a keresztrefeszítés kínját álljuk ki. Így tehát, hogy ettől a gondtól és félelemtől megszabadulva ezek után az említett templomok birtokában békében megmaradhassunk, könyörögve kérjük a Nemes Karokat és Rendekeket, hogy ezen templomok ügyét a nagyobb biztonság kedvéért méltóztassanak a nyilvánosság elé tárandó cikkelyekbe kegyesen belefoglalni.

Másodszor. Miután – mint fentebb említettük – elértük a szabad vallásgyakorlatot, meglehetősen nagy költségen négy német, ill. magyar nemzetiségű evangélikus prédikátort kellett ebben a városban eltartani, s habár az itteni plébániaház helyét és jövedelmeit tekintve egyaránt alkalmas és megfelelő ezen prédikátorok eltartására, mindig a római katolikus papnak kellett azt átadni, akitől olyannyira távol állt hogy az ősidőktől szokásos módon a jövedelmekből a diakónust és az iskola rektorát ellássa, hogy inkább saját szobáskájába dugta be őket; így történt, hogy még saját felekezetének hívei is – akik igen kevesen vannak – bevádolták emiatt a püspöknél: könyörögnek tehát azért, hogy a plébániaházat az ország más szabad városainak példájára végre valahára engedjék át nekik prédikátoraik használatára.

Harmadszor. Van ezenkívül ebben a városban néhány, őseik által alapított javadalom, melyeket a város, kegyúri jogával élve, a néhai Miksa és Rudolf császárok uralkodása előtt az Ágostai Hitvallású prédikátoroknak szokott juttatni, később azonban erőszakkal mindig a római katolikusoknak kellett átengedni, legtöbbször olyan személyeknek, akik a megkapott javadalmakat minden helyen és alkalommal szidalmakkal, sértegetéssel és rágalmazással fizették vissza, minden erejükkel és törekvésükkel azon erőlködve, hogy a várost kegyúri jogától megfoszthassák, és azt magukhoz ragadhassák, amint ez a városi

aktákból napnál világosabban kitűnik. Mivel tehát ezekkel a javadalmakkal, melyeket őseik városuk használatára rendelkeztek, a javadalmak családul visszaélnek, istentelen és haszontalan célokra fordítván azokat, ezért alázatosan kérik a Nemes Karokat és Rendeket, hogy méltóztassanak kegyesen hozzájárulni, hogy ezeket a javadalmakat az ősidőktől szokásos módon, egy gimnázium, vagyis minden istenfélelem nevelőiskolájának felállítására fordíthassák, ami nemcsak ezen hely, de a szomszédos megyék ifjúságának is figyelemreméltó előrehaladását fogja eredményezni.

Negyedszer. A város szomszédságában, egy közeli erdő szélén van egy bizonyos monostor, amely kb. 100 éve, vagyis a hatalmas török hadjárat ideje óta elhagyatottan áll, újabban azonban a Pálos rendi remeték helyreállítják, ámde nem a korábbi formájában, hanem olyasféle építményekkel, melyek fogadót és kocsmát foglalnak magukba, s különösen a háborús és ellenséges időkben sok rossz embernek szolgálhatnak menedékhelyül; senkinek sem engednek biztonságos ki- és bejutást a városba, idő multával pedig zsványok tanyájává válhatnak. Ennélfogva kérik, hogy a Nemes Karok és Rendek tekintélyük terén szigorúan tiltsák meg ezeknek a szerzeteseknek ezen építkezések folytatását.

Ötödször. Azt, hogy az elmúlt két évben milyen elviselhetetlen adók sújtották a városokat, a többi város már alázatosan a Karok és Rendek tudomására hozta: mivel ilyesmikről korábban még hallani sem lehetett, és terhek nagyságával a polgárok anyagi lehetőségeit teljesen kimerítik, ezért kérik, hogy a korábbi törvénycikkelyt helyezték hatályba, aminek erejével a városok az adófizetés korábbi, elviselhető mértékében megmaradhatnak és megállhatnak.

Hatodszor. Kérjük, hogy a Nezsider mezővárosnál újonnan emelt vámhelyet, melyet már két országgyűlésen is különleges sérelemként terjesztettünk elő, szüntessék meg. Egyebekben alázatosan kegyes és kívánatos határozatukba ajánlva magunkat, igen jeles, méltóságos, tekintetes, nagyságos, kegyelmes, vitézlő, nemes, bölcs és tekintélyes Uraságtoknak.

legalázatosabb szolgálái
Sopron Szabad Királyi Város Polgármestere,
Bírása és Esküdt Polgárai.

247(Hátoldali feljegyzés):

Az első pontot illetően: Az országgyűlés úgy ítéli, hogy a templomokat részletesen bele kell foglalni a törvénycikkekbe. *A másodikhoz:* a plébániaház is a megkívánt módon a prédikátorok és az iskola rektorainak használatára átengedtesék. *Harmadszor:* Ha és amennyiben az előterjesztett javadalmak a város területén és joghatósága alatt, továbbá szőlőhegyein helyezkednek el, annyiban az országgyűlés elismeri, hogy ezek az elvárt eredménnyel felállítandó gimnázium fenntartására, valamint kegyes célokra felhasználhatók. *A negyedikhez:* A Király Őfelsége hatalma erejével megbízottakat rendel ki, akik, ha kiküldetvén elvégezték a szemrevételezést, és a szerzetesek építményeit a városra nézve ártalmasnak találták, le lehet rombolni azokat. Az adók nagyságát illetően elfogadták a többi város panaszát, és a későbbiekben e tekintetben biztos törvényről gondoskodnak a számukra. A vám megfizetésével kapcsolatban: az országgyűlés a fentebb szentesített törvénycikkek értelmében fogja az ügyet előmozdítani.

Kelt 1619. december 19-én.

Gravamina Civitatis Liberae ac Regiae Soproniensis Illus(trissi)mis Ill(ust)ribus Spectabilibus Mag(nifi)cis Generosis Egregijs, Pruden(tibus) et Circumspectis Dominis Dominis Vniversis Regni

Statibus et Ordinibus Humillime exhibentur

Primo. Tametsi Ciuitas haec Sopronien(sis), posteaquam liberum Religionis exercitium fuisset concessum, cum praescitu atque annuentia totius Regni templa ibidem habita possederit, singulis nihilominus Comitibus Praelati qua publice qua privatim propterea nos persequebantur, verbisque minacibus adeo anxios sollicitosque reddiderunt, ut illorum amittendorum metu quotidie excruciamur: Quo itaque cura hac metuque liberati deinceps in pacifico dictorum templorum dominio persistere queamus, suppliciter Inclytos Status et Ordines obsecramus, dignentur templorum illorum negotium maioris securitatis gratia, in Articulos publicos gratiose referre.

Secundo. Obtento uti praemittitur libero Religionis Exercitio, magnis sane sumptibus quaterni Concionatores Evangelici Germanicae et Hungaricae Nationis in ea Ciuitate erant intertendi: Ac licet Parochialis domus inibi habeatur tam pro loci quam prouentuum conditione, intertentioni talium Concinatorum accommodata et sufficiens, attamen Romano-Catholico Sacerdoti illa semper debebat conferri, qui tantum abfuit quin de more antiquitus solito ex illis prouentibus Diaconum et Rectorem Scholae aleret, ut in loculum potius suum illos reposuerit; unde factum ut etiam per Confessionem suam addictos qui paucissimi sunt apud Praelatum propterea fuerit accusatus: Supplicantes itaque Parochiam quoque hanc iam tandem instar aliarum liberarum Regni Ciuitatum, pro sustentatione suorum Concinatorum sibi concedi.

Tertio. Habet insuper Civitas haec aliquot beneficia a maioribus suis fundata, quae illa Collatoris gaudens praerogativa ante tempora Diuorum quondam Maximilianae et Rudolphi Imperatorum Augustanae Confessionis Concinatoribus conferre solita fuit postmodum uero semper Romano-Catholicis [p. 2.] cedere coacte debuit, eiusmodi plerumque personis, quae accepta beneficia, maledictis, iniurijs et detractatione quouis loco et occasione rependerunt: omni studio et conamine in eo desudantes qualiter Ciuitatem jure illo Collationis priuare et ad se pertrahere possent; id quod ex Actis eiusdem Ciuitatis dilucidius patet: Curo igitur eiusmodi beneficijs a maioribus suis in proprios Ciuitatis usus destinatis, beneficiarum turpiter abutantur in impios et inutiles usus ea conuertendo: Eapropter humillime (*sic*) supplicantes Inclyti Status et Ordines benigne concedere dignentur, quo talia beneficia in erectionem Gymnasij omnique pietatis seminarij ex quo non solum in ejus loci sed et Vicinorum Ciuitatum uentutem memorabile emolumentum promanaturum esset, more antiquitus solito erogentur.

Quarto. In ipsa Ciuitatis uicinia ad propinquam sylvam, uetus quoddam Monasterium situm est, quod ab annis centenis circiter, nempe a memoria ingentissimae illius Turcicae expeditionis desertum fuerat, nunc praesentiarum uero per Eremitas Ordines Pauli restauratur, non quidem in antiqua et priori forma uel statu, uerum eiusmodi aedificijs quae tabernam et educillum in sese continent, multorumque malorum hominum praesertim uero belli et hostis temporibus receptaculum esse possunt, nulli aditum et egressum ex Ciuitate securum admittentia; successuque temporis uere speluncam latronum exorientia. Hoc ergo nomine orant Monachos illos ab aedificiorum illorum continuatione auctoritate Inclytorum Status et Ordinum serio inhiberi.

Quinto. Quam intolerabilibus Taxis hocce biennio aggrauatae fuerint Ciuitates, de eo iam hactenus reliquae Ciuitates status et Ordines demisse requisierunt: Quae cum antehac inauditae fuerint, facultatesque Ciuium illarum magnitudine uehementer exhauriantur, petunt Articulum super(ieo)rem [p.3.] conditi cuius vigore Ciuitates in pristinarum tolerabilium Taxarum contributionibus conseruari et persistere possint.

Sexto. Recens erectum Telonium in oppido Noysyd, de quo in duobus iam Comitibus grauamen peculiare

exhibuimus tolli petimus. De caetero ad gratiosum optatumque responsum humilime nos recommendantes.
Ill(ustrissi)marum Ill(ust)rium Spect(ablium) Mag(nifi)car(um)
Gener(osorum) Egregiar(um) et Nobilium Prud(entium)
et Circumsp(ectorum) Domination(um) V(est)rarum

Humillimi Servitores
N. Magister Ciuium, Iudex et Iurati
Ciues Ciuitates Liberae et Regiae
Soproniensis.

[A levél borítójának hátoldalán:]

Quoad primu(m): Templa specifice in Ar(ticu)los inserenda esse censent Regnicolae. Ad 2dum: Parochia quoq(ue) concedit(ur) modo expetito in usum concionator(um) et Rector(um) Scholae. In tertio: Si et in quantu(m) beneficia p(rae)tensa in fundo et iurisdictione Civit(a)tis necnon p(ro)montorijs eiusd(em) sita sunt, in tantu(m) pro intertentione Gymnasij debito cu(m) effectu erigendj atq(ue) ad pios usus convertj ea posse Regnicolae agnoscunt. Ad quartum: Rex Commissarios authorit(a)te Suae Serenit(a)tis deputandos remissione oculata celebrata, si nociva Civit(a)tj illa aedificia Monachorum esse comperiant(ur) demoliri illi possunt. De Taxar(um) magnitudine commissus est querela reliquar(um) Civit(a)tu(m), superiu(s) A(rti)c(u)lo certo eisdem in genere providebitur. Quoad Telonei sublacione vigore A(rticu)lor(um) superiu(s) sancitor(um) Regnicolae negotium promovebunt. Actu(m) 19 Xbris Ao. 1619. (*Sopron Városi Levéltár* Lad. X. et K., fasc. VI. nr. 184. b.)

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Grüll Tibor: KŐSZEGI SZEKÉR MÁTYÁS (Egy magyar prédikátor-író emlékezete)

Grüll Tibor: KŐSZEGI SZEKÉR MÁTYÁS (Egy magyar prédikátor-író emlékezete)

1611. április 25-én a következő levéllel fordul a soproni evangélikus magyarság a városi magisztrátushoz: „Uraságtoknak egy Kegyelmeteknek alázatosan könyörgünk, hogy schola mester nélkül ne hagyjon Uraságtok bennünket; rendeljen Uraságtok és Kegyelmetek füzetést és ahhoz való házat, hogy ez szerint a mi fiaink is az Deáki tudományban épülhessenek”¹⁽⁹³⁾. A kis létszámú soproni magyar gyülekezet valóban mintha kissé mostohán kezelt fia lett volna a városi tanács urainak. Az őket sújtó romlás nemcsak szellemi, hanem anyagi téren is éreztette hatását. Fenti levelükben kitérnek a prédikátor lakásának – egyben az iskolának – szomorú állapotára is: „Ez mellett holott az mi Prédikátorunknak háza oly pusztán álljon, hogy egy kis szobácskánál több rajta ne legyen, sem tanuló háza, sem egyéb aprólék eszköznek ²⁴⁹szükséges helye ne legyen; sőt még abban az egy házacskában holott csak padok se legyenek: könyörgünk Uraságtoknak és Kegyelmeteknek alázatosan ezen is, hogy építtesse meg Uraságtok és Kegyelmetek az ő kegyelme szállását is, hogy ez szerint az Isten igéjének hirdető Pásztorinak Uraságtok keresztény gondviselése által nyugodalmas szállása lehessen közöttünk.”

A város neve valóban nagy csáberő volt a külföldön végzett magyar és nem magyar literátus-réteg számára – egészen addig, amíg a kecsgetető ajánlatok helyett a rideg valósággal nem szembesültek. A városi tanács ugyanis legtöbbször igen szűkmarkúnak bizonyult, főleg a magyar kisebbséggel szemben. Sopronban

ekkoriban a Jénában végzett Farkasdy Márton volt a magyar lelkész (1610–1615)²⁽⁹⁴⁾, aki itt töltött öt esztendei szolgálat után végül is azért kényszerült távozni innen, mert egyszerűen nem tudott megélni a fizetéséből³⁽⁹⁵⁾. Nem azt állítjuk persze, hogy másutt jobb lett volna a helyzet. csak arra akarjuk felhívni a figyelmet, hogy milyen munkakörülmények között dolgoztak a város „értelmiségie” a XVII. század elején Sopronban. A szenátus természetesen tisztában volt Farkasdy túlterheltségével és alulfizettségével, ezért 1612-ben kijelenti: a magyar prédikátor csak akkor kaphatja meg 100 tallérnyi fizetését, ha tanítót vesz maga mellé⁴⁽⁹⁶⁾. A szándék nemességéhez kétség sem fér, bár a módszereken lehetne vitatkozni...

Kőszegi Szekér Mátyás nevével először a tübingeni származású Hartlieb György epigrammáskötetében találkozhatunk, melyet a szerző a soproni szenátus tagjainak ajánlott⁵⁽⁹⁷⁾. Könyvét – rejtélyes módon – csak mintegy három éves késéssel küldi el a címzetteknek, immáron kőszegi prédikátorsága idején⁶⁽⁹⁸⁾. Művének 1610. szeptember 10-én kelt előszavában a *poeta laureatus* szerző tiszteletére írott epigrammák között ott találhatjuk Sármelléki N(agy) Benedek és Kőszegi Mátyás *Carmen dedicatoria*-ját is. E két név együttes előfordulása különös figyelmet érdemel: Kőszegi neve mellett ott van ugyanis a *p.S.* rövidítés, amit minden bizonnyal *praeceptor Scholae*-nak oldhatunk fel. Ezek szerint 1610-ben vagy már elvégezte iskoláit, vagy mint utolsó éves maradt ott volt tanára mellett a kőszegi iskolában, kisegítő-tanítónak. Úgy tűnik, a *Poetica*-ban is ügyes lehetett, ha ily fiatalon felvették versét a kötetbe. Bár Nagy Benedek ekkor még nem írta meg főművét, a *Pazman Peter pironságit*, neve már ekkor is ismert volt a magyarországi protestánsok előtt⁷⁽⁹⁹⁾. Ezért nem lényegtelen mozzanat, hogy tanítványát ő maga ajánlja a soproni tanácsnokoknak az 1612-ben megüresedett tanítói állásra. Június 12-én kelt levelének bevezetőjében⁸⁽¹⁰⁰⁾ ugyanazon gondolatokat pendíti meg, mint Lackner Kristóf, a Soproni Nemes Tudós Társaság előtt azévben elmondott szónoklatában⁹⁽¹⁰¹⁾: „egy város gazdagsága azon múlik, hogy hány bölcs ember és megfontolt vezető lakik benne. nem pedig a falak vastagságán, vagy a lakosok számán.” Azt írja továbbá, hogy fülébe jutott: a soproni tanács az itteni magyar iskolát előmozdítani szándékozik. Ezt a szándékukat Nagy Benedek olyan nagyra értékeli, mint Róma alapítását. Végül figyelmükbe ajánlja Kőszegi Szekér Mátyást *tum eruditione, tum morum integritate* (úgy műveltségét, mint erkölcsi tisztaságát tekintetbe véve). ²⁵⁰A kőszegi prédikátor kéri továbbá, hogy a tanács urai „segítsenek az ifjúnak a tudomány gyökereinek megédesítésében”. Végül meglehetősen magabiztossággal, csaknem parancsoló hangon zárja levelét: „legyetek minden erőttökkel azon – írja Nagy Benedek –, hogy csalódnom ne kelljen a rólatok eddig kialakult jó véleményemben.” Ezek után persze kétség sem férhetett hozzá, hogy a fiatal Kőszegit alkalmazták a magyar tanítói állás betöltésére.

„Tisztes kérésüknek nem akarván ellentmondani, sok neves férfiú tanácsára eljöttem a gyengécske gyermeki lelkek okítása végett. Ezáltal a már majdnem összedőlt magyar iskola ismét visszanyerte korábbi fényét, sőt – Nagyságotok kezdeményezésére – általam mintegy új csapáson haladt. Ez az oktatás úgy nekem, mint uraságtoknak utat fektet a boldogsághoz és a mennyei élethez. Az iskola állapota ugyanis minden ember szeme előtt van. s a növendékek szelleme – mint mondják – a vastag porból felemeltetik, amit tudásom szűkös táplálékával, Uraságtok hírnevének gyarapítására, Isten segítségével jobban véghezvinni ígérek.”¹⁰⁽¹⁰²⁾ Imígyen kezdődik Kőszegi Szekér Mátyás első levele, melyet feltehetőleg hivatalba lépésének évében írt a soproni tanács tagjainak. A *rector hungarus satis indignus*-ként (meglehetősen méltatlan magyar rektor) aláírt levél nem minden álszerénység nélkül íródott. Kőszegi nagyon is tisztában volt pártfogóinak hatalmával (akik között ekkor már Nádasdy Pált is ott sejtethjük) és saját tehetségével. Csak egyetlen dologgal nincs (és nem is lesz) megelégedve: a szűkös ellátással és az alacsony fizetéssel. Bevételeit is jócskán csökkentette, hogy tanítványai – mint írja – kevesen vannak, s azok is szemmel láthatóan nyomorognak.

A következő esztendő nyarán, június 21-én (8 nappal fizetés előtt) emlékezteti a tanácsot a neki tett ígéreteire.¹¹⁽¹⁰³⁾ Mikor egy évvel azelőtt neves tudósok ajánlására a városba költözött, azt mondták neki, az iskola céljára szolgáló egy helyiség mellett még külön szobák is készülnek a diákok számára, de a tanács mindaddig ezt nem teljesítette. (Pedig az építkezést már idestova két éve húzták-halasztották.) Ezért azt kéri, ne hozzanak a szenátorok szégyent a városra és önmagukra a düledező iskolával, hogy a jövőben is legyenek tanítók, akik szívesen jönnek majd ide. Ebből a finom utalásból is sejthetjük, Kőszegi Székér Mátyás csekély egy év leforgása alatt eljutott a távozás gondolatáig. Nagyon tanulságos levelének záró része is. Az aláírás felett ugyanis ez szerepel: *in Musaeolo meo*, vagyis az én múzsai otthonocskámban”. Ezt a kifejezést Kőszegi Lacknertől hallhatta, akinek két évvel később megjelent *Coronae Hungariae Emblematica Descriptio* c. művében ugyanezt olvashatjuk,¹²⁽¹⁰⁴⁾ csakhogy nem kicsinyítőképzős formában. Hasonló, Lackner-művekből vett reminiscenciákat Kőszegi későbbi leveleiben is felfedezhetünk.

A város nagy tudósú polgármestere fentebb már említett 1612-es beszédében arról panaszkodik, hogy Sopronnak nincsenek és soha nem is voltak igazán neves költői, csak afféle fűzfapoétái.¹³⁽¹⁰⁵⁾ Ez utóbbiak – hogy megnyerjék a szenátorok kegyeit – dicsérő-panegyricusokat zengtek hozzájuk. mindenfajta művészi érdem nélkül. Valójában nem is számítottak rosszul ezek a rímfaragók, hiszen a soproni városi magisztrátus csupa művelt, külföldi egyetemet végzett úrból állott, akiknél kedvező fogadtatásban reménykedhettek.¹⁴⁽¹⁰⁶⁾ Az epigrammájával egyszer már közönség elé lépett Kőszegi Székér Mátyás is ezt az utat választotta némi (anyagi) előmenetel érdekében. 1613. november 15-én kelt levelében¹⁵⁽¹⁰⁷⁾ azt írja: „Látván azért ezt, én is Istennek engedelmeiből és ajándékából írtam és nyomtattam ez egynéhány epigrammát, kit uraságtoknak be is küldtem, consecráltam, és dedikáltam.” Bár ²⁵¹a könyv az egész tanácsnak íródott, azoknak a férfiaknak, akik „az tisztességes tudománynak mellvasát magukra föltették (vö. Eph 6, 14) úgy annyira, hogy már sok fő helyeket fölülmúl (ez a város)”, a *titulus* csak egy személyhez, Lackner Kristófhhoz szól, amiért ne sértődjenek meg a többi szenátorok, akik 12-en a Vergiliusnál is szereplő 12 planétának, vagy a 12 Múzsának felelnek meg.¹⁶⁽¹⁰⁸⁾ A kötet tartalmát illetően azt is kideríthetjük a levélből, hogy *Iduex* Lackneren kívül még 5 tanácsost verselt meg, vagyis a tituluson kívül még 6 epigrammát tartalmazhatott a kötet, minden valószínűség szerint latin nyelven. A könyvből minden tanácsosnak egyet-egyet, Lacknernek pedig nyolcat küldött el, *reliqua exemplaria quaerant sibi patronos* (a többi példány pártfogót keres magának). Kiemelendően fontos levelének záró sora is: „Ezután nagyobb dologban akarok Uraságtoknak szolgálni, hogy más emberek is ehhez képest fölserkenvén Uraságtokai ilyen epigrammákkal szalutálják.” Valószínűleg igaza lehet Kovács József Lászlónak, aki szerint a mára nyomtalanul elveszett opusculum Farkas Imre keresztúri nyomdájában jelenhetett meg.¹⁷⁽¹⁰⁹⁾

Az epigrammák kötet – úgy tűnik – nem hozta meg a várva-várt anyagi felemelkedést: 1614-ben újabb fizetésemelést kér a tanácstól. Kérése elveszett, csakúgy mint Lackner arra írott válasza. Ránk csak Kőszegi viszontválasza maradt, amelyben tudomásul veszi *supplicatio*-jának elutasítását,¹⁸⁽¹¹⁰⁾ csak borból és búzából kér valamivel többet, hogy tovább maradhasson a városban. Levelének utóírata izgalmas adatokkal járul hozzá a XVII. századi prédikátor-tanító szellemi életének teljes körű megrajzolásához: „(A fizetésemelés kérésére) egy felső-németországi lelkész áruba bocsájtott könyvtára is ösztönöz engem, amit Nagyságos és Tekintetes Nádasdy Pál uram segítségével meg is akarok vásárolni, nagylelkű és bőkezű Uraságotok támogatásával.” Íme, a *captatio benevolentiae* újabb formája: Kőszegi maga is könyvgyűjtőnek mutatja magát, hogy ezzel is megnyerje a neves bibliofil szenátorok támogatását. ¹⁹⁽¹¹¹⁾1615-ös levelének²⁰⁽¹¹²⁾ utóiratában – erről a későbbiekben még lesz szó – megismétli a kérést: Bármennyi emelést is kapok, azt könyvekre és a hideg beállta miatt egy felsőkabátra fogom költeni, nem pedig szórakozásra.” Kőszegi Székér Mátyás megható könyvgyűjtő-szenvedélyének ma mindössze egyetlen fennmaradt emlékét

tudjuk bemutatni, ami a soproni Berzsényi Dániel Gimnázium (volt Evangélikus Líceum) muzeális könyvtárában őrződött meg.²¹⁽¹¹³⁾ Ennek professzorbejegyzése (*Sum Matthiae Küßöghy Con. Ungar. Sopron. m.pria.*) már *concionator ungarorum*-ként (magyar lelkész) nevezi meg őt, de írástípusa alapján is a 30-as évekre, vagyis a Sopronból történt távozása körüli időkre tehetjük a bejegyzés keletkezését. A kötet azonban egy másik professzor névjegyét is tartalmazza: *Ex libris Adami Dornwang Die 28 Aug: 608*. Dornwang Ádám kilétéről semmit sem tudunk, de nem lehetetlen, hogy ő lehet az a „felső-németországi lelkész”, akinek könyvtárát Kőszegi szerette volna megvásárolni.

Farkasdy Márton távozása után, 1615-ben Lackner a magyar lakosság határozott követelésére rábízta Kőszegire a magyar lelkészi hivatalt. Az immár prédikátorrá lett tanító levelében²²⁽¹¹⁴⁾ kéri a neki kijáró teljes fizetést, és panaszkodik az eddigi prédikátorokra, akik teljesen elhanyagolták hivatalukat. Ő maga az itt töltött három esztendő alatt olyan nincstelenségre jutott, hogy úgy érzi, mintha a sors²⁵² egyes-egyedül csak az ő feje ellen esküdött volna össze. Csakis az tartja vissza a távozástól (mivel már hívták máshová is), hogy bízik a tanács urainak jólelkiségében, és mert *malo cum doctis timore, quam indoctis gaudio habitare* (inkább akarok tudósokkal félelemben, mint tudatlanokkal örömben lakozni) – az utóbbi lehetőséggel talán már a hadseregre célozva. Máskülönben nagyon egyedül érzi magát, nincs akivel egy értelmes szót válthatna, s ráadásul a kvártélyért is sokat kérnek. Már két éve csak annyi porciót kap, amennyi elődjének egy félév alatt járt ki. Ez bizony szégyen a városra nézve, s ha ezen nem változtatnak. Ő el is megy innen. A fentiekben már említettük egyik levélzáró formulájának forrását: Lackner Kristóf emblémáskönyvét. Ebben a levélben újabb bizonyítékot találhatunk arra vonatkozólag, hogy Kőszegi olvasta a polgármester munkáját, mivel az annak címlapján szereplő jelmondatot (*Vicisti, vicisti famam virtutibus tuis* 'Erényeiddel legyőzted a rosszhírt') itt is idézi nem minden célzatosság nélkül természetesen.

Újabb panaszos levelére sem kell sokáig várni.²³⁽¹¹⁵⁾ Kántorbőjt után 50 nappal (szeptember 15-én) még mindig tartozik neki a kamarás 5 forinttal. Kéri, fixálják fizetését, mert ő ilyen nagy energiát igénylő tisztséget, mint a prédikátorság, máskülönben nem fog elvállalni. („Énnékem is azzal köll élni, az mit szolgállok...”) Pedig ki tudja, hol találnak még egy ilyen jó prédikátort, aki ha elmegy, a hívek is átpártolnak az ellenséghez. Végül a következő megjegyzést fűzi a levélhez: „Az irat immár meglehetne, ha akarná Uraságod kiadni.” A megszólított mögött nyilvánvalóan Lackner Kristófot sejtethetjük, de mi volt az az irat? Erre ad választ a következő levél.

„Démoszthenészről, a görög irodalom ítésszeréről és a híres szónokról többen azt tartják, hogy nem kevés bölcsesség van verseiben. mitöbb, isteni költő. Így vélekedek én is, s bár verseim Minervája még bárdolatlan, némi költői mesterségbeli tudás birtokában mégis hadd ajánljam fel őket. A történettudósok szerint különösen a spanyolok szokták emblémáikat négyzögletes, színes ábrákkal díszíteni, de Cicero a művészi bonyolultsággal megalkotott szónoklatokat és bölcsmondásokat is e névvel illeti – amivel én is egyetértek, mivel ezeket az emblémákat a régiek írásaiból összeszededgetve, noha elvetve a képek hozzátételét, ajánlottam föl Nagyságos és Bölcs Uraságtoknak, nem mintha azok olyan súlyos gondolatokat tartalmaznának, hanem többnyire ifjúkori gondolataimat” – ajánlja 1615. december 2-án kelt levelében²⁴⁽¹¹⁶⁾ elkészült emblémáskötetét Lacknernek és a Tanácsnak.

A magyarországi emblematikus irodalomról részletes tanulmányokat olvashatunk Kovács József László tollából,²⁵⁽¹¹⁷⁾ aki Lackner hasonló műfajú munkáit is többször elemezte. Bár ezeknek hatása Kőszegire egészen nyilvánvaló, a fenti hivatkozást Lackner egyik ismert művében sem találhatjuk meg, Sőt, az emblematika atyamestere, Andrea Alciati *Emblemata* c. művének előszavában ki is kel az *emblema* = *sententia* azonosítás ellen.²⁶⁽¹¹⁸⁾ A spanyol emblematikusok közül a legismertebbek Juan de Boria, Diego de Saavedra és Antonio Guevara voltak, akik közül az utóbbinak művei a soproni magánkönyvtárakban is

fel-fel tünedeztek.²⁷⁽¹¹⁹⁾ Olvasta-e ezeket Kőszegi Szekér Mátyás? Aligha valószínű. A kötet, mint az a levélből kiderül, ²⁵³régi írók (valószínűleg antik auctorok) műveiből összeszedetett bölcs mondásokat tartalmazott, s ráadásul a képek is hiányoztak belőle. Lacknernek nyilván nem sok kedve lehetett ahhoz, hogy az igénytelen tartalmú és kiviteli kéziratot megjelentesse. Pedig a szerző bizonyosan az ő nagylelkű ajánlatát várta. csak kifogásként említi meg, hogy nem akart a nyomdással „csatába bocsájtkozni”, mikor látta mennyire tele van az megrendelésekkel. Mint lelkész, idestova már fél éve és négy hete dolgozik a városban, nem minden siker nélkül, bár akadnak ellenségei is – de ő nem ügyel a ludak gágogására. Újra hangsúlyozza, hogy a fizetésemelést könyvek vásárlására fogja költeni: „hogy a nép a vártnál nagyobb hasznot húzzon innen (ti. a prédikátorságból), sok szerzőre van szükség, akiket én sikeresen be is fogok szerezni.” Íme egyik fontos bizonyítéka annak, hogy 1615-ben meg nem állt fenn a városban a nyilvános evangélikus könyvtár.²⁸⁽¹²⁰⁾ Pedig „a könyvek gyűjtése nélkül a mi tudományunk teljességgel bárdolatlan – folytatja levelében – és könnyen megeshet, hogy a mi magyarjainkat a bálványimádó pápának vetjük oda, mert az ezekkel ellentétes cikkelyeket egyáltalában nem ismerik.”

Az ezt követő évek adatai jóval hiányosabbak az előzőeknél. 1617-ben Kőszegi aláírását az Egyesség Könyvében (*Formula Concordiae*) a csepregi szinódus küldöttei között találjuk meg.²⁹⁽¹²¹⁾ A következő év január 17–18-án tartott pápai zsinat jegyzőkönyveiben a *Causae ministrorum excussae* (Az elűzött prédikátorok ügyei) fejezetben találkozhatunk nevével, ahol a derecskei nemesek szólíttatnak fel arra, tegyenek eleget neki vállalt fizetési kötelezettségüknek.³⁰⁽¹²²⁾ Egyik későbbi levelében ugyan megemlékezik a Bethlen Gábor körüli zürzavaros időkről, és arról, hogy majdnem elűzték szolgálatából, de ennek körülményeiről semmi többet nem tudunk.

A tanácsnak címzett panaszáradatát 1622-es levelében folytatja.³¹⁽¹²³⁾ Ennek az embertelen századnak (inhumanum saeculum) szinte valamennyi csapását elviselte már, pl. Sopronból is elűzték volna, ha Schwarz János kapitány meg nem könyörül rajta.³²⁽¹²⁴⁾ A tanács urai csak ígéretnek, de semmit nem váltanak be. Külön kéri a szenátust, hogy az egyházat gyarapítsák minél több tiszta szent szöveggel (*paris sacrarum litterarum documentis*).

1622 májusában II. Ferdinánd személyes részvételével Sopronban ülésezik az országgyűlés. Kőszegi egy nyolc évvel később keltezett leveléből megtudhatjuk, hogy nemcsak ezen, hanem egy másikon (talán III. Ferdinánd koronázásán 1625-ben) is részt vett: „két országgyűlésben és sok zürzavarban én annyi sok különböző fő rendeknek mennyi sok gonddal szolgáltam.” Úgy vélem valahol itt, és nem Kőszegi irodalmi próbálkozásaiban kell annak magyarázatát keresnünk, hogy tizenegy évi soproni tartózkodás után végre 1623-ban őt is beválasztják a Lackner alapította Soproni Nemes Tudósok Társaságának tagjai közé,³³⁽¹²⁵⁾ amelynek nem nemesi származású literátusok és iparosok is tagjai lehettek.³⁴⁽¹²⁶⁾ A késés másik oka az lehetett, hogy Kőszegi nem járt külföldi egyetemeken, s társadalmi állása sem tette fontossá a Társaság szemében, mivel ott elsősorban a városi „high society” volt képviseltetve.

²⁵⁴Tizennyolc évi kemény küzdelem és nyomorúság után végre véglegesen rászánja magát a távozásra. 1630-ban kelt búcsúlevelében³⁵⁽¹²⁷⁾ elősorolja érdemeit: a fent említett országgyűlési szerepléseken kívül a városi iskolában az itteni főnemesek fiait oktatta az ékes magyar nyelvre. s némely ünnepeken csak tíz ember előtt is prédikált. „Bizony énnekem az soproni lakásban több hasznom nem volt az mindennapi ételnél italnál” – sőt kevéske fizetése mellett 300 tallérnál is többet költött atyai örökségéből. Végül is Nádasdy gróf közbenjárására a Tanács egy évre elbocsájtotta a győri felkelő seregekhez, tábori lelkésznek.

Nádasdy Pál (1598–1633) előbb Vas vármegye főispánja, 1622-től pedig a dunántúli részek főkapitánya, királyi főudvarmester volt. 1625-ben grófi rangot kapott. Buzgó evangélikus volt, fiai számára egy

imádságoskönyvet is megjelentetett (RMNy II, 1494). 1630. szeptember 9-én levélben köszöni meg, hogy a soproni tanács átengedte neki Kőszegi Szekér Mátyást:³⁶⁽¹²⁸⁾ „Áldja meg Isten minden jóval Kegyelmeteket. Mivel Kegyelmetek kedvünköt nem szegte, hanem Zvonarics István Uram helyett kit udvari Prédikátorunknak választottunk, kérésünkre maga magyar lelki tanítóját egy győri seregnek oda engedte: mi is nem akarunk háládatlanok lenni.” Nádasdy Kőszegi helyett Simaházi Tamás kövesdi prédikátort ajánlja a szenátusnak.

Kőszegi tehát elkerült a győri seregekhez Pataházára, amelyről 1618-ban így írt Pálházi Göncz Miklós „a győri nemes vitézlő rendek prédikátora és az igaz August. Confession valo magyar lelki pásztoroknak Dunán inneni superintendense” az évben kiadott könyvének előszavában:³⁷⁽¹²⁹⁾ „Költ Pataházán, Győr alatt. egy nyomorult falucskában.” 1631-ben, miután az egy esztendő leszolgált itt, Kőszegi kezdett rájönni, mennyit veszített, mikor felcserélte soproni „múzsai otthonát” e „nyomorult falutskával”. Augusztus 19-én egy lovasfutár főhadnaggal levelet küldenek Nádasdyhoz és a soproni tanácshoz is, hogy hosszabbítsák meg a magyar prédikátor ott-tartózkodását. Ezzel a petícióval egyidejűleg Kőszegi is a Tanácshoz fordul egy levélben.³⁸⁽¹³⁰⁾ Egy éve azzal a feltétellel jött el Sopronból, hogy ha vissza akarna menni, ott újra befogadják. Tudja, hogy a Tanács csak Nádasdynak akart a kedvében járni, mikor elengedte őt. De ő most is a szenátus hatalma alá tartozik, hiszen a városban van egy kis szőlője, s feleségének is ott van apai jószágja. Persze csakis akkor kívánna visszamenni. ha tisztességes állást kapna, hiszen sajnálja a katonákat itthagyni, akiknek igen nagy szükségük van egy tanítóra, s a pénzük is kevés, hogy újat fogadjanak. Végül is a döntést Artner Farkas polgármesterre, ill. a Tanácsra bízta. Ezzel szemben az érem másik oldala így néz ki: Kőszegi uram bizony határozottan menni szándékozik – írják a katonák –, mivel előbbre valónak tartja a békességet a csatazajnál, s mert van a városban egy szőlőcskéje is. Pedig nélküle nemcsak a magyar, hanem a német evangélikusok is szűkölködni fognak „mert itten kevés nap van mellyen valami dolga az tanítónak nem volna”. Ezért kérik, hogy jövedelmét is ide utalják át, mert akkor biztosan hosszabb ideig fog maradni.³⁹⁽¹³¹⁾

Utolsó két levele, melyeket szintén Pataházáról írt, kevés számunkra fontos információt tartalmaz. 1636. augusztus 23-án arról ír, hogy a soproni plébánia megüresedett tisztségére ő „Lónyi uramat” ajánlja⁴⁰⁽¹³²⁾ a Tanács figyelmébe. Lónyi Mihály vasvári prépost és pápóci prior tehát nem 1638-ban,⁴¹⁽¹³³⁾ hanem már két évvel korábban folyamodott a soproni plébániáért, mint itteni beneficiátus. de nem ő, hanem Csehonics István nyerte el.

255Kőszegi utolsó fennmaradt levele 1637. augusztus 2-án kelt.⁴²⁽¹³⁴⁾ Ebben egy bonyolult peres ügyről van szó. A Csapi-fiúk 8 hold földet zálogba adtak sógorának, Szabó Miklósnak, majd valami fortéllyal túladtak rajta. Erről viszont nem kérték ki feleségének véleményét, akinek anyja révén épp’ annyi köze lett volna ehhez a területhez, mint nekik. (Ezek szerint Kőszegi felesége is Csapi leány lehetett.) Tehát a jussot előbb fel kellett volna kínálniuk megvételre a prédikátornénak. Tettük egyébként Iustinianus szerint is elítélendő. Ráadásul a telekre pénzt vettek fel, amit a testvérek egymás között szétosztottak „és így a gazdaasszonyt (értsd: feleségét) kitagadták az jószágbul”. Csapi János a fentén kívül még 2 hold földet is elszerzett tőlük, ami Hoffingernél volt zálogban a Szt. Mihály utcában. Pedig ennek a művelésére is Kőszegi fogadott fel egy stájer, 15 dénárért. Végezetül arra kéri a Tanácsot, büntesse meg a Csapiakat, és felesége részét ítéljék neki oda.

Kőszegi Szekér Mátyás leveleinek áttekintése után a következő tanulságokat vonhatjuk le: a prédikátor-író a társadalmi ranglétra alsó fokán álló literátusréteg tipikus képviselője volt a XVII. század elején, egy országos viszonylatban gazdagnak mondható városban, Sopronban. Ezt a várost ráadásul ebben az időszakban humanista értelmiségiek válogatott gárdája vezette, élükön a neves tudós-íróval, Lackner

Kristóffal. Az ő személyes pártfogása és Kőszegi minden igyekezete ellenére sem sikerült olyan szellemi és anyagi körülményeket teremteni, amelyben a magyar lelkész is otthon érezte volna magát. Ennek persze sokféle magyarázata lehet, de tény az, hogy a város ebben az időben kevés figyelmet fordított az iskolaügyre,⁴³⁽¹³⁵⁾ nem is szólva a magyar iskoláról. Így lehet az, hogy Kőszegi 18 éves kudarcorozatot hátra hagyva volt kénytelen eltávozni a vele oly mostohán bánó városból.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Sopron a filatéliában

Király Tibor: Sopron a filatéliában

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Sopron a filatéliában / Huszonkettedik közlemény Az alkalmi bélyegzők (folytatás)

Huszonkettedik közlemény Az alkalmi bélyegzők (folytatás)

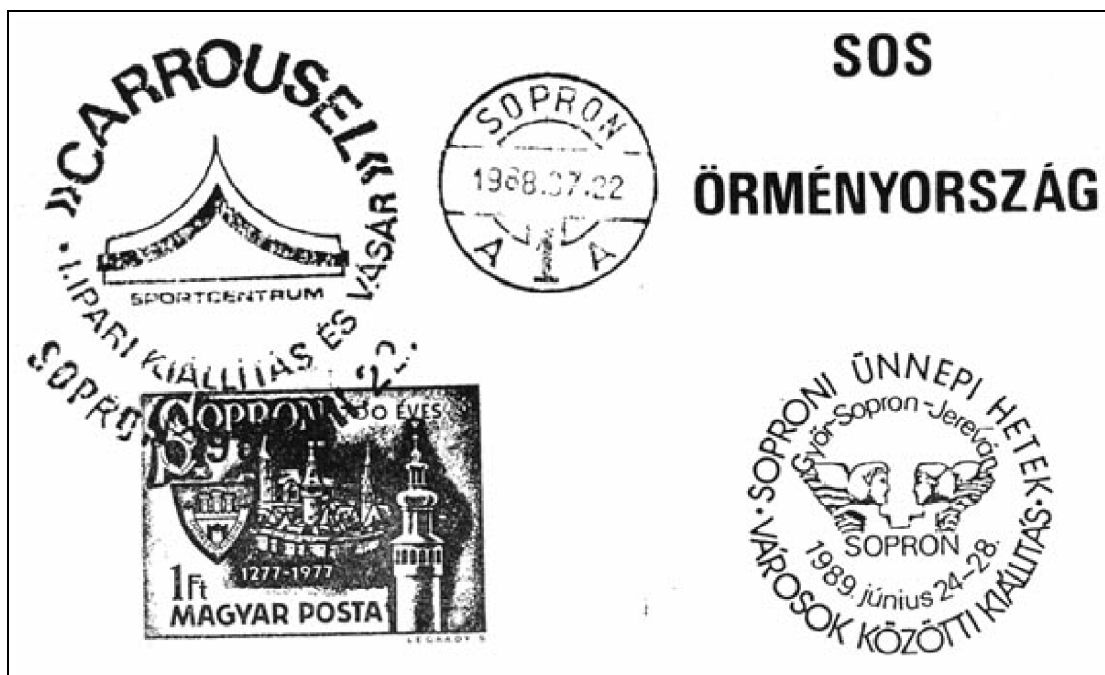
127.	175 ÉVES A7. ERDÉSZETI ÉS FAIPARI EGYETEM. VIII. 26. SOPRON	1983
128.	VASÚT ÉS IDEGENFORGALOM A BÉLYEGEKEN KIÁLLÍTÁS. VII. 1. SOPRON.	1983
129.	KÖZÉPISKOLÁSOK FORDÍTOTT NAPJA. VI. 1. SOPRON.	1985
130.	MAGYAR GYÓGYPEDAGÓGUSOK EGYESÜLETE. XIII. O. Sz. K. VI. 27. SOPRON.	1985
131.	JUBILEUMI BÉLYEGKIÁLLÍTÁS. VII. 14. SOPRON.	1985
132.	40 ÉVE SZABAD MAGYARORSZÁG. IV. 4. SOPRON 1.	1985
133.	40 ÉVE SZABAD SOPRON. IV. 1.	1985
134.	13. ORSZÁGOS POSTÁS KONFERENCIA. VIII. 21–22. SOPRON.	1986
135.	TAKARÉKOSSÁG ÉS PÉNZ A BÉLYEGEN KIÁLLÍTÁS. X. 17. SOPRON.	1986
256	136. A GYŐR-SOPRONI VONAL VILLAMOSÍTÁSA. SOPRON. 1987. MÁJUS. 31.	1987
137.	140 ÉVES A SOPRON–BÉCSÚJHELYI VASÚTVONAL. SOPRON. 1987. 08. 20.	1987
138.	A SOPRON–EBENFURTI VONAL VILLAMOSÍTÁSA. 1988. V. 29. ELEKTRIFIZIERUNG. OEDENBURG–EBENFURTH.	1988.
139.	»CARROUSEL« I. IPARI KIÁLLÍTÁS ÉS VÁSÁR. SOPRON, 1988. VII. 22.	1988
140.	SOPRONI ÜNNEPI HETEK. VÁROSOK KÖZÖTTI KIÁLLÍTÁS. GYŐR–SOPRON–JEREVÁN. 1989. JÚNIUS 24–28. SOPRON.	1989

1-4.

257 Az országos Erdészeti Egyesület közgyűlésének meghívóján használt emlékbélyegzést jól hangsúlyozza a 100 éves magyar vadászszövetség tiszteletére kiadott bélyeg, amely távcsövön keresztül látható szarvast ábrázol (1. kép). A soproni bélyegzések sorában egyedülálló az ún. „fordított nap”-ról készült (2. kép). A 25 éves Soproni Vasúti Bélyeggyűjtő Kör a 35. Vasutasnapon a GYSEV 17. sz., százéves mozdonyáról készült emlékbélyeggel és bélyegkiállítással emlékezett meg saját jubileumáról (3. kép). A GYSEV teljes vonalának villamosítását kényelvű emlékbélyeg köszöntötte (4. kép). A Carrousel iparkiállítás emlékbélyegzésének az a szépséghibája, hogy ez nem az I., hanem a III. iparkiállítás volt Sopronban (5. kép). Az első soproni iparkiállítást 1847-ben rendezték, a következőt 1925-ben, ebből az évből való az első emlékbélyegzés is (vö. SSZ. 1990, 27). A Sopron és Jereván közötti kiállítás emléklapján „SOS Örményország” felirattal az 1988. évi karácsonyi földrengésről is megemlékeztek a rendezők: az

emlékbélyegzésen Szárkisz Bágdaszárján örmény művésznek a soproni Jereván városrészben felállított szobra látható (6. kép).

5-6.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nikolics Károly: Gensel Ádám-emléktábla Sopronban

258 Nikolics Károly: Gensel Ádám-emléktábla Sopronban

A Soproni Szemlében néhány közleményben foglalkoztunk Gensel Ádám, a neves orvos, meteorológus munkásságával. Ismeretes, 1945-ig a mai Lenkey utca Gensel nevét viselte. Akkor más német hangzású utcanevekkel együtt ezt is megszüntették anélkül, hogy a személyt, érdemeit ismerték volna.

Több, mint két évtizedig próbáltuk Gensel Ádám nevét újra megörökíteni. Először a helyi Meteorológiai Állomáson sikerült egy kisebb domborművet létesíteni. De a városban ezt nem tudtuk elérni.

Végül is szülőházán, a Patikamúzeum falán, a Fő tér 2. sz. alatt Gensel arcképét ábrázoló bronzplakettel márványtáblát állítottunk. A házban levő Fehér Angyal gyógyszertár a Gensel-család birtokában volt. Az apa: Gensel Kornél gyógyszerész botanikusként volt ismert, a városban fűvészkertet alapított. Ádám orvosi tanulmányait Jénában és Halleban végezte. Számos tudományos közleménye jelent meg. Az Esterházy-család orvosa és városi tisztiorvos volt. Szegénysorsú soproni diákok továbbtanulására alapítványt létesített.

Az emléktábla költségeit a Győr-Sopron megyei Gyógyszertári Központ, a Soproni Városszépítő Egyesület és a Soproni Múzeum vállalta. A plakett Kiss László éremművész alkotása, a márványtáblát Károlyi Gyula

kőfaragó készítette. A leleplezésre 1991. március 12-én került sor a város vezetősége, múzeumok, társadalmi szervezetek képviselőinek jelenlétében. A megemlékezést Dr. Nikolics Károly, a Magyar Gyógyszerészeti Társaság országos elnöke tartotta.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

---

259 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Kovács László: Rázó József kiállítása (1990. november 18)

**Kovács László: Rázó József kiállítása
(1990. november 18)**

Olyan művész kiállítását nyitjuk, akit mindenki ismer. Tisztelik mint idősebb kollégát, a józan és megfontolt nyilatkozót, szigorú következetességét, vagy mosolyát – élethelyzettől függően. Ugyanakkor, ha megkérdezzük valakit, néhány kivételtől eltekintve, nem ismerik igazán az embert, nem ismerik igazán a művészt.

Ki tehát Rázó József, a 64 éves soproni polgárrá lett csornai, 9 gyermekes család sarja, aki élete során felemelkedést és mélypontot, nélkülözést és sikert végigélt anélkül, hogy környezete különösebben tudomást szerzett volna róla?

Talán a család, a falu kényszerítő tisztessége és kemény, emberséget követelő erkölcs az oka, hogy a közösségi érzelmek, a zokszó nélküli lemondás, a küzdeni tudás így alakultak ki benne.

Gondoljuk meg, panaszkodott-e valakinek? – Soha. Elviselte-e zokszó nélkül a méltánytalan mellőzést? – Igen. Együtt tudott-e lenni a többiekkel, kimaradt-e bármiből, amit a közösség határozott?

Szükségszerű hát felidézni életútját. Az elemi iskola, utána a polgári, majd a tanítóképző következik és a frissen végzett tanítónak nem nehéz közel kerülnie a jobaházi emberekhez, ahol tiszteletet parancsolóan érik tanítóvá és fest.

Fest gyermekportrékat, környezetét, – ezzel is tanítva diákjait. A faluban élő fafaragókkal közösen kiállítást szervez, rá kívánja döbbsenteni az embereket azokra a csodákra, melyek megvannak bennük, de talán nincsenek tudatában értékeikkel, ősi tehetségükkel.

Közben a nagy álom, a képzőművészeti főiskola, valósággá válik. Hincz Gyula de különösen Kmetty János hatására érik művésszé és szaktárgya avatott tanárává. Még részt vehet az utolsó soproni tanítóképzősök oktatásában, és a képző megszüntetése után a siketek általános iskolájához kerül, itt folytatódik a katedra és az ecset szolgálata. Képtelen félgőzzel dolgozni. Tudja, hogy egész embert követelő mindegyik, ezért kétszeresen dolgozik a rá jellemző szívóssággal, kitartással. Az eredmény nem marad el – művészeti alaptag lesz.

A következő munkák beérik a tanításban is. Szakcikket ír a fogyatékos gyermekek művészeti oktatásáról, és talán a legtöbbet éri el, amit pedagógus elérhet, rábízzák az országosan használatos rajzterv kidolgozását. Munkája nyomán tanítványai is megízlelhetik a sikert, hisz – vallomása szerint – az egyik területen sajnálatosan fogyatékos gyerekek más területen kiemelkedő teljesítményre képesek. Több tanítványa díjat nyer nemcsak itthon, hanem külföldön is.

Ennyit Rázó Józsefről a tanítóról, a rajztanáról, akinek ereje és hite az előbbiek szerint szállt át másokra, emberi önbecsülést adva azoknak, akik a sors szeszélye folytán a legjobban rászorulnak erre.

És mit végzett ebben az időben Rázó József, a festő? Hasznosítja megszerzett tudását, nyaranta művésztelepeken vesz részt Dunaújvárosban, Egerváron, a számára kedves Tokaj tájait festi és megfordul Európa több országában.

Első önálló kiállítása 1969-ben Sopronban vegyes fogadtatású, de megnyitja az önálló tárlatok sorát. Amilyen hűséges típus, olyan hűséget mutat kiállításainak helyszíne is. A megyében állít ki csak egy kivétel van – Tokaj –, de ez is a hűség jele.

Munkáival figyelmet kelt, megyei festészeti díjat érdemel ki és a 15 év elteltével megismételt soproni önálló tárlat már teljes siker – győzelem! El tudja fogadtatni magát a szakmával és a közönséggel. Salamon Nándor írja róla ekkor: „Több kiállítással a háta mögött, a munkával töltött két évtized ellenére is, magára maradt megyénk művészei között. Bár különállását semmivel sem igyekezett kiemelni, mégis problémáival, törekvéseivel jobbra egyedül maradt. Szellemi erőforrásai, tanító mestereinek hagyatéka révén képviselője lett – egyedül ezen a vidéken – a 260magyar konstruktivista törekvéseknek. Nyugtalan, kereső természete nem engedte a megtalált formakincsek ismétlését...”

Így igaz! Soha nem ő zárta ki magát a művészeti élet pezsgéséből, mások az agresszívek a zajos hullámokon lovagló halványították el működését, elterelve a figyelmet a mindenkori aktualitás felé. Nem volt ezért megbántott ember. Nem haragos típus. Nem is gyanakvó, de való igaz, hogy szerénysége, a mindennapokon felülemelkedő mentalitása nem engedte meg számára a felesleges vitákat. Tudta, hogy ő fog győzni. Tudta, hogy a tehetség és a mesterségbeli tudás, melynek kiindulópontja a főiskolai mester,

kiteljesítője pedig ő maga, mindennapi munkájával, a külföldön és idehaza szerzett tapasztalataival.

Nem engedett, nem engedhetett céljaiból. Ezért lett ő a konstruktivista törekvések képviselője, akit nem tudott elcsábítani sem az absztrakt, sem más irányzat. Persze, hogy kipróbált mást is, festett, sőt formázott műveket, de mindig visszatért a konstruktivizmushoz. Támpontot jelentett neki az, amit tökéletesen birtokolt, a szilárd szerkezetbe ágyazott kép, mely a festő belső gondolatainak mély megnyilatkozása.

Szerencsések vagyunk, mert nemcsak az utóbbi évek alkotásait látjuk a falakon, hanem egy kis keresztmetszetet az életműből. Még az a szerencse is megadatott számunkra, hogy nagyméretű alkotásainak kisebb változatai itt vannak. Láthatjuk a „Csillagnézők” megindítóan szép párját, a „Tokaji hidat”, a „Földmérők” figuránsait, akik hozzá tartoztak a főiskola jóvoltából az akkori Sopron képéhez, vagy a „Tihanyi Temető”-t tömör csendjével.

Bizony a tenyérnyi vázlatokból kikerekedő alkotások sűrűbbek, töményebbek, mint nagyobb változataik, de nem ismétlések ezek, hiszen Rázó József képtelen lenne erre.

Csodálom ezeket a képeket. Olyan nyugodtságot, rendet sugároznak mint amilyen ő maga. Igaz, adódik ez a konstruktivizmusból is, a megteremtett harmóniából, mikor az esetlegességből rendet varázsol, az ellentmondásból formációkat.

Az uralkodó kék szín átszövi minden képét. A kék komplementerei, a narancs zamatosan barnába hajlik, okkerba ágyazva jelentkezik. Figurái a kompozíció szempontjából jelentősek. A részletek nem fontosak. Jelzésszerű az arc, a leegyszerűsített vonások mégis kifejezik a legtöbbet. Felmutatják számunkra a világot, a valóságot úgy, ahogy ő látja.

Portréiről ránktekintő emberek nem másolatok. Messze vannak a fényképtől. Az egyéni vonások leegyszerűsödnek, az arcról eltűnik a vibrálás és belső nyugalom jelenik meg ezeken a képeken is.

Alföldi ember Rázó József. Ha rátekintünk akvarelljeire, zord hegyeket, kirívó természeti tájakat nem találunk rajtuk. A kisalföldi kötődés mindenütt munkál benne. Az idegen, vagy hazai tájakon látott hegyek kerek cipők, lankává szelídült dombok, szigorú rendben követve egymást, ölükből megbúvó faluval, templommal emberekkel. A dombok, a fák, a házak, az emberek arányai tökéletesek, de külön-külön nem fontosak, összefüggésük adja a lényegét.

Az akvarellek a bizonyítékai, hogy őt a víz, a levegő és az ég izgatja. Képein a fények nem direkt módon hatnak, de jelen vannak, egyszer vibrálóvá, másszor líraivá változtatva a teret. A „Dán templom” téglagótikáján az áttetsző vibrálás a szembeötlő. A „Tokaji kőbánya” többször megfestett témája. Ezek egyikén, a különösen jó technikai megoldás eredményeként olyan a kép mintha pasztell lenne, puha és omlós, – ha szabad egyáltalán technikáról ilyet mondani.

Közben olyan érzésünk is lehet, a képeket nézve, mintha azonos lenne egy-egy. Pl. a Dániában festett „Templom a dombon” vagy a „Tokaji táj” c. képe. De nem a helyszín, nem a téma a lényeges. Nem ez adja a stílust, nem ez a festészet problémája, hanem a megoldás, az egyéni megoldás. És ez az egyéni hang sajátja Rázó Józsefnek, a küzdelmes sorsú, a kételyek szorításában is mindig alkotni tudó embernek, kinek a monogramja elmondhatjuk, hogy védjegy lett. A minőség, az emberség, a szakmai tudás védjegye, amit nem vitathat el tőle senki.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Metzl János: A Corvinus

261 Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1990. évi működése

A Corvinus-kör 1990-ben működésének 3. évébe lépett. Ez azért jelentős év a kör életében, mert az új egyesületi törvény lehetővé tette, hogy önálló egyesületté alakuljon. Addig ugyanis jogilag a Hazafias Népfront keretében működött, bár gyakorlatilag teljes önállóságot élvezett és tevékenységébe nem szóltak bele.

A vezetőség január 25-én tartotta a 1990. évi első ülését, melyen a bécsújhelyi Corvinus-Kreis elnöke is részt vett, ezen egyeztették évi programjukat.

Január 26-án tartotta a Kör évi közgyűlését a Szent György utcai Egészségügyi Továbbképző Intézetben. Résztvett ezen a bécsújhelyi Corvinus-Kreis küldöttsége, elnöke, Stephan Franye rövid beszédben üdvözölte a közgyűlést. Részt vettek a közgyűlésen a Corvinus-körbe lépett városok közül Sopron részéről Dr. Ulreich József tanácselnök h., Zalaegerszeg részéről Aradi Tibor és Kustos Lajos tanácselnökök, Kőszeg részéről Preiniger Ferenc tanácselnök. Megjelent Gerda Mráz asszony is, a kismartoni „Museum für Österreichische Kultur” igazgatónöje. A közgyűlésen Metzl János, a kör elnöke tartott beszámolót a kör 1989. évi működéséről.¹⁽¹³⁶⁾ Az ellenőrző bizottság jelentését Puskás Árpád terjesztette be. Ezután Gimesi Szabolcs alelnök javaslatot tett a közgyűlésnek a Corvinus-kör önálló egyesületként való bejegyzésére és az új alapszabályra. A közgyűlés a javaslatot a beszámolóval és az ellenőrző bizottság jelentésével együtt egyhangúan elfogadta. Szükségesnek látszott új vezetőség megválasztása is, mivel az 1987-ben megválasztott vezetőség néhány tagja a munkában egyáltalán nem vett részt. Gimesi Szabolcs javaslata alapján a közgyűlés egyhangúan a következő vezetőséget választotta meg: Elnök: Dr. Metzl János. Alelnökök: Dr. Gimesi Szabolcs, Keresztény Richárd és Puskás Árpád. Titkár: Szalay Csaba. Vezetőségi tagok: Dr. Domonkos Ottó, Krisch Imre, Szittner Lajos, Baján Lászlóné, Pichler Rezső. Pénztáros: Simon Erzsébet. Ellenőrző bizottság: Dr. Friedrich András, Krisch Aladár, Hrabovszky Lászlóné. Végül Szalay Csaba titkár ismertette az 1990. évi terveket.

Február 2-án a Liszt Ferenc Művelődési Központban (LFMK) Magyar-Osztrák Kamarakonzert volt, melyen a soproni Intráda Együttes és a bécsújhelyi AEIOU-trió szerepelt. A hangverseny a két város Művelődési Osztálya közti együttműködés keretében jött létre, amit a két Corvinus-kör kezdeményezett.

Március 2-ára Krems városába, abból az alkalomból, hogy tagja lett a bécsújhelyi Corvinus-Kreisnek, meghívta Kremsbe a két Corvinus-kör vezetőségét,²⁽¹³⁷⁾ valamint a kapcsolatfelvétel elősegítésére a burgenlandi csendőrség és a soproni rendőrség vezetőjét. A Corvinus-Kör 8 tagú küldöttségét Metzl János és Szalay Csaba vezették. Részt vett a bemutatkozó látogatáson Farkas Endre, a soproni rendőrség vezetője és Czibula Miklós, a Sportcentrum igazgatója is, valamint Horváth Ferenc a sajtó részéről és a győri TV 4 munkatársa; osztrák részről Stephan Franye vezette a bécsújhelyi és a kismartoni küldöttséget, ebben H. Kautek, a burgenlandi csendőrség vezetője is részt vett. A vendégeket Kremsben, a steini régi városháza dísztermében Erich Grabner polgármester és Alfred Göbhardt városi tanácsos fogadta. Grabner polgármester üdvözlő szavaira a két kör elnöke, Stephan Franye és Dr. Metzl János válaszolt. Ezután kremsi és dürnsteini városnézés következett, majd a grafeneggi Metternich-kastély megtekintése. Utána Etsdorf polgármestere, Erich Mauss fogadta a küldöttségeket, majd bemutatott nekik két típusos borpincét. Ez volt az első kapcsolatfelvétel Krems városával, melyen további együttműködési lehetőségek

körvonalazódtak.

262 Április 28-án Wöllersdorf 10 tagú küldöttsége látogatott Sopronba, Hellmut Grüneis polgármester vezetésével. Megtekintették a Városi Színházat a „Macskák” tervezett előadásával kapcsolatban, majd baráti összejövetelen vettek részt.

Május 12-én a Burgenländische Forschungsgesellschaft” Eisenstadtban „Zaungespräche” címmel szimpóziumot tartott. Ezen meghívás alapján körünk elnöke és titkára is részt vett.

Május 16-án a Halászcsárda étteremben a Baján-házaspár felavatta az étterem új „Corvinus-termét”. Erre meghívta a két Corvinus-kör vezetőségét, valamint a Móri Állami Gazdaság borászatának vezetőit, akik boruknak osztrák piacot kerestek. Részt vett a találkozón a kismartoni borrend két tagja, akiknek segítségével szépen bontakozó kapcsolat épült ki a soproni borrenddel. Ennek keretében a soproni borrend képviselői szeptemberben Doborjánban borrendi rendezvényen mutatták be a soproni borokat. A Baján-házaspár a Corvinus-termet felajánlotta a Corvinus-kör vezetőségi ülései számára.

Május 19-én a doborjáni Liszt Ferenc Társaság a soproni Liszt emlékek megtekintésére kirándulást szervezett Sopronba. A vendégeket a soproni Liszt Ferenc Társaság nevében Nagy Alpár fogadta és kalauzolta. A találkozás körünk elnökének közvetítésével jött létre, aki a találkozón részt vett.

Május 23-án társas összejövetel volt a Halászcsárdában. Ennek keretében Dr. Molnár László tartott előadást „Mátyás király és Sopron” címmel.

Május 28-án a Corvinus-kör és a Corvinus-Kreis vezetősége a Móri Állami Gazdaság meghívására megtekintette annak borászati részlegét.

Június 7-én a Wiener Neustädter Sparkasse-ban megnyitották a „Mátyás király érmei” c. kiállítást, melyen a két Corvinus-kör elnöke és titkára is részt vett. Részt vett a megnyitón Sopron város képviselőjében Dr. Ulrich József tanácselnök h., Zala megye részéről Varga László tanácselnök és Dr. Marx Gyula országgyűlési képviselő, Mezőkövesd város részéről Herkely tanácselnök. A megnyitón Grossmann prof., a bécsi magyar követség tanácsosa tartott előadást Mátyás királyról, Dr. Gedei István a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának vezetője pedig Mátyás király pénzverdéről és pénzügyi politikájáról.³⁽¹³⁸⁾

Június 7–10. között rendezték Bécsújhelyi a „Pannonia Messe”-t magyar kiállítók részére. Ennek kezdeményezésében a két Corvinus-kör is részt vett. A vásárt Kurt Waldheim osztrák államelnök nyitotta meg. A megnyitón Sopron városa képviselői mellett a kör elnöke és titkára is részt vett. A zenét a soproni Ifjúsági Fúvószenekar szolgáltatta, Friedrich András vezényletével. Műsort adtak a Csornai Pántlikaegyüttes ifjú táncosai.⁴⁽¹³⁹⁾

Június 29-én a Hohe Wand alatt elhelyezkedő Felbring Rehabilitációs Centrumának küldöttsége vizontlátogatást tett a Soproni Állami Szanatóriumban, Dr. Hans Teubl igazgató-főorvos vezetésével. A hattagú küldöttséget Dr. Szathmáry György, az Állami Szanatórium igazgatója fogadta és vezette végig a Soproni Állami Szanatóriumban és a hozzátartozó két intézményben, a Gyermekszanatóriumban és a Balfi Szanatóriumban.

Június 29–július 8-ig rendezték meg Sopronban a Carrousel Vásárt. Ezen idén is sok osztrák cég vett részt. A vásár előkészítésében mindkét Corvinus-körnek szerepe volt, osztrák részről Stephan Franye elnöknek, magyar részről Szalay Csaba titkárnak. A vásáron július 3-án bécsújhelyi napot rendeztek.⁵⁽¹⁴⁰⁾

Július 14–15-én vitorlásverseny volt a Fertőn a Corvinus-kupáért. A vándorszerleget ez évben osztrák versenyzők nyerték. A jövő évi verseny a Neufeldi Tavon lesz.

263 Augusztus 11–19-e közt rendezték a hagyományos bécsújhelyi vásárt („Wiener Neustädter Ausstellung”). Meghívásra a Kör elnöke részt vett az augusztus 16-i polgármesterek napján, a Kör titkára és elnöke pedig az augusztus 17-i magyar napon. A műsort a Soproni Ifjúsági Fúvószenekar, a Csornai Pántlikaegyüttes és a Mezőkövesdi Táncegyüttes szolgáltatták. A magyar napon Sopron városának képviselőin kívül Székesfehérvár, Csorna, Kapuvár, Szombathely és Mezőkövesd tanácselnökei, ill. azok helyettesei is részt vettek.[6\(141\)](#)

1990-ben is megrendezték Bécsújhelyt a Corvinus-napokat. Ennek keretében került sor szeptember 9-én a Corvinus kerékpáros túrára Wiener Neustadt és Sopron között. A Sopronba érkező kerékpárosokat Gollnhofer Sándor mb. tanácselnök és Stephan Franye a bécsújhelyi Corvinus-Kreis elnöke fogadta a Sportcentrum előtt.[7\(142\)](#)

Szeptember 10-én Bécsújhelyt a városi parkban, a Corvinus Szállóval szemben felavatták a Korvin Mátyás-emlékkövet, Varga Tamás budapesti szobrász alkotását. Az ünnepségen a Corvinus-kört Szalay Csaba titkár képviselte.[8\(143\)](#)

Szeptember 28-án, Mátyás király halálának 500. évfordulója emlékére a Corvinus-Kör nevében Dr. Metzl János, Szalay Csaba és Finta Béla Kőszegen megkoszorúzta Mátyás király szobrát. A kőszegi városi tanács nevében Varga elnökhelyettes helyezte el koszorút. A küldöttség visszatérése után 17 órakor Sopronban, a Fő téren volt koszorúzási ünnepség. A Storno-ház falán lévő Mátyás király emléktáblához Sopron városa nevében Gollnhofer Sándor mb. tanácselnök helyezte el koszorút, a Corvinus-kör nevében Dr. Metzl János, Dr. Friedrich Károly és Szalay Csaba. Koszorút helyeztek el Kőszeg és Csorna képviselői, valamint a bécsújhelyi Corvinus-Kreis nevében Stephan Franye és Franz Pinczolics. Az ünnepségen a Soproni Ifjúsági Fúvószenekar Dr. Friedrich András vezényletével és a Csornai Pántlikaegyüttes adott műsort. 18 órakor a LFMK-ban Szalay Csaba megnyitotta Helmut Schneeweisz bécsújhelyi fotóművész kiállítását. Utána a kamarateremben Dr. Molnár László, a Bányászati Múzeum igazgatója tartott előadást „Mátyás király és Sopron” címen.

Szeptember 29–30-án került sor a hagyományos Wiener Neustadt–Sopron–Wiener Neustadt Old Timer Rally-re. Magyar részről Dr. Gimesi Szabolcs irányította a szervezőmunkát.

Október 27-én a Corvinus-kör és a LFMK rendezésében a Wöllersdorf ASKÖ ifjúsági színjátszócsoporthoz play back előadásban du. és este, telt házak mellett, nagy sikerrel adta elő a „Macskákat” (Cats). Az együttest az esti előadás előtt a színpadon a kör elnöke üdvözölte.

Október 29-én tartotta a bécsújhelyi Corvinus-Kreis ünnepi ülését a Hotel Corvinusban, melyre a Corvinus-kör vezetőségét is meghívták. Az ülésen a bécsi magyar nagykövetség küldöttségével képviseltette magát, Dr. Hunkár Dénes nagykövet vezetésével. Sopron város önkormányzatát Hirschler Rezső polgármester és Dr. Gimesi Szabolcs képviselte. Az ünnepségen Stephan Franye, a Corvinus-Kreis elnöke, és Dr. Metzl János, a Corvinus-kör elnöke mondott beszédet, Dr. Gertrud Buttlar asszony, a bécsújhelyi levéltár igazgatója pedig előadást tartott Mátyás király és Bécsújhely kapcsolatáról. Az ünnepség keretében Gustav Kraupa polgármester Stephan Franyenak és Dr. Metzl Jánosnak, a két Corvinus-kör elnökének Wiener Neustadt város „ezüst városcímer tüje” kitüntetését adta át. Stephan Franye a Corvinus-Kreis tiszteletbeli tagságáról szóló okleveleket nyújtott át, többek között Szalay Csabának, Dr. Metzl Jánosnak, Dr. Gimesi Szabolcsnak, Baján Lászlónak. A soproni rendőrségnek adományozott oklevelet Farkas Endre,

a Rendőrség vezetője, a Sportcentrumnak adományozott oklevelet Czibula Miklós igazgató vette át.⁹⁽¹⁴⁴⁾

264 November 21-én a Corvinus-kör kezdeményezésére a soproni kórház küldöttsége, Dr. Baranyai Tibor kórházigazgató-főorvos vezetésével meglátogatta a kremsi kórházat. A kórházlátogatáson részt vett Hirschler Rezső polgármester és Dr. Metzl János, a Corvinus-kör elnöke. A küldöttséget Krems város részéről Alfred Göbhardt városi tanácsos fogadta, a kórházban pedig H. König gazdasági igazgató kalauzolta.

November 25-én Lépesfalván (Loipersbach) a „Burgenländische Forschungsgesellschaft” újabb szimpóziumot rendezett, melyen Ágfalva és Lépesfalva történetéből és a két község kapcsolatairól hangzottak el előadások. A rendezvényen résztvett a kör elnöke és titkára.

December 20-án Sopronban találkozott a Corvinus-kör vezetősége, a rendőrség vezetője és a Sportcentrum igazgatója Stephan Franyeival, a Corvinus-Kreis elnökével és megbeszélték a további együttműködés lehetőségeit.

December 23-án a Wiener Neustadt Bürgerkorps karácsonyi ünnepséget rendezett a Hotel Corvinusban. Az ünnepségre Anton Müllner alezredes meghívására Sopron városa részéről Hirschler Rezső polgármester és Dr. Gimesi Szabolcs, a Corvinus-kör részéről Dr. Metzl János és Szalay Csaba vett részt.¹⁰⁽¹⁴⁵⁾

A Kör az 1990. évben is számos autóbuzos kirándulást szervezett Bécsújhelyre, Bécsbe, Badenbe, a Schneebergre, a Fertő körül, Kremlbe, Melkbe és Grazba. Ezeket a kirándulásokat Szalay Csaba titkár szervezte, a tagság körében nagyon népszerűek.

1990-ben a Corvinus-Kör kezdeményezésére Renner Kálmán éremművész, Mátyás király halálának 500. évfordulója alkalmából szép emlékérmét készített, ezüst és bronz kivitelben.

A Kör tevékenységének szervező munkáját az előző évekhez hasonlóan 1990-ben is Szalay Csaba titkár végezte.

A Corvinus-kör 1990. évi működésével a Kör 1991. január 26-án tartott közgyűlésének elnöki beszámolója foglalkozott. Ez összegezte a kör 3 éves tevékenységének legfontosabb eredményeit. Elsősorban a két kör tevékenységének köszönhető, hogy Sopron és Bécsújhely városa közt létrejött a hivatalos kapcsolat. Ezt a kapcsolatfelvételt Bécsújhelyt a hivatalos körök eleitől fogva lelkesen fogadták, viszont az akkori soproni városi vezetőség részéről – főleg a város megyei függősége miatt – kezdetben bizonyos tartózkodás volt észlelhető. A körülmények azonban kedvezően alakultak, a két város közt végül is létrejött a hivatalos kapcsolat, majd egyre szorosabbra vált, végül pedig egy Sopron–Wiener Neustadt–Eisenstadt hármás partnerkapcsolattá alakult. Ennek gyümölcset közvetve nemcsak a kör tagjai, hanem a város egész lakossága élvezte.

A két kör kezdeményezésére számos más szervezet is kapcsolatot teremtett osztrák partnerekkel, pl. a Művelődési Ház, művészcsoporthoz, rendőrség, sportegyesületek, veterán autósok, biliárdklubok stb. Kitűnően alakultak az egészségügyi kapcsolatok. A bécsújhelyi és a soproni kórház, valamint a soproni Állami Szanatórium és a Felbringi Rehabilitációs Centrum közt állandó kapcsolat alakult ki, az osztrák intézmények minden tudományos és továbbképző előadásukra a soproni kórházak orvosait meghívják, akik ezeken rendszeresen részt is vesznek. Ez kihat a soproni betegek gyógyítására is, hiszen az ott szerzett új ismeretek elsősorban az ő javukat szolgálják. Hasonló kapcsolat kezdődött 1990-ben a kremsi kórházzal is. A modern osztrák kórházak látogatása alkalmával szerzett tapasztalatok az új soproni kórház tervezésénél

és építésénél is hasznosíthatók.

Nagy fontosságú a személyes kapcsolat felvétele a soproni rendőrség és a burgenlandi csendőrség vezetői között. A bécsújhelyi Corvinus-Kreisnek nagy érdemei vannak a két régió közti gazdasági kapcsolatok kedvező alakulása terén, főleg a soproni és bécsújhelyi vásárokon részt vevő kereskedők és cégek mozgósításában.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / László Gyula: Horváth József festőművész születésének 100. évfordulójára rendezett kiállítás megnyitója 1991. március 18.

265 László Gyula: Horváth József festőművész születésének 100. évfordulójára rendezett kiállítás megnyitója 1991. március 18.

„Non omnis moriar, multaue pars mei vitabit Libitinam” – „Nem halok meg teljesen, ami érték belőlem, túléli a halált” – hangzanék szabad fordításban Horatius verse. Sokan emlékeznek még Horváth Józsefre, a csodás festőre, a szigorú tanárra: ám meghalt. Meghalt, de azt, amire rácsodálkozott, az élet szépségét, örökül hagyta ránk. Emlékkiállításán a soproni magángyűjteményekben őrzött képei tárulnak a látogató elé. Ami eddig kedves otthonok féltve őrzött kincse volt, az most egy ideig mindenkié lesz. Nemes tette ez a múzeumnak, hála érte!

Mi ez az örökség? Ennyi s ennyi kép? Nem, sokkal több ennél: a minket körülölelő, mindennapokban rejülő hangulatok és káprázatok közé kerülünk, csodálkozva ébredünk rá, hogy ami mellett eddig közömbösen mentünk el, az csoda, a színek, hangulatok, emberi részvét és öröm csodája. A szürke hétköznapokból egyszerre csodaországba kerülünk...

Horváth József tisztelte a természetet, a látványt, a környezetet, s alázattal igyekezett híven visszaadni nagyméretű vagy kisebb vízfestményein, szénrajzain. Nem sikerült neki, mert százszorosán többet adott, mint amit két látó szemünk letapinthat környezetünkben. A szabad természet látványa nála a csend bársonyává alakul, szinte simogat. Ez a csend nem zajnélküliség, hanem a Teremtés csendje, amelyben sarjad, ágazódik, bogozódik, nyújtózkodik a páfrány; a rét füve és a szelíd ég hajlik reájuk. Fény csillan a templom üvegablakán; a rézüst peremén és Éva leányainak mezítelen testén. Mezítelen, fiatal nőnek hamvas teste az érett barackok hímes lehelletét sugározza. Nem erotika ez, hanem őszinte bámulat és csodálkozás, hogy milyen szép is az ember, a fiatalság, a nő. Horváth József képei bennem – és nyilván sokunkban – a soproni síkatorok vagy az Ikva-part hangulatát idézik, amikor esténként a függönyözött szobából zongorajáték hangjai hallatszanak...

Horváth József a környezetét, családját, a szegény embereket festette hallatlan műgonddal, mert a természet mércéje mellett egy német festő, Wilhelm Leibl volt elérhetetlen példaképe. De csak a természet szeretetében: stílusában semmi közössége nincsen a csodált mesterrel.

Emberei nem puccos dámák, díszmagyaros előkelők, hanem a kisváros szegényei. Meleg szeretet sugárzik a képeiről. Az aggódó anya, a dolgozó kézműves, az öreg, a fiatal, az elmebeteg, de főként a család szolgáltatja neki a témát. Csendes szemlélődésünkben nem feledkezhetünk meg, hogy a vízfestésnek, az akvarellnek páratlan virtuóza. A vízfestés gyors fogalmazását át tudta váltani a napokig, hetekig tartó

képépítésre anélkül, hogy frissességét veszítette volna. Ebben páratlan Európában, de talán a földkerekségen is. Ez, amit életéből örökül hagyott ránk. Kíséreljék meg a következőt: ha innen elmennek, kilépnek az utcára, udvarokba, kertekbe, erdőkbe, kíséreljék meg úgy látni környezetüket, amint Horváth József látta, de családjukat, barátait, ismerőseiket is az Ő újjáteremtő szemével figyeljék meg s meglátják, újjászületik bennünk a világ, szép lesz, méltó, komoly vagy ujjongó. Ezt a bennünk újjászülető világot köszönhetjük Horváth Józsefnek. Igen: „Multaque pars mei vitabit Libitinam...”, ami szép volt benne, azt hagyta reánk, amit mi képként becsülünk örökségében az az Ő nemes embersége, a Teremtés szépsége.

Emlékezzünk és örvendezzünk! A kiállítást megnyitom, de nem tehetem anélkül, hogy a rendezőnek, Askercz Évának fáradságos, de igaz örömet szerző munkáját meg ne köszönjem.

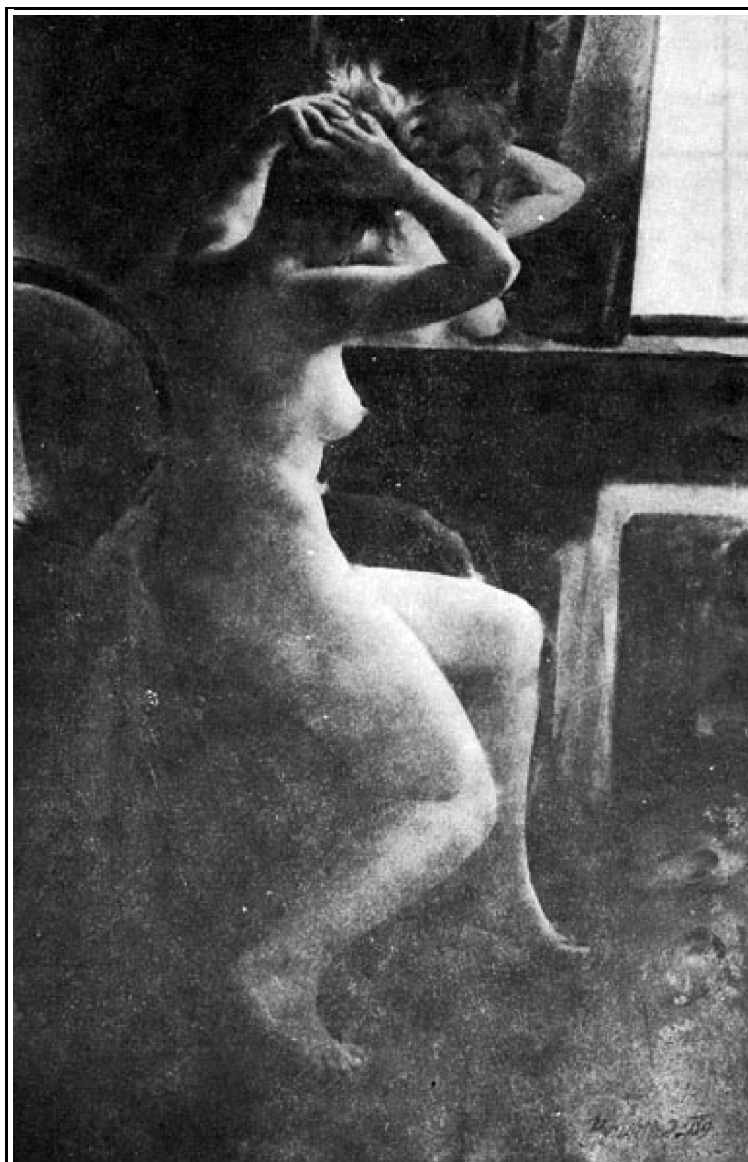
2661. Alvó leány. Vízfestmény (1937). Balló-díj

2672. Johanna a kecskével. Vízfestmény (1938). 41x67 cm

2683. Magyar madonna. Vízfestmény (1943). Állami kisaranyérem

2694. Tükör előtt. Vízfestmény (1959)

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

---

270 MEGEMLÉKEZÉSEK

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Nagy Alpár–Macher Frigyes: Klafsky
Henrik emlékére

Nagy Alpár–Macher Frigyes: Klafsky Henrik emlékére

1990. december 10-én elment örökre a 97. életévét betöltött aggastyán. A halál oka: agyvérzés. A gyászjelentés megdöbbenetete azokat, akik ismerték, szerették, tisztelték. Amikor még közöttünk élt, nem gondoltunk beteg szívére, egyre rosszabb szemére, erőtlenedő lábára. Ki gondolt volna a legrosszabbra: a vén testet megölő halálra? Azt hittük, vele nem történhet semmi baj. Lám ilyen az emberi természet: önző, magabiztos. Mi is ilyenek voltunk, mert őt Sopron részének tudtuk, s mint ilyet, halhatatlannak, a szó hétköznapi értelmében. Azon a hétfői napon csalódtunk, csalódnunk kellett.

1893. április 13-án látta meg a napvilágot sokgyermekes család 13. gyermekeként a történelmi Moson vármegye Sásony falujában (most: Winden am See), ahol Klafsky Sándor, az édesapa, iskolamester volt. A kisleány zenei tehetségét, zeneszeretét a családból hozta: édesapjától, aki később Mosonszentjánoson tanítószkodott (s nyugalmazott főtanítóként Sopronban, 1925. február 13-án halt meg), nagynénjétől (édesapja húgától), Klafsky Katalintól, korának, a múlt század utolsó harmadának egyik legnagyobb Wagner-énekesnőjétől, akinek mellszobra a hamburgi opera előcsarnokában látható, s akinek mosonszentjánosi szülőfalujában emlékmúzeumot rendeztek be. „Bátyám, Dr. Klafsky Rudolf (mi Antal néven ismerjük! – N. A.), aki ausztriai munkahelyén maradt, elismert komponista és zenekritikus, Michael Haydn-kutató volt, műveit a bécsi filharmonikusok, szimfonikusok, a soproni Szimfonikus Zenekar adták elő. Három osztrák városban utcát neveztek el róla” (Önéletrajz, 1971. november 25).

„Első zenei oktatásomat édesatyámtól kaptam” – olvashatjuk ugyanott.

A család 1903-ban Sopronba költözött. Henrik, a tíz éves fiúcska, nyomban tagja lett – hegedűsként – a zeneegyesületi zenekarnak. Első ízben Beethoven II. szimfóniáját játszotta nyilvánosan zenekari hangversenyen.

Iskolai tanulmányait (I–IV. oszt.) a soproni áll. polgári iskolában végezte (ma Halász-utcai ált. isk.) 1904-től 1908-ig, aztán a soproni áll. felsőkereskedelmi iskolában (ma: Fáy András Kereskedelmi Szakközépiskola, Pócsi utca) 1908–1911 között szakirányú tanulmányokat folytatott. Ennek az iskolának csak olyan növendékek lehetnek tanulói akik „a reáliskola vagy gimnázium, vagy a polgári iskola négy osztályát elvégezték” (Értesítő, 1911). Az említett évek iskolai Értesítői szerint Klafsky Henrik mindhárom tanévben egész évre szóló tandíjmentességet élvezett, Kajaba Lajos igazgató 1908. évi 275. számú intézkedése nyomán, a tantestület meghallgatásával. A soproni áll. felső kereskedelmi iskolában 1911. június 13-án jelesen érettségizett. A harmincnégy érettségiző közül az övé volt a legmagasabb minősítés! Az ifjúsági Önképzőkörben (amelynek akkor éveken át Mészáros Sándor költő volt a vezetője) nem végzett említésre méltó munkát, legalábbis az Értesítő tanúsága szerint. Ennek oka bizonyára a Soproni Zeneegyesületben kifejtett munkája lehetett.

Az eminens fiatalember az érettségi megszerzése után belépett a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank soproni fiókjához. Munkahelyén éppen olyan szorgos, törekvő, pontos, megbízható munkaerő volt, mint diákéveiben. A szíve azonban kezdettől a zene felé húzta. 1904-ben tagja lett a Zeneegyesületnek. „Zupancic N. C. (Miklós Károly! – N. A.) zenetanárnak, a 'soproni kamarazene atyjának', a zeneiskola vezetőjének tanítványa lettem, hegedűt, brácsát és csellót tanultam.”

Az 1913. június 22-én Sopronban rendezett Dalosünnepély Emlékkönyvének tanúsága szerint a Dalfűzér együleti vezetőségében a 20 esztendő Klafsky Henrik titkári [271](#)funkciót töltött be, és énekelt a

basszusszólamban (karmester: Wurdits Antal). A 63. egyesületi évben (1922) a Dalfűzér Eszterházán énekelt, vezényelt Klafsky karnagy s az énekkari számok közben vonósnégyes tagjaként is szerepelt, dr Marcsek Tibor, Hoffer Ottó, Zupancic Miklós Károly társaságában. 1923 júniusában vezényletével a Dalfűzér Schubert-misé énekelt magyarul. 1926. október 2-án, Zupancic mester 50 éves működésének jubileumi ünnepségén más énekes alakulatokkal egy műsorban a Dalfűzér is énekelt az ő vezényletével, és vonósnégyesben is muzsikált. 1929-ben a Soproni Automobil Egyesület pénztárosa volt, s több bizottság tagja. Még ebben az esztendőben egyéb elfoglaltságai miatt karnagyi tisztéről lemondott. A Dalfűzér jeles karnagyt díszkarnaggyá választotta (Sopronvármegye, 1929. április 10.). 1930-ban az Országos Magyar Dalosszövetség soproni kerülete igazgatói választmányának központi tagjai közé tartozott. Ez év novemberében – átmeneti időre – a Zeneegyesület helyettes karnagya volt, és választmányi tag. Önéletrajza szerint 1931. szeptember 1-je óta, a zeneiskola 1935/36. tanévéről kiadott Értesítője szerint 1932. szeptember 1-je óta pedig óraadóként működött az intézménynél, gordon (nagybögöt) tanított. „Míthogy ezidőben Sopronban egyetlen nagybögős sem volt, az akkori karmester ösztönzésére áttértem a nagybögőre: 1929-től kezdve tíz éven át kéthetenként, vasárnapokon Bécsbe utaztam Lustig Rudolf filharmonikus, gordon tanárhoz és elvégeztem a wieni zeneakadémia teljes gordon-anyagát. Arról igazolást kaptam.”

[272](#)1934-ben a Zeneegyesület „zenei alelnöke”, s amikor az egyesület kitüntette „legérdemesebb tagjait”, ő ezüstérmét kapott. A Dalfűzér 1934. június 30-án, július 1-jén ünnepelte fennállásának 75. évfordulóját. Karnagya akkor Radó István volt, díszkarnagya: Klafsky Henrik, és az ünnepségek megnyitóján ilyen minőségben vezényelte Altdörfer Keresztély alapító karnagy „Jeligé”-jét (Harmonie in Lied und Leben!) és Kárpáti Sándor ünnepi kórusát.

Tagja volt a Dunántúli Turista Egyesületnek.

Aktív tevékenységet fejtett ki a Horváth József alapította Soproni Kamarazenetársaságban, „amelynek műsorán a klasszikus, romantikus és modern kamarazeneirodalom gyöngyei szerepeltek” (Kárpáti Sándor).

Ez 1933-ban beolvadt a Liszt Ferenc Zeneegyesületbe, s annak kamarazenetársaságaként dolgozott tovább. Klafsky Henriket a Zeneegyesület emlékkönyveiben fényképen is láthatjuk, például 1934. december 1-jén a Rádió közvetítette kamarakoncerten, Horváth József, Baranyai Gyula, Adorján Árpád, Jausz Ottó, Hoffer Ottó társaságában. A Városi Levéltárban ugyancsak van néhány ilyen fénykép Róla. Muzsikuselete nagy szerelmét, a kamarazenélést, mindig legnagyobb élményei közé sorolta. Nem tartozott a konzervatív ízlésű zenészek közé. „Szeretem a klasszikusokat, de ugyanúgy értékelem, sőt érzem a modern muzsikát is! Amikor Toscanini vezénylésével először hallottam Debussyt, azt mondtam: ez ragyogó muzsika. Azóta minden értelmes modern zenének híve vagyok” – mondotta egy alkalommal.

A Liszt Ferenc Zeneegyesület államilag engedélyezett zeneiskolájának 1938/39. évi Értesítője szerint 1934 óta tanított az iskolában gondot, a jelzett tanévben viszont megvált az intézménytől; a következő tanévtől újra ő vezette a nagybőgő tanszakot,

Az 1945-ös fordulatot követően tevékeny részese a soproni zeneélet újjászületésének. A város érdekében kamatoztatja sokoldalúságát. Tagja volt a szimfonikus zenekarnak, szívügyének tartotta Sopron egyházzenei életének föltámasztását. 1946-ban fellépett a Szent Mihály-templomban a Klafsky Henrik vezette vonósnégyes (április 12.) azon a hangversenyen. amit a Hölgykongregáció és a Szent Margit leánykongregáció rendezett; műsoron volt a Stabat Mater (Pergolesi), J. Haydn a „Meváltó hét utolsó szava” (előadta a Haydn–Mozart–Beethoven Társaság, vezényelt Klafsky Henrik).

A nagy múltú énekkarok nagyobb része (Magyar Férfidalkör, Concordia, Dalfűzér) már nem tudott talpra állni. A sok belső nehézség, a belügyminiszteri rendelet végzett velük.

1947-ben Sopron muzsikusai nagypénteken ötvenedszer mentek ki Kismartonba, J. Haydn sírjához, vonószekari letétben szólaltatták meg a „Krisztus hét szava a keresztfán”-t. Struglits József templomi karnagy húsvétkor „A teremtés” című Haydn-oratóriumot, a Zeneegyesület egy másik időpontban „Az évszakokat” mutatta be. Klafsky Henrik mindegyiknek közreműködője volt. 1948-ban a Club tagjai újra előadták vonóskari letétben Haydn remekét Kismartonban, amit a bécsi Rádió is közvetített.

Harmincnyolc év után főmunkahelyén fiókgazgatóhelyettesként nyugdíjazták (1949). Ettől kezdve még több idejét szentelte a muzsikának.

Ugyanebben az évben a soproni „kulturversenyek” bírálóbizottságának tagja Horváth Józseffel és Mühl Aladárral. 1952-ben a postás zenekart vezényelte a Petőfi Színházban.

„Petőházán tíz éven át a Munkacsoport Zeneiskoláját vezettem, odajártak a szomszédos községek tanulói is, ezekkel Sopronban is több ízben eredményesen szerepelt növendék zenekart alakítottam” (Önéletrajz, 1971). Ebből a tíz évből maradt fenn a „Munkacsoport Zeneiskola, Sopron” hét évfolyamra kidolgozott „Hegedű-tananyaga” az 1958–59. iskolai évtől.

1954-ben a Népművelési Minisztériumtól megkapta a Szocialista Kultúráért jelvényt, Sopron város tanácsa a város zenei művelődéséért végzett munkája elismeréséül a Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekar 125 éves jubileumán emléklapot adományozott neki, félévszázados zeneegyesületi tagságát is nagyrabecsülve ezzel a gesztussal. 1955 májusában a Petőfi Színházban a Soproni Lakatosárugyár színjátszó csoportja előadásához alkalmazott Mozart-muzsikát dirigált (Figaró házassága).

1963-ban az ünnepi hetek idején rendezték meg az első, Sopronban megtartott 1863-as magyarországi dalostalálkozó centenáriumi ünnepségsorozatát. A dalostalálkozót annak idején a Dalfűzér szervezte. Most,

a találkozó második napján az énekkarok a Daloshegyre kirándultak, ahol „Klafsky Henrik, az egykori soproni Dalfűzér utolsó, még élő karnagya emlékezett meg a százéves évfordulóról, majd a kegyelet koszorúját helyezte el az 1864-ben felállított dalos-emlékműnél” (Kisalföld, 1963. július 23.). Emlékbeszédet mondott és a helyszínen az „Erdő mélyén” és a „Künn a fákon” kezdetű kánonokat vezényelte.

A 70 éves muzsikus, a Dalfűzér díszkarnagya, a zeneegyesület „örökös tagja” ereje teljében volt és fáradhatatlan. 1963-ban megjelent két zenetörténeti írása a Soproni Szemlében (SSZ. 1963, 78–79, 285–288). Radó Ferenc terjedelmes újságcikkben vázolta portréját („Hatvan évig egy zenekarban”). A Kisalföld napilap fakult lapján álló-alakos fényképen látjuk: „Napi gyakorlás a magányban” aláírással, amint bőgőzik. Az újságírónak mondottakból csaknem 30 évvel később is élethűen áll előttünk: „Reggel öt órakor kel és kerékpárján a szőlőcskéjébe hajt. Haszna nem sok van belőle, bort nem iszik. Inkább a tradíció és az egészséges testmozgás vágya sürgeti hajnali munkára. Dél előtt egy-egy órát gyakorol hegedűjén vagy nagybőgőjén, délután pedig tanít késő estig, aztán a szimfonikus zenekar próbájára siet. Ez a napirendje Klafsky Henriknek, a kitűnő soproni muzsikusnak.” Másutt: „Pihenés? Nyáron egy kevés. Kint volt Ausztriában, ahol világhírű zeneszerző-fivére él. Hetvenéves lábakkal megmászta a Rax sziklafalait. Az ausztriai kirándulást viszont Balatonfüreden pihente ki. És pihent? Füreden évek óta a veszprémi zeneiskola kamarazenekara hangversenyez a délutáni órákban. A bőgősük megbetegedett. Klafsky Henrik két hétig kisegítette őket. Így telt el a pihenésre szánt idő. A muzsikus szabad idejében is muzsikál.”

Muzsikált sok évtizeden át! Az agg Goldmark keze alatt, amikor a híres Sakuntala-nyitányt dirigálta, s hírneves vendégkarmesterek koncertjein. Látta-hallotta Bartókot soproni hangversenyein, dolgozott hazai és külföldi zenei nagyságokkal. Frissen, fiatalosan oktatta a gondjaira bízott zeneiskolás növendékeket. A zeneélet nagy „tanúhegye”-ként élt közöttünk! Az 1979. június 8-i Magyar Ifjúságban régi soproni zenei plakátok előtt ül, balján Maros Ernő, jobbán Horváth József és Lomoschitz Pál nyugalmazott zenetanárok. A 150 éves Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület jogutódjának, a szimfonikus zenekarnak múltjáról, jelenéről, gondjairól beszélt. A zenekari hangversenyről készült fényképfelvételen a csellók mögött már nem látjuk jól ismert alakját a bőgőre hajolni. Hiányzik.

A hetvenes évek második felében – miként a ránk maradt levelek bizonyítják – Montag Lajos gordonkaművésszel, a világhírű zenepedagógussal dolgozott együtt: Sopronból segítette a Montag-féle gordoniskolák kötetaineinek német nyelvű szövegezését tökéletesíteni. Az ez ügyben történt levélváltások meleg barátságáról, egybeforrott szakmai nézetekről, közös érdeklődési pontokról árulkodnak, aminek már 1952-től is maradtak ránk bizonyosságai.

A Dalfűzér kevés anyaga a Múzeumban van, fényképek és más okmányok a Városi Levéltárban, kották halmaza a zeneiskolában, s ki tudja mi minden van még máshol?! Kézírtas fogalmazványai J. Haydn eszterházi és kismartoni évtizedeiről (németül), levelezésének egyik része (németül és magyarul), töredékekben még feldolgozásra várnak. Életrajzi és szakmai adatai becsesek számunkra. Két búcsúbeszéde, szintén piszkozatban, ma is értékes gondolatokat, szép érzéseket őriz.

Hivatásán és a zenén kívül a Schlaraffia volt a harmadik éltető eleme. Ezt a bohókás, a lovagi romantikát őrző, de ki is pellengérező, a művészetet, a humort, a barátságot pártoló egyesületet, amelynek német a közös nyelve, a múlt század közepén prágai művészek alapították és terjesztették el szinte az egész földkerekségen. Ma mintegy tizenegyezer tagot számlál a Schlaraffia az egész világon. Klafsky [274](#)1916. december 5-én lépett a „Reych Sempronia”-ba, azaz a soproni helyi egyesületbe, amelyet 1878-ban az itt

vendégszereplő prágai színészek alapítottak, és lett a „Ritterek” kilencedik „Burgja”. Az egyesület jelmondata „in arte voluptas”, azaz a művészet gyönyörködtet, teljesen megfelelt Klafsky emberi, művészi célkitűzésének. Haláláig, 74 éven át vallotta magát büszkén schlaraffnak, azaz „UHU”nak, a bölcs bagolynak, az egyesület jelképe hűséges szolgálójának: „Ritter Schubertl” a schlaraff-neve, utalva művészi hajlamára és példaképére. A nehéz időkben, az egyesület hazai feloszlása után is, ha külföldön járt, elment a Schlaraffia ottani összejöveteleire, a „Sippungen”-re és tevékeny résztvevője volt az ott történeteknek. Előrehaladott kora ellenére is, teljes szellemi frissességével kapcsolódott be az ott folyó vitákba.

Sok Schlaraffia tüntette ki őt saját alapítású kitüntetésekkel: Auf der Mauer (Mauer, Bécs). Aquae Thermae (Baden, Bécs), Castellum Cornoviae (Korneuburg), Claustroneoburgua (Klosterneuburg), Ferrostadia (Kismarton–Eisenstadt). Neostadia (Bécsújhely–Wr. Neustadt), Vindobona (Bécs).

1986. december 15-én az akkor Bernben székelő „Allschlaraffenrat”, az összschlarafftanács Klafskyt 70 éves tagságáért a világon elsőnek és eddig egyetlenként tüntette ki a Schlaraffia legnagyobb kitüntetésével, a „Lorbeerblatt zum Grosskristall des Grosssrippenordens”-szel, mert a földkerekségen ilyen hosszú tagságot senki sem tudott igazolni (Kisalföld, 1985 212. sz.).

Sajnos szíve-vágyát, amin a megváltozott viszonyok óta nagy lelkesedéssel, odaadással dolgozott, hogy a soproni Schlaraffia, a „Sempronia” újra megalakuljon, működjék, nem élhette meg. 1990. november 13-án szűkebb körben beszélt az újraindulásról, adott tanácsokat és kifejezte reményét: bármennyire is nehezebbé esik már az élet, és senkinek sem kívánja az ilyen hosszú életet, ezt a napot szeretné azonban még megélni. Az akkor ott megjelentek nem gondolhatták, hogy ez volt utolsó találkozásuk Vele, mert nemsokára elhagyja az „UHUVERSUM”-ot és belép a már elköltözött „lovagok” nagy táborába és onnan vigyáz, örökös szeretett egyesülete felett.

Tagja volt továbbá az Österreichischer Gebirgs Verein-nek, az Österreichischer Touristen Club-nak, a soproni Katolikus Konventnek pedig örökös tagja.

1990. december 18-án, kedden temették el a soproni Szent Mihály-temetőben. A gyászbeszédet Lomoschitz Pál nyugalmazott zenetanár mondta. „Megható, szép szokás, most már hagyomány – amelynek szintén ő volt a szervezője, gondozója –, hogy egy volt aktív zenekari tag temetésén, a ravatalnál búcsúzóul Schubert: a Der Tod und das Mädchen vonósnégyesének egy részletét szólaltatjuk meg. Most a Te ravatalodnál állunk, Tőled búcsúzunk Henrik bácsi. Szóaljjon hát meg .Schubert muzsikája. Isten veled! Nyugodj békében.” A lassú tételt (Andante con moto) a helyi szimfonikusokból alakult kiségyüttes szólaltatta meg. Ezután az „Allschlaraffenrat” nevében Wölfel Ekkehard kereskedelmi tanácsos (Ritter Ol-Clear, Bécs) búcsúzott Tőle, a régi jóbaráttól. Majd Mozart A-dúr klarinétkvintettjének (K. 581.) Larghettoját a Bécsi Filharmonikusok kamaraegyüttese muzsikálta a soproni származású prof. Hübner Vilmos vezetésével. A Szent Mihály-templom alkalmi énekkara egészítette ki a búcsú perceit.

Kívánságának megfelelően a nyitott sírnál, elhantolás előtt, „Wie könnt ich Dein vergessen...” schlaraff dallal, Meister Hans – Ritter Smetternich, azaz a grazi és felsőlövői (Oberschützen) zenei főiskola tanára, trombitaszólójával vett Tőle végső búcsút.

Sírbaszállt e város egy korszakának történelme is...

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szabó Jenő: Ritter Schubertl elindult az

Alhallába Klafsky Henrik halálára (1893–1990)

275 Szabó Jenő: Ritter Schubertl elindult az Alhallába Klafsky Henrik halálára (1893–1990)

A schlaraff-világ máig is fennálló kapcsolatát nem csupán a sorozatban kiadott „Uhu”-könyvek és évkönyvek (**Stammrallaen**) jelzik, hanem az is, hogy üléseiken szerte a világban minden megszűnt országerért (**für jedes erloschene Reych**) kék gyertyát gyújtanak.

Ilyen kék gyertya gyulladt ki a „Mutter”-Prag által kilencedikként alapított soproni Schlaraffia Sempronia Egyesület elmúlásáért is, amikor a Sempronia várának, a Bärenburgnak hű kasztellánusa, „Ritter Schubertl”, hétköznapi nevén Klafsky Henrik, egykori banktisztviselő, karmester és zenetanár, a schlaraffok legelőkelőbb rendjének, a „Storch-Ritter”-eknek lovagja, kilencvenhét évesen, ez év december 10-én elhunyt és ezzel nem csupán a világ Storch-Rittereinek szigorúan ötven főnyi létszáma apadt negyvenkilencre, hanem vele elhunyt a világ egyik legidősebb schlaraffja is.

Miképpen került kapcsolatba a sásónyi (ma Winden Burgenlandban) tanító egyszerű fia, a fiatal banktisztviselő a többé-kevésbé bohém, de bohémségében is exkluzív egyesülettel? Éppen első munkahelyén, a Soproni Hitelbankban, ahol együtt dolgozott Zwinz Károllyal (1884–1968), aki akkor már schlaraff volt (sőt, ceremóniamester, lovagi nevén Ritter Fackeltanz der Opernbass) és aki egyszersmind brácsásként játszott Klafsky Henrik vonósnégyesében, mert a fiatal banktisztviselő akkor 276 már elválaszthatatlanul eljegyezte magát a zenével is (vö. SSZ. 1969, 188–190). A bankszakma egyébként is sűrűn volt képviselve a schlaraffok között. Lovagjai közé tartozott Christophée Ottó, a másik soproni bank, a Takarékpénztár igazgatója, aki a hangzatos „Ritter Kanzler Ratata von Fanfaria” lovagi nevet viselte. Schlaraff lovag volt még az operaénekesi babérokra pályázó Szép Ernő, a Hitelbank pénztárosa (Animo

der Trouba-Durl lovag, aki előszeretettel énekelte egyesületi estélyeken a Rigoletto híres áriáját, a „La donna e mobile”-t, erről is kapta lovagi nevét(?). A város zenei életének másik közismert egyénisége, Hofer Ottó szintén banktisztviselő, lovagi nevén „Ritter Presto, der langsamer”. És schlaraff lovag Seydl Samu bankigazgató is.

Ilyen környezetben aztán nem meglepő, hogy az 1916-os év egyik keddjének estéjén Klafsky Henrik is ott állott a soproni schlaraffok székhelyének, a „Bärenburg am hohen Rappenstein” fényesen kivilágított díszes termében, „seine Herrlichkeit”, a szolgálatos főscharaff előtt, aki ezen a napon „Oberscharaff Reychsfreiherr Artig, der Paragraphenknecht” volt, polgári nevén Blaschek Vilmos megyei főszołgabíró, és várt lovaggá avatására.

A díszterem, a Burg, az egykori Kaszinó (ma Liszt Ferenc Művelődési Központ és remélhetően hamarosan ismét a Magyar Művelődés Háza) első emeletén volt, ablakai a Petőfi térre néztek, falai faborításosak, kazettás mennyezetének képeit della Pietra Steiner Rezső, a soproni festők doyenje festette (lovagi neve „Hitzian der Langobarte”). Örökös bérelt tanyája volt ez a Schlaraffia Sempronia lovagjainak, mert egy főúri lovagtárs, gróf Széchenyi Béla 1878-ban, a Kaszinó építéskor örökbérletbe vette a termet, alapítványt létesítve a bérlet örökös fizetésére. Az alapítvány persze régen elenyészett, a termet is átépítették. Akkoriban azonban Közép-Európa egyik legszebb schlaraff lovagtermének számított.

Klafsky Henrik nem egyszer maga mesélte el lovaggá ütésének történetét. Túljutott az „apród” (Knappe) és „lovagjelölt” (Junker) fokozatokon, lefolyt a szavazás, helyesebben a golyózás arról, felvegyék-e a díszes lovagi körbe. Mivel a szavazategyűjtő urnában nem találtak egyetlen fekete golyót sem (az kizárta volna felvételét), a főscharaff megkérdezte tőle: „Willst du mit Herz und Seele Ritter werden?” Klafsky Henrik háromszori „igen” feleletére a főscharaff felszólította, bizonyítsa be valamely olyan képességét, amely méltóvá teszi a lovaggáütésre. Klafsky Henrik az éneket választotta: Franz Schubert „Ungeduld” című dalának egy részletét adta elő, innen is kapta lovagi nevét.

A lovaggáütéssel Klafsky Henrik előkelő „lovagi” társaságba került. Ott volt Storno Ferenc (1851–1938), a város elismert festőművésze (SSz. 1938, 241) és országszerte ismert restaurátor (gyűjtési szenvedélyére céloz a „Ritter Alterstümler” lovagi neve), Hild Lipót a neves kőfaragó, akinek találó aliasa „Ritter Basalt von Potschy d’ Or” (a Pócsi vagy Magyar kapu előtt volt a telepe). A németül csak törve beszélő Hruby Ede doktor, aki ezért a „Ritter Der-die-das” nevet kapta, az alacsony termetű várkerületi vászonkereskedő, Karner Lajos (lovagi nevét termetére szabták: „Ritter Titaner!”), a nyugdíjas katonatiszt, Görgey Róbert, Sopron első bárjának, a Maximnak tulajdonosa (lovagi neve ezért „Ritter Bar-bar”), Koch József (SSz. 1982, 174) a Világítási és Erőátviteli Vállalat igazgatója, akinek ezért a stílusos „Ritter Gasomir von Kilowatt” név jutott, Roth Gusztáv cukrász és pékmester (a Stammrolleben némi túlzással gyárosként szerepel, a Koch’i noor das Weckerle lovagi névvel), Röttig Gusztáv nyomdatulajdonos, akinek jó étvágyára céloz lovagi neve („Surmson, mit dem gesunden Magen”), Király Ferenc várkerületi divatáru-kereskedő, a „Ritter Wurm von Kravatlo” lovagnévvel, Wachtel Frigyes iskolaigazgató, számtalan gyümölcsészeti cikkének szerzőségét jelzi lovagi neve „Ritter Pomolog von der Gimpelinsel”, Bella Lajos, a várhelyi ásatásairól ismert régész (SSz. 1964, 131), ezért lovagneve „Ritter Cserepes von Burgstall”, dr. Meller Béla fogorvos, aki „Erlebtes und Erdachtes” címmel könyvet írt és jutalmul a „Ritter Paradox der Kimbackentrogloodyte” lovagi nevet kapta. Russ Oszkár bornagykereskedőt zenei érdeklődésére való tekintettel „Ritter Antikneip der Melodische” névvel lovagosították, [277](#)Pálfy Adolfnak, az Oedenburger Zeitung szerkesztőjének a nem túlságosan megtisztelő „Ritter Smirifex” lovagnév jutott, az apró termetű Seydl Samu bankigazgatóra a „Ritter Zenti” nevet „mérték ki”. A Storno család egy másik tagjának, Pálnak, a „Ritter Bumser” lovagi név jutott, aminek azonban akkor még nem volt olyan egyértelmű a

jelentése, mint manapság.

Az illúziók lovagjainak eme illusztris társasága ma már nincsen. Tagjai elporoszkáltak „fakó paripáikon az Alhallába”, a schlaraff túlvilágba. Az illúziók egykor fényes várát a Bärenburgot a történelem halmozódó eseményei lerombolták, csak őszhajú kasztellánusa, Klafsky Henrik őrizte tovább a gazdátlanra vált illúziókat, mint a schlaraffia Sempronia utolsó élő tagja. Az 1916. évtől, hogy a lovagok közé lépett, egyetlen percre sem lett hűtlen lovagi fogadalmához, védte a művészet, a barátság és a humor életet megszépítő illúzióit és óvta őket a két világháború, a fasiszmus és a szocializmus idején is. 1946-ban kormányzati intézkedéssel feloszlatták az ország valamennyi schlaraffia egyesületét, a keddi esténként már nem gyűltek ki a Bärenburg lovagtermének fényei, de Klafsky Henrik szerető tisztelettel őrizte haláláig lovagi fővegét, amelynek számtalan érme, emblémája bizonyítja arról, hány Reych, Burg, Capitel vendége volt a viselője. Óvó gondossággal, de alig palástolt büszkeséggel mutatta látogatóinak a „Storch Ritter”-ek díszes köpenyét, amelyből „csak ötven van az egész világon s egy az övé”.

A Kis János utcai szűk lakásra zsugorodott Bärenburg falai között Klafsky Henrik egyedül élt, de nem volt magányos. Napról-napra levelek köszöntöttek be a világ minden tájáról. Azok írtak neki, akik hozzá hasonlóan őrizték a schlaraff lovagi hagyományokat, hittek a barátság, a humor és művészet életet megszépítő hatásában. Klafsky Henrik minden hozzá fordulónak válaszolt, levélpapírja fejlécén ott állt a világon egyedülvaló rangja: „Ritter Schubertl, Doyen aller Sassen des Uhuversums sendbotet aus seinem Reych Schlaraffia Sempronia”.

Élete utolsó évtizedeinek sorában Klafsky Henrik egyedül képviselte a soproni Reychet. Elfogadta az érkező meghívásokat, a halála előtti években járt a kismartoni schlaraffoknál, akiknek castelluma filiája a Semproniának és ezért a kismartoniak minden évben egy soproni schlaraff estét tartottak, amelyen ő képviselte Bärenburgot. Ott volt Bécsben is, amikor a Vindobona schlaraffia ünnepelte meg az egykori testvér Reychet, Semproniát.

Klafsky Henrikről a soproniak úgy tudják, hogy aktív korában egyike volt a legkiválóbb bankembereknek. Önkéntelenül felmerül a kérdés, hogyan fér össze a józan bankszakma a schlaraffia cifra fővegével, talmi kitüntetésekkel, üvegyöngyös rendjeleivel? Klafsky Henrik számára mindezek csupán jelképek voltak, ő abban hitt, amit jelképeztek: az ember boldogságra való jogában. Ha már az életben nem lehet egészében boldog, legyen azzá legalább arra a néhány órára, amikor felveszi a varázsfüveget és a köpenyt.

Klafsky Henrik „boldog órái” közé tartoztak azok is, amelyeket zenével töltött el. A zene szeretetét a szülői házból hozta magával. Mindig emlegette, hogy tizenkét éves korában személyesen találkozott Goldmark Károly zeneszerzővel és hogy már serdülő kamaszként „befogadták” a Soproni Szimfonikus Zenekarba: másodhegedűsként kezdte, aztán brácsás lett. 1921-ben meghívást kapott az ország egyik legrégebbi férfidalkörének, a soproni Dalfüzérnek (**Liederkranz**) karnagyi tisztére.

A bankbeli íróasztal és a karmesteri pálca mellett sikerült elvégeznie a bécsi Zeneakadémiát. Tevékenyen részt vett a két háború között Sopron zenei életében, ő kezdeményezte, hogy a soproni zenészek minden év nagypéntekjén elzarándokoljanak Haydn sírjához, Kismartonba. Ott eljátszották a nagy zeneszerző „Krisztus hét szava a keresztfán” című kompozícióját. A felszabadulás utáni első zenei megmozdulás is nevéhez fűződik (SSz. 1987. 190). Élete utolsó éveiben sem tette le a vonót, nyilvános hangversenyeken szerepelt, otthon zeneműveket lektorált, tartotta, ápolta barátságát zenészbarátaival, belföldön és a határokon túl.

Aki ellátogatott hozzá, annak szívélyesen, egyszerű szavakkal mesélt a régi Sopron boldog óráiról:

emlékeiről. Most ő is emlékké lett. Őrizzük meg!

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

---

278 SOPRONI KÖNYVESPOLC

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hans Chmelar (szerk.): Burgenland 1938. Vorträge des Symposions „Die Auflösung des Burgenlandes vor 50 Jahren” im Kulturzentrum Eisenstadt am 27. und 28. Septe-nber 1988 Burgenländische Forschungen, herausgegeben vom Burgenländischen Landesarchiv, Heft 73) Eisenstadt, 1989, 144 lap.

Hans Chmelar (szerk.): Burgenland 1938. Vorträge des Symposions „Die Auflösung des Burgenlandes vor 50 Jahren” im Kulturzentrum Eisenstadt am 27. und 28. Septe-nber 1988 Burgenländische Forschungen, herausgegeben vom Burgenländischen Landesarchiv, Heft 73) Eisenstadt, 1989, 144 lap.

Burgenland tartományt az Anschluss után hét hónappal a nemzeti szocialista német kormány külön törvénnyel megszüntette és területét 1938. október 15-i hatállyal Alsó-Ausztria (akkoriban Gau Niederdonau) és Stájerország közt felosztotta. Ez az állapot a héteves német megszállás alatt maradt. Burgenland átmeneti megszűnésének fél évszázados fordulója alkalmával konferenciát rendezett a kismartoni tartományi hivatal levéltára.

Johann Seedoch „Burgenland gazdasági helyzetének történetéhez az I. (osztrák) köztársaság idején” mintegy bevezetés az 1938. évi események leírásához. Német-Ausztria ideiglenes nemzetgyűlése 1918. november 22-én meghozott alkotmánytörvény (Staatsserklärung) 5. pontjában önrendelkezési jogot követelt négy nyugat-magyarországi vármegye németlakta peremterülete részére, amelyben egyúttal a gazdasági érdekekre is hivatkozott. Ennek megfelelően lépett fel az osztrák delegáció a párizsi békekonferencián is. Valamivel kevesebbet kapott ugyan, mint kért, de az általa indítványozott népszavazás nélkül. A ténylegesen Ausztriához került magyar terület 64,6%-a mezőgazdasági jellegű volt, 25,5%-át erdőségek képezték, 9,9%-a pedig terméketlen volt. Az 1923. évi népszámlálás szerint a földművelésből élők a lakosok 61,34%-át tették ki. A szerző részletezi Burgenland teljes gazdaságát, megemlítve, hogy ezen a területen 28 gyár- és 3 bányüzem volt. Burgenland területe nem volt képes teljes lakosságát eltartani, ezért egy része Alsó-Ausztriában és Stájerországban keresett munkát, sőt 1922–1936 közt folyamatos, tekintélyes arányú kivándorlás folyt Amerikába, ami kerek 22 000 fő veszteséget jelentett.

Horst Haselsteiner (Graz) „Magyarország, az Anschluss és a burgenlandi kérdés” e. részletes tanulmányához magyar nyelvű irodalmat és a Magyar Országos Levéltár anyagát is használta, sőt a magyar sajtóból is idéz. Az előadás első részében ismerteti a magyar kormány és ezen belül Kánya Kálmán akkori külügyminiszter állásfoglalását Ausztriának a Német Birodalomhoz történt csatolásához; ezután tér rá Magyarország magatartására az 1933–1938 között az osztrák–német kapcsolatok tekintetében.

Magyarország ebben az időszakban mind a két állammal jó viszonyban volt. A szerző megállapítja, hogy vezető magyar katonatiszti csoportok erősen németbarátok voltak, ugyanakkor a Magyarországon megindult pángermán agitáció kedvezőtlen visszhangot keltett. A Hitler és Gömbös közti, a Burgenland-kérdéssel foglalkozó eszmecsere és ami utána történt, arra vall, hogy Hitler ebben az ügyben is változtatta álláspontját.

Roland Widder (Nagymarton) „Die Umschuld vom Lande – Argumente gegen die Plötzlichkeit”, magyarra nehezen lefordítható című tanulmánya az 1938 előtti Burgenland társadalomlélektani szemlélete. Külön figyelmet érdemelnek a F. Bodo féle „Burgenland-Atlas”-ra (40 szakember közreműködésével készült és 1941-ben jelent meg) vonatkozó bíráló észrevételei.

Hans Chmelar (Nagymarton) „Valóság, vagy propaganda? A burgenlandi újságok és »anschlussuk«” c. előadásában a tartomány sajtójának a történetét tárgyalja. 279A húszas és harmincas években az újság volt a legfontosabb hírforrás. Napilapok Burgenlandban nem jelentek meg, a közönség a bécsi és grazi napilapokat olvasta. Viszont megjelentek német és horvát nyelvű hetilapok és hitbuzgalmi folyóiratok. Az osztrák kormány 1933-ban a nemzeti szocialista és kommunista, 1934-ben pedig a szociáldemokrata sajtót betiltotta. A szerző a burgenlandi újságok történetét az osztrák sajtótörténet keretében tárgyalja. 1938. március 12-re virradó éjjel az osztrák horogkeresztesek a legtöbb szerkesztőséget megszállták és birtokbavették, az ellenpárti újságírókat szélnek eresztették, részben le is tartóztatták. Felsorol egy csomó újságot. ezek közül az Oberwarther Sonntagszeitung ma is megjelenik Oberwarther Zeitung név alatt.

Norbert Frank „A burgenlandi keresztény vallási közösségek helyzetéhez” c. előadásában nem felejt el kiemelni, hogy P. H. Zelfner és G. Reingrabner már feldolgozták a katolikus és evangélikus egyház történetét a német megszállás idején. A náci 1938 nyarán a római katolikus adminisztratívát Kismartonból kilakoltatták, előbb Nagymartonba, majd Savanyúkútra. Kolostorokat zártak be, hitbuzgalmi egyesületeket oszlattak fel, papokat tiltottak el egyházi teendőik végzésétől, sőt koncentrációs táborba is küldtek. Az evangélikusok eleinte örömmel fogadták az Anschlusst, mivel Németország volt a reformáció szülőföldje. Azonban csalódnuk kellett, mert a nemzeti szocialista rendszer az Altreichben gyakorolt egyházellenes politikáját a burgenlandi evangélikusokra is kiterjesztette: az evangélikus hitbuzgalmi egyesületeket is feloszlatták, az Evangelischer Kirchenbotét beszüntették, tanítóiknak megtiltották, hogy kántori teendőket végezzenek. Az egyházi iskolákat 1938 szeptemberében kisajátították. Az ellenálló papok vagy nyugdíjba vonultak, vagy emigráltak. (Pl. az alhoi, erdélyi szász születésű lelkész Magyarországra költözött.) Még a lojális lelkészeket is zaklatták.

Felix Tobler „A német Nemzeti Szocialista Munkáspárt előtörténete Burgenlandban (1923–1933)” c. előadásában a korábbi előzményekkel is foglalkozik, talán azért is, mert ez a mozgalom voltaképpen a régi nagynémet irányzatból szélsőjobboldali antiszemita vágányra szaladt. Az eredeti pángermán irányzatnak Hitler hatalomrajutásáig minden burgenlandi pártszervezetben volt több-kevesebb híve. Nem hittek abban, hogy a kis osztrák állam tartósan megmarad. A nemzeti szocialisták szervezkedése Burgenlandban 1923-ban indult meg, de 1929/30-ig jelentéktelenek voltak, csak egyes helységekből voltak erősebb szervezeteik. De az 1931. május 3-án tartott községi választásokon élénk agitációt fejtettek ki és mindenütt legalább egy mandátumot tudtak szerezni, ahol jelöltek, Kismartonban kettőt is. Szervezték a SA-t, és SS-t. A NSDAP (és KPÖ) betiltásáig több község, így Alsólövő is díszpolgárrá választotta Hitlert. (Az éremnek két oldala van: Habsburg Ottó is számos díszpolgári oklevelet kapott!)

Gerald Schlag „1938. március 12-e Burgenlandban és előtörténete” c. előadásában elmondja, hogy 1937/38-ban, Hans Sylvester tartományfőnöksége alatt a hivatalnoki kar tekintélyes része nem burgenlandi

volt, hanem az osztrák Császárság elszakadt területeiről menekült el, német nacionalista érzelmű, kb. 30–40% volt titkos nemzeti szocialista és hasonló volt a helyzet a rendőrségnél és csendőrségnél is. A Vaterländische Front-hoz, amely különböző elemek konglomerátuma volt, a lakosság 38%-a tartozott és a kritikus napon összedőlt, mint a kártyavár. A NSDAP főleg a katasztrofális gazdasági helyzet miatt erősödött meg, a szociáldemokrata munkásságból is sok hívet szerzett, a SA-ba volt schutzbündler is beléptek. A SA létszáma 3000 fő volt, fegyvereket az egykori Schutzbund és a szintén feloszlott Heimwehr raktáraiból szerzett. Schuschnigg véleménye szerint az osztrák lakosság 25–25%-a volt az önálló Ausztria, illetve az Anschluss híve. Érthető, hogy Hitler sietett a bevonulással, hogy a népszavazást ő maga rendezhesse meg. Ez 1938. április 10-én túl jól sikerült: Burgenlandban 169 775 szavazat „igen” volt és csak 63 „nem”. A lakosság rövidesen nemcsak az új rendszer átmeneti gazdasági előnyeit, hanem negatív oldalát is hamarosan megtapasztalta.

280 Herbert Steiner (Bécs) „A zsidók, horvátok és cigányok sorsa Burgenlandban az 1938. márciusi nemzetiszocialista annexió után” c. előadásából megtudjuk, hogy Dr. Tobias Portschy, aki az annexió után Burgenland tartományfőnöke lett és előzőleg az illegális NSDAP tartományi vezetője volt, a zsidókat úgy üldözte, hogy áthágta még a birodalmi törvényeket is. Sehol másutt a Német Birodalomban nem zaklatták úgy a zsidókat, mint Burgenlandban. 1938 nyarán elkobozták iparendélyeiket, pénzüket és vagyontárgyaikat, a köpcsényi és lajtakörtvélyesi zsidókat Pozsony közelében egy dunai szigetre, a pándorfalviakat magyar, a rohonciakat pedig jugoszláv területre zavarták át. 1300-nak sikerült kivándorolnia, a maradék lengyelországi megsemmisítő-táborokba került. 1944-ben magyarországi zsidókat deportáltak Burgenlandba a Südostwall építésére, akik közül sokan a rossz ellátás miatt szerzett betegségekben pusztultak el.

A cigánykérdésben a nácik álláspontja megoszlott, mert „indogermán”-nak számítottak. Portschy tartományfőnök kizárta a cigánygyerekeket az iskolákból, a cigányoktól megvonta a választói jogot, megtiltotta a vegyesházasságot. Lakompakban volt egy cigánytábor, amelynek lakosai nehéz munkát végeztek, de szállítottak cigányférfiakat Dachaubá és Buchenwaldba, nőket pedig Ravensbrückbe is. Himmler, az SS főparancsnoka 1942-ben külön települési területet szánt nekik a Fertő környékén.

A horvátok 1938 áprilisában már kiábrándultak, mert a nácik erős asszimilációs politikát folytattak. Egyedüli hetilapjukat, a Hrvatske Novine-t csak 1942-ben tiltották be. Kitelepítésüket is tervezték, de már nem volt idejük ennek végrehajtására.

August Ernst „Burgenland megszüntetése és felosztása 1938-ban” c. tanulmány szerint Burgenland volt az első osztrák tartomány, ahol a horogkeresztesek magukhoz ragadták a hatalmat. Az új, Portschy-féle kormányzat Burgenlandot, mint önálló tartományt meg akarta őrizni, de a másik áramlat erősebb volt: Burgenland felosztása Alsó-Ausztria és Stájerország között 1938 október közepén megtörtént. Erről különben már a húszas évek folyamán is szó volt, de csak a német megszállás alatt valósult meg. Ez alkalommal a nezsideri járást a kis- és nagymartoni és felsőpulyai járással, valamint Kismarton és Ruszt szabad városokkal együtt Alsó-Ausztriához csatolták, a felsőóri, németújvári és gyanafalvai járást pedig Stájerországhoz. A katolikus apostoli adminisztráció (a mai püspökség) és az evangélikus szuperintendenciák az eddigi területi keretben működött tovább.

A szerző ismerteti a Burgenland tartomány megszüntetésével egyidejű községegyesítéseket (pl. Alsó és Felsőkismartonhegyet Kismartonhoz, Középpulyát Felsőpulyához csatolták) és a járások átszervezését. Ez alkalommal a történelmi határokat nem respektálták. Így a nezsideri járást a Bruck an der Leitha járáshoz csatolták, a felsőpulyai járást a kirchschlagi bírósági járással növelték meg, a németújvári és gyanafalvai

járás területét a feldbachi, fürstenfeldi és felsőöri járás közt osztották fel, a kismartoni járásba a nagymartoni járást, valamint Kismarton és Ruszt városokat olvasztották be.

Aki hiányolja az előadássorozat hadtörténelmi vonatkozásait, annak a figyelmét felhívjuk, hogy Friedrich Fritz tollából 1968-ban már megjelent „Der deutsche Einmarsch in Österreich 1938” c. füzet (Militärhistorische Schriftenreihe 8, Heeresgeschichtliches Museum, Wien), amelyben Burgenland német megszállásával is foglalkozik. Nem volt szükség a Wehrmacht gyorsított előnyomulására a magyar határig, mert a Burgenlandban megszervezett és gyalogsági fegyverekkel is bíró SA brigád a karhatalmi teendőket a reguláris német alakulatok beérkezéséig el tudta látni és az esetleges külső behatolást nyilvánvalóan késleltette volna. Erre azonban sem a magyar, sem a jugoszláv határszakaszon nem került sor, a kapcsolatok felvétele 1938. március 22-én történt meg Sopronnál, illetve Radkersburgnál teljesen ünnepélyes formában.

Fogarassy László

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / H. Törő Györgyi–Nagy Miklós–Tódor Ildikó: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1849–1905. Általános rész. Személyi rész I. (A–Gy) 3. kötet

**281 H. Törő Györgyi–Nagy Miklós–Tódor Ildikó: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1849–1905. Általános rész. Személyi rész I. (A–Gy) 3. kötet
Akadémiai Kiadó, Budapest 1990, 774 lap**

Folyóiratunkban három alkalommal is elmondtuk észrevételeinket (SSz. 1973, 282–284; 1975, 377–380; 1985, 379–381) *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* fontos sorozatáról. Fontos tudományos esemény, hogy a kutatók, az egyetemi és főiskolai hallgatók, a tanárok kézbe vehetik az új, 1849-től 1905-ig vezető első részt. A három szerkesztő-irodalomtörténész fáradságos munkával összeállított munkája gazdag általános résszel kezdődik, ezt követi az A-tól GY-ig vezető személyi rész. A kézirat lezárása ennél a kötetnél is 1970-ben történt, a kézirat a nyomdába adás idejéig csak kisebb pótlásokat végezhetek. (Pl. Az Országos Széchényi Könyvtár 1970–71-es évkönyvéből, mely 1973-ban jelent meg, felvehették Farkas László szervezeti és olvasószolgálati szabályzatokkal foglalkozó tanulmányát.) Ugyanakkor nem tudhat kézikönyvünk a Hiller István, majd Mastalirné Zádor Mártától is szerkesztett Sopron bibliográfiája sorozatról, pedig ez is fontos ismereteket tartalmaz. Mindezt megmagyarázza a sorozat kezdetben elhatározott időhatára: „... Kötetünk ragaszkodott az anyagközlés szempontjából az 1970-es időhatárhoz”. Ez az 1772-ig vezető első kötet esetében mindössze két év eltolódást jelentett, mivel ez a kötet már 1972-re megjelent a kiváló V. Kovács Sándor–Stoll Béla és Varga Imre gondozásában, az időköz azonban a kézirat lezárása és a megjelenés közt egyre tetemesebb lett, erről a szerkesztők nem tehetnek, de a kötet használója bánja. A szerkesztők kezének ez a megkötése eredményezi pl. Arany János esetében, hogy az *Életrajzi áttekintések* fejezetben *Debreczeni István: Arany János hétköznapijai*, Bp., 1968. az utolsó felvett munka, igaz, az Összes művek esetében a *Kiadások* fejezet még felveszi a *Levelezés* 2. kötetét, mely az akadémiai kiadás 16. kötete (megjelent 1982-ben). Ezért szerepel a bibliográfiában Keresztúry Dezső: *S mi vagyok én ...?*” Arany monográfiájának első része csak 1967-től, de érthetően(?) nem található a monográfia befejezése: „*Csak hangköre más*” 1987-ből.

Így gyakorlatilag a bibliográfiából hiányoznak az 1970 utáni időszak kutatásai. *A Regionális irodalmi*

törekvések fejezet Erdei László dolgozatát említi a SSz. 1957. évfolyamából „Sopron megye irodalma és egy ismeretlen költő a Bach korszakban” címmel, de hiányzik Augusztinovicz Elemér tanulmánya a Frankenburg Irodalmi Kör hét évtizedéről 1982-ből. Bibliográfiánk számára fontos tanulságokkal szolgálhatott volna Rákosi Jenő: Emlékezések I. kötete, mely az 1860-as évek bencés gimnáziuma magyar önképzőköréről, a fiatalok „Korány” e. (ma lappangó) diákújságjáról, hazafias szellemű tanáraikról beszél. Utal Rákosi Jenő egy írása erre az időszakra a Soproni Almanach 1922-es kötetében is. Búcsú-e vagy üdvözlés címmel, az almanachot a kézikönyv nem elemezte.

Az *irodalmi élet és keretei–Színház–Színháztörténet* jól követi az 1970-ig figyelt kutatást, Kugler, Csatkai és Berecz Dezső korábbi írásait. De éppen Berecz munkássága szélesedett ki 1970 után ezen a területen, írt Jászai Mari látogatásáról Nagycenken és Rábatamásiban (SSz. 1971.), „Blaha Lujza és vetélytársai a soproni színpadon” címmel 1972-ben, „Jászai Mari soproni szereplése” pedig az 1974-es évfolyamban jelent meg. E tanulmányok elemzése a bibliográfiának is hasznot hozhatott volna, hiszen segítségükkel követhető lett volna, hogy Bereczik Árpád, Bródy Sándor, Csepreghy Ferenc, Csíky Gergely művei mikor, kiknek az előadásában tűntek fel a soproni színpadon? Ezek irodalmát ugyanis a bibliográfia az *Egyes művek* irodalmát felsorolva összesíti.

282 Csíky Gergely és Újvári Béla soproni író-tanár plagizációs vitáját a kézikönyv összefoglalja. De Berecz azt is megírta (SSz. 1981, 383–) „Nagy színészek soproni kezdései” c. tanulmányában, hogy *A hon* januári számaiban lezajlott vitának soproni utóhangja is volt, mely a *Sopron* máj. 4-i és 26-i számában olvasható. Sajnos, kézikönyvünk nem is dolgozza fel a *Sopront*, az *Oedenburger Zeitung*-ot sem, pedig az 1910-es évfolyamban (VI. 22.) Dóczy Lajos ír ifjúságáról „Über Prof. Karl Thiering” címmel. A Sopronvármegye 1932. évi XII. 4-i száma is a régi diákéletről ír „Köpeny, sál, öt pálcaütés” címen. Hiányzik a Dóczy művek sorából az „Alkalmi óda a soproni Széchenyi-szobor leleplezésére” c. vers, mely szép különnyomatban is ismert (Röttig-nyomda) és a Kugler Alajos-féle „Emléklap 1897. május 23” c. albumból is. (Romwalter Alfréd nyomdája).

A H. Törő Györgyi–Nagy Miklós-Tódor Ildikó szerkesztésében megjelent bibliográfia segítségével jól felmérhető a soproni tanárság századvégi irodalomelméleti, irodalomtörténeti munkássága, ezáltal jobban értelmezhető az Irodalmi és Művészeti Kör létrejötte is. Elsőként Moller Ede *Külföld* címen megjelent világirodalmat elemző, egy évfolyamot megért szaklapját említem 1879-ből (kézikönyvünk nem ismeri). Írt ebbe a főreáliskola tanári kara, maga Moller pl. Karl Beckről értekezett, a bencés főgimnázium tanára, Kapossy Lucián a materialista és idealista világnézetéről írt új könyvek alapján, dr. Fialowszki Lajos „A leszármazás tana és az új vallás” címmel írt szemlét, de szívesen publikált a soproni lapban Péterfy Jenő is; pl. „A pozitív tudomány és a metaphysika” címmel. Jól felkészült, gyakran fővárosi szaklapokban is publikáló tanárnemzedék élt ekkor Sopronban.

Berecz Dezső 1939-es Moller Ede tanulmányából tudjuk, hogy Moller Bodnár Zsigmond irodalomtörténesszel levelezett, állítólag Bodnár is szorgalmazta egy irodalmi kör létrehozását. Bella Lajos a Kör 1892-es évkönyvében Erődi Dániel személyére utal: „Az eszme, mely úgy emlékszem Erődi Dániel bencés tanár fejében megfogamzott, termő talajra hullt mibennünk”. De volt is kellő, jól felkészült kezdeményező! Bibliográfiánkból tudjuk, hogy Bayer Ferenc (főreáliskola) arról értekezett a Figyelőben (1880), hogy „Irodalomtörténetünk legújabb kora honnan számítandó?” Kárpáti Károlynak is tanulmánya jelent meg „A murányi Venus a magyar költészetben” címmel (Figyelő, 1877). A legtehetségesebb kétségtelenül a fiatalon elhunyt Moller, aki írt Ilosvai Toldijáról. Arany Tetemrehívásáról, Tompa Mihályról, Széchenyi Istvánról. Két jó tanulmánykötete is jelent meg Magyar Kalliope (Sopron, 1877) és Összegyűjtött tanulmányok (Sopron, 1882) címmel. Vajda Viktor, a Laehne intézet tanára is gyakran írt

Abafi Lajos Figyelőjébe: „Hol leljük meg a nyelvalkotás forrását” (1875), „Az olvasásról” (1875), ill. „Magyar költők francia fordításban” (1873) címmel. Erődi Dánielnek, a Kör egyik megteremtőjének tanulmánya született a költői szillogizmusról (1888), „Költészettana” jelent meg (Esztergom. 1874) Kapossy Lucián írt az esztétikai hűségről, később, bencés tanárságból világi állásba lépve is jelentős elméleti munkásságot fejtett ki. Réthei Prikkel Marian, Récsey Lajos és Bognár Teofil bencés tanárok bibliográfiánk adatsorai szerint is jelentős néprajzi, könyvtörténeti és filozófiai munkásságot folytattak soproni éveikben is. Minderre a felismerésre bibliográfiánk tanulmányozása során jutottunk, az Irodalmi és Művészeti Kör működtetésére képzett, tudós tanárok éltek ekkor a soproni középiskolákban.

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1849–1905 közötti kötetének tanulmányozása összesíti 1970-ig legfontosabb helytörténeti ismereteinket. Még mindig javasoljuk a fontos helyi és napilapok értékesebb közleményeinek felvételét a még kéziratos kötetekbe. Hasznos lenne, ha a sorozat lezárása után az újabb kutatást összesítő pótkötet jelenne meg 9. kötetként a tervezett nyolchoz. Különben a Soproni Szójegyzéktől a Soproni Irodalmi Társaság megszűnéséig újabb húsz esztendő szakirodalmát is forgathatja anyaggyűjtő céllal az időszak kutatója.

Kovács József László

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Ernő Deák: Das Städtewesen der Länder der ungarischen Krone (1780–1918) I–II/1–2. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 1979, 1989 (Veröffentlichungen der Kommission für Wirtschafts-, Sozial- und Stadtgeschichte 3–4)

283 Ernő Deák: Das Städtewesen der Länder der ungarischen Krone (1780–1918) I–II/1–2. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 1979, 1989 (Veröffentlichungen der Kommission für Wirtschafts-, Sozial- und Stadtgeschichte 3–4)

Tíz évvel az első kötet megjelenése után adta ki az Osztrák Tudományos Akadémia kiadója Deák Ernő munkájának második részét. Az összesen három vaskos kötet két jól elkülöníthető szerkezeti egységben, több mint ezer oldalon nyújt immár átfogó – a tervek szerint azonban még mindig nem teljes – képet a Magyar Korona országainak újkori városfejlődéséről.

Az utóbbi fél évszázadban, de különösen az elmúlt két évtizedben a várostörténeti kutatások úgy módszertanilag, mint tartalmi eredményeiket tekintve a nemzetközi történetírás legenergiusabban fejlődő területei közé tartoztak, s az Osztrák Tudományos Akadémia Gazdaság-, Társadalom- és Várostörténeti Bizottsága kiemelten fontos célként határozta meg, hogy a korábbi – elsősorban Nyugat-Európával foglalkozó vizsgálatok után Közép-Európa is – mint történelmi régió – a kutatások tárgya legyen. Az összehasonlító várostörténet itt különösen alkalmas módszernek bizonyult, hiszen vitathatatlanul igaz Alfred Hoffmannak a könyv előszavában is megfogalmazott állítása, miszerint a Magyar Korona országai egészen sajátos történelmi-politikai egységet képeztek.

Az „Allgemeine Beschreibung der Städte und der städtischen Siedlungen” című első kötet a tulajdonképpeni elméleti összegzés. A szerző világos szerkezetben, jól tagolva, ügyesen körülírt tematikai és kronológiai kategóriákat használva ismerteti mondanivalóját, s tekinti át a térség városfejlődését. A kiválasztott

időszakot (1780–1918) az iparosodás mértékének megfelelően három szakaszra osztja, így megkülönböztet iparosodás előtti és korai industrializációs [1780/1790–1848]. átmeneti (1848–1867), illetve industrializációs korszakot (1867–1918).

A kötet négy fejezete közül az első, bevezetésnek szánt történelmi áttekintés, amely a XI. századtól vizsgálja a városfejlődést és feltételrendszerét, s széles szakirodalmi bázisra támaszkodva jut el a régióbeli városok – Deák szerint a XV. század első felétől megkülönböztethető – két alapvető kategóriájának meghatározásához. Civitas és oppidum, szabad királyi városok, illetve püspöki székhelyek szűkebb csoportja, s gyűjtőfogalomként a mezővárosok jóval szélesebb rétege, mint a térség városfejlődésének eltérő irányai, szolgáltatja a könyv elsődleges, s végig következetesen megtartott csoportosítási szempontját. Egymáshoz is jól illeszkedő, önálló egységek, a földrajzi-közigazgatási szerkezet elemzésével foglalkozó rész, s az azt követő „városmustra”, amely gyakorlatilag a települések összehasonlító számbavétele. Igen érdekes megközelítésnek tartom a „Phänomenologie der Städte” című három alpontból álló záró félsszáz oldalt. Bár a városok belső felépítését, a polgárság s a nemesség viszonyát, a tárnokmesteri feladat- és jogkört tárgyaló középső szakaszt alfejezetként szerencsésebb lett volna előbbre tenni, a korabeli városfogalom és interpretációja, valamint a településszerkezethez kapcsolódó reformelképzelések, illetve a modernizációs képesség vizsgálata nemcsak eredeti ötletre és gondolkodásmódra, hanem remek problémalátóképességre is vall.

A kötet leggyengébb része a koraujkori előzmények és összefüggések taglalása. Elhibázott megközelítés a XVI–XVII. századi városi fejlődésre és városképre gyakorolt egyházi és világi főúri hatást perdöntő alapvonásként értékelni. A polgárság passzivitásáról, a városi élet stagnálásáról szóló állítások már ennek a kiindulásnak [284](#)logikusan téves eredményei, mégha a felsorolt egyházi és világi iskolaalapítások a városokban önmagukban valós tények is. A kor elsőszámú kérdése azonban Közép-Európában egyértelműen az idegen birodalom behatolása, berendezkedése, s az erre való társadalmi-politikai reakció volt, minden egyéb ennek vetületében jelentkezett és érvényesült. E szemszögből vizsgálva a folyamatokat, a török által okozott negatív gazdasági-kereskedelmi hatások semlegesítésére tett városi próbálkozások, majd az oszmán uralom felszámolásában játszott szerep értékelése egészen más, s semmiképpen sem passzív oldaláról állítja elénk a városokat és polgárait. Alapvetőek és nemzetközileg is elismertek a magyar turkológia kutatási eredményei a hódoltságbeli mezővárosok belső autonómiájáról, s az ehhez kapcsolódó fontos demográfiai változásokról, amelyek nélkülözhetetlenek a teljes rendszer működésének megértéséhez. A könyv alaptémájának feldolgozása azonban, amelynek csak összetevő előzményeire vonatkoztak e megjegyzések, egyértelműen magas színvonalú, korrekt és meggyőző.

A munka második nagy szerkezeti egysége a két könyvből álló „Ausgewählte Materialien zum Städtewesen” című adattár. A történeti statisztika kipróbált és megbízható módszere szerint egységes kérdőív formában, jól kiválasztott koordinátarendszerben 60 különböző szempont alapján vizsgálja a szerző a Magyar Korona országai 198 városának jellemző vonásait.

Sopron történelmi szerepének megfelelően előkelő helyet foglal el a sorban. Hét oldalon keresztül többszáz számszerű adat révén kapunk képet a város jogi helyzetéről, területi-topográfiai szerkezetéről, a lakosság számáról, vallási, etnikai hovatartozásáról, foglalkozásáról. Figyelemreméltó adatsor tanúskodik Sopron város éves kiadásairól és bevételeiről, a kulturális, pénz- és szociális intézményhálózatról. Néhány szám is elegendő annak érzékeltetésére, hogy a szerző hallatlanul időigényes, precíz gyűjtő és rendszerező munkája révén milyen érdekes, s a további kutatáshoz. nélkülözhetetlen kötet állt össze. 1910-ben Sopron szabad királyi város 12 955 ha összterületén 31 597 polgár élt, két és félszer annyi, mint 1785-ben. A századfordulón az 1837 lakóház több, mint 80%-a volt földszintes, házanként akkor átlagosan 16,67

lakossal. A XX. század első évtizedének végén a polgárok 44,27%-a magyar, 51,04%-a német anyanyelvű volt, majd kétharmada római katolikus, közelítően 28% evangélikus 6,65% izraelita. A város bevétele 3 279 200, kiadása 3 161 000 koronát tett, a bevételek 10 év alatt 1 935 400, a kiadások 1 829 400 koronával nőttek. A lakosság 19 különböző szintű és jellegű oktatási-képzési intézményben taníttathatta gyermekeit, a város 7 óvodával, 8 bankkal és hitelintézettel, 7 könyvtárral, múzeummal, német nyelvű színházzal, 8 nyomdával és 8 periodikával (!) rendelkezett. A teljesség igénye nélkül kiragadott adatok, úgy gondolom, világosan érzékeltetik a helyzetet. Ugyanakkor sajnálatosnak tartom, hogy a könyvben az összehasonlítást nem segítik ábrák, grafikonok, diagrammok. Ilyen mennyiségű számadat esetén úgy a városok belső fejlődési ütemét, mint más településekkel való összevetését a viszonylag kis energiával elkészíthető „mellékletek” nagyban elősegítik, s szemléletessé tehetik.

Az áttekintett elméleti összegzés és adattár után külön érdeklődésre tarthat számot a tervekben felvázolt harmadik egység, amely várhatóan a „Typologie und Struktur der Städte” címet viseli majd. Ennek megjelenése előtt is azonban összegzésként nyugodt lelkiismerettel megfogalmazható, hogy Deák Ernő úgy a kutatás, mint a várostörténet iránt érdeklődők szélesebb rétege számára gondolatébresztő, maradandó munkát tett le az asztalra. A költői kérdés márcsak az, miért nem magyar kiadó gondozásában jelent meg a magyar, Sopron megyei (Pereszteg) származású szerző történeti Magyarországgal foglalkozó műve?!

ifj. Hiller István

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / A Soproni Szemle Széchenyi Istvánra és családjára vonatkozó írásai (1937–1990)

285 A Soproni Szemle Széchenyi Istvánra és családjára vonatkozó írásai (1937–1990)⁽¹⁴⁶⁾

1938.

Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben.

= 144–148. p.

Énekes Kálmán: A sopronhorpácsi kastély.

= 305–309. p.

1939.

Széchenyi István. (Könyvomas rajz. Megjelent 1835.) Thier László gyűjteményéből.

= [273]. p.

Östör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. – Állítólagos gőgje. – Újabb a Karolina ügyben.

= 274–288. p.

Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai.

= 289–301. p.

Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf az érmészetben

= 302–309. p.

Thier László: Széchenyi emlékek. (Szemelvények egy soproni magángyűjteményből.)

= 309–315 p.

Csatkai Endre: Széchenyi-műemlékek Nagycenken.

= 317–327. p.

Csipkés] K[álmán]: A múzeum Széchenyi-szobája.

Csatkai Endre: Soproni apróságok Széchenyi naplóiban.

Radó István: A soproni Széchenyi-könyvtár.

= A soproni múzeum közleményei. 338–343. p.

Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz. [Bibliográfia.]

= 359–376. p.

1940.

Cs[atkai] E[ndre]: Ferenc József látogatása Nagycenken.

= 45. p.

Thirring Gusztávné Waisbecker Irén: Emlékek viharos időkből: amikor a Széchenyiek megszerették Sopront.

= 57–61. p.

– th.: A Széchenyi-család soproni házairól [Kiegészítés az 1939. 111. évf. 289–301. p. alatt megjelent Thirring Gusztáv cikkhez.]

= 383. p.

1941.

Csatkai Endre: Iván [gróf Széchenyi], Nagygeresd [Karcsey és Mesterházy], Sajtoskál [Losonczy].

= Sopronvármegyei várak, kastélyok és nemesi kúriák. 53–56. p.

Storno Miksa: Soproni városrészletek 1852-ből.

= 126–128. p.

Östör József: Valóban Canovától van-e a cenki Beatrice-szobor?

Ö[stör] J[ózsef]: A cenki Széchenyi szobor költségeit ki viselte?

= Kisebb közlemények. 239–241. p.

Östör József: Széchenyi és vármegyéje.

= 251–268. p.

Csipkés [Kálmán]: Szakál Ernő Széchenyi-emlékplakettje.

= 324–326. p.

2861942.

Östör József: Széchenyi István és Sopron.

= 1–15. p.

ry.: Kertész János: Széchenyi faluja Nagycenk. Könyvismertetés.

= 102. p.

Radó István: Széchenyi orvosa, a volt soproni diák és mások.

= Kisebb közlemények. 217–221. p.

1943.

Lauringer Ernő: Sopron szab. kir. város emlékérméi c. cikkének utolsó oldalán Széchenyi-vonatkozású érmek felsorolása.

= 6–12. p.

Klempa Károly: Gróf Széchenyi István levelei gróf Festetics Taszilóhoz.

= 114–118. p.

1944.

Könyvismertetés. Östör József: A döblingi Széchenyi (1848–1860). Bp., 1944. 456 l.
= 130–131. p.

1956.

Domonkos Ottó: A nagycenki „Hegybéli Articulások” 1817-ből.
= Helytörténeti adattár. 67–73. p.

1958.

Csapodiné Gárdonyi Klára: Széchenyi Júlia emlékkönyve a Széchenyi Könyvtárban.
= 319–326. p.

1960.

Tilkovszky Lóránt: Gondolatok Széchenyi István hazafiasságáról. Halála 100. évfordulója alkalmából.
= 97–101. p.

Kubinszky Mihály–Perkovácz Bódog: Széchenyi és a magyar vasutak.
= 102–113. p.

Tilkovszky Lóránt: Széchenyi István fertőbozi fürdője
= 181–185. p.

Faragó Sándor: Tolnay Antal feljegyzései Széchenyi haláláról s a régi és új nagycenki templomról. =
185–188. p.

1964.

Lovas Gyula: A Soproni Vasút Társaság. 1836–1838.
= 244–248. p.

1965.

Stornó Gábor: Brunszvik Teréz levele Széchenyihez Markó Károly érdekében.
= 94–96. p.

Kép. Kugler: Széchenyi István [szobor]. Budapest. Kamaraerdő. 175. p.
= Soós Gyula: Kugler Pál Ferenc soproni szobrász (1836–1875) c. cikkből.
= 171–177. p.

1967.

Hiller István: Hauer István tükörképe Széchenyi István írásaiban.
= Helytörténeti adattár. 172–179. p.

Hiller István: Hauer István tükörképe Széchenyi István írásaiban. II. rész.
= 254–261. p.

1968.

Csenár János: Széchenyi cenki kastélyának gázvilágítása.
= 172–176. p.

1970.

Csatkai Endre: Széchenyi István halotti emléke.
= 264. p.

2871974.

Környei Attila: A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum kiállítása.

= 248–263. p. Helytörténetírásunk időszerű kérdései.

1982.

Keszei Dénes: A hatféle jobbágyteher a nagycenki uradalmakban.
= Kisebb közlemények. 142–147. p.

1983.

Környei Attila: Tíz éves a Széchenyi István Emlékmúzeum.
= 169–175. p.

1988.

Hárs József: Muck Tibor (szerk.): A Széchenyi István szocialista brigádok emlékkönyve 1987. Széchenyi Kör kiadása. Bp., 1987, 96 lap. – A Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre III. közgyűlésének jegyzőkönyve. (Fk.: Környei Attila) Pécs, 1937, 20 lap. [Kiadványok ismertetése.]
= 189–199. p.

1990.

Kőhegyi Mihály: Széchenyi István kinevezése Sopron vármegye vízügyi szakbizottságába.
= 352–353. p.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

Macher Frigyes írja: A bencés („Kecske”) templom szentélyének falára emlékoszlopot festettek, közepét emléktáblának képezték ki. Ezen megtaláljuk azok nevét (két királyné és egy király), akiket ebben a templomban koronáztak meg. A felirt kezdete: „ANNAE ELEONORAE Ferdinandi II. Coniuci Auc. A(nn)o MDCXXII. Idibus Maii.... Hoc in templo coronatis...” Azaz 1522. május idusán, május 15-én koronázták volna meg itt II. Ferdinánd feleségét, Anna Eleonórárt. Az adat helytelen, mert csak ekkor kezdődött az országgyűlés, de 1522. július 26-án koronáztak (SSz. 1963, 371–372).

A helytelen adatot idézi több, Sopront ismertető könyv is.

Célszerűnek tartanám a falfestés alá helyesbítő feliratot (táblát) elhelyezni, azaz a látogatók figyelmét erre a tévedésre felhívni, hogy a magyar történelemben jártasok ne higgyék, nem ismerjük városunk történelmét.

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár, Sopron, Pf. 132

Dr. Környei. Attila múzeumigazgató, Sopron, Pf. 68

Kőhegyi Mihály múzeológus, Baja, Türr István Múzeum

Pájer Imre tanár, Csorna, Tanácsköztársaság tér 11.

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Koncz Pál restaurátor, 8200 Veszprém, Haszkovó u. 14/A, III/21.

Szende Katalin múzeológus, Sopron, Rózsa u. 14.

Grüll Tibor gimnáziumi tanár, Sopron, Rózsa u. 14.

Király Tibor GYSEV-főtanácsos, Sopron, Deák tér 70.

Dr. Nikolics Károly c. egyetemi tanár. Sopron, Kis János u. 1.

Kovács László általános iskolai igazgató, Sopron, Halász u.

Dr. Metzl János ny. kórházi főorvos, Sopron, Deák tér 35.

Dr, László Gyula ny. egyetemi tanár, 1054 Budapest, Alkotmány u. 20.

Nagy Alpár főiskolai docens, Sopron, Zerge u. 21.

Dr. Macher Frigyes ny. főmetallurgus, Sopron, Mikoviny u. 15.

Dr. Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, ČS–851 Bratislava, Vyšehradská ul. 121/II/20

Dr. Kovács József László főiskolai tanár, 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8/II/2

Dr. ifj. Hiller István egyetemi tanársegéd, 1213 Budapest, Cirmos sétány 29/IV /18

1991. XLV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Kubinszky, Michael: Stefan Széchenyis Aktualität
Környei, Attila: Bericht über das Stefan-Széchenyi-Gedenkmuseum
Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung
Kőhegyi, Michael: Das Komitat Ödenburg ersucht Stefan Graf Széchenyi um sein und seines Vaters Bildnis
Pájer, Emmerich: Der Bürgerliche Leseverein in Csorna (1861–1896) zum Gedächtnis von Stefan Széchenyi

Kleine Mitteilungen

Mollay, Karl: Musikgeschichte Ungarns (Beiträge aus Ödenburg)
Koncz, Paul: Ein Ödenburger Bucheinband aus 1791
Szende, Katharina–Grüll, Tiburtius: Christoph Lackners Rede zur Inaugurierung des Schulinspektors Markus Huber (1620)
Szende, Katharina: Ödenburgs Beschwerden am Landtag 1619/1620
Grüll, Tiburtius: Zum Andenken des Predigers/Schriftstellers Mathias Szekér aus Güns
Király, Tiburtius: Ödenburg in der Philatelie. Zweiundzwanzigste Mitteilung
Nikolics, Karl: Gedenktafel für Adam Gensel in Ödenburg

Kulturelles Leben in Ödenburg

Kovács, Ladislaus: Eröffnung der Ausstellung von Josef Rázó
Metzl, Johann: Tätigkeit des „Vereines Corvinus für Ungarisch-österreichische Freundschaft“ im Jahre 1990
László, Gyula: Die Ausstellung zur 100. Jahreswende des Geburtstages vom Kunstmaler Josef Horváth (18. März 1991)

Nekrologe

Nagy Alpár–Macher, Friedrich: Dem Musiker Heinrich Klafsky zum Gedächtnis
Szabó, Jenő: Ritter Schubertl trat in die Alhalla. Zum Tod von Heinrich Klafsky (1893–1990)

Bücherschau

Fogarassy, Ladislaus: Hans Chmelar (red.): Burgenland 1938. Eisenstadt, 1989
Kovács, Josef Ladislaus: H. Törő, Györgyi–Nagy, Nikolaus–Tódor, Ildikó: Bibliographie der ungarischen Literaturgeschichte 1849–1905. Allgemeiner Teil. Personeller Teil I. (A–Gy) 3. Band. Budapest, 1990

(ung.)

Hiller, Stefan jun.: Deák Ernő: Das Städtewesen der Länder der ungarischen Krone (1780–1918) I–II/1–2.
Wien, 1979–1989

Schriften über Stefan Széchenyi in unserer Zeitschrift (1937–1990)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Östör József: Széchenyi István és Sopron. SSz. 1942, 1–15.

2 (Megjegyzés - Popup)

Szekfű Gyula: A mai Széchenyi, Révai kiadás, Budapest 1935, 25.

3 (Megjegyzés - Popup)

Östör József: A döblingi Széchenyi 1848–1860, Budapest, 1944.

4 (Megjegyzés - Popup)

Östör József: Az élő Széchenyi. Tükör 1941, 408

5 (Megjegyzés - Popup)

Éber Ernő: A czenki földesúr, Budapest, 1942.

6 (Megjegyzés - Popup)

Szekfű Gyula: A mai Széchenyi. Budapest, 1935.

7 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István: Politikai programtörödékek, 1847, 711.

8 (Megjegyzés - Popup)

Az idézeteket Széchenyi Hitel 156–184, Mit kell tenni és min kell kezdeni e. fejezetből vettem.

9 (Megjegyzés - Popup)

Hitel, 156.

10 (Megjegyzés - Popup)

Javaslat a magyar közlekedésügy rendezéséről, Pozsony, 1848.

11 (Megjegyzés - Popup)

Éber, i.m. 11.

12 (Megjegyzés - Popup)

Éber i.m. 60.

13 (Megjegyzés - Popup)

Garat, Budapest, 1912, 15, 16. Az 1842-ben írt kis kötet annakidején nem jelent meg, töredékben maradt és

csak 1912-ben rendezte sajtó alá Viszota Gyula. Nevét onnan kapta, hogy Széchenyi szerint, a politikai viták közepette elhangzott vádak közül jöjjön „legalább minden, sőt a legjobb is a garatra” ... végre tápláló lisztből elválasztassék a korpa, sepredék.

14 (Megjegyzés - Popup)

Östör: Az élő Széchenyi (i.m.)

15 (Megjegyzés - Popup)

Dr Östör József (1875–1949) soproni ügyvéd, Széchenyi István életművével több cikkben, tanulmányban, könyvben foglalkozott.

16 (Megjegyzés - Popup)

Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és Sopron vármegye. Budapesti Szemle, 1902, 310. szám 29–83. Különnyomatban is megjelent.

17 (Megjegyzés - Popup)

Bártfai Szabó László: Viszota Gyula (1871–1947). Századok, 1947, 351–354. Tudományos munkáinak felsorolása Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp., 1914, XIV, 1272–1275; Kenyeres Ágnes: Magyar életrajzi lexikon. Bp., 1969, II, 1006–1007.

18 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Széchenyi emlékek Nagycenken. SSz. 1939, 316–323; Radon Jenő: Magyar kastélyok. Bp., 1939, 13–25. A síremlékre vonatkozóan Luppá Péter: Nagy- és Kis-Cenk. Vasárnapi Ujság, 1858, 534 (képe 533).

19 (Megjegyzés - Popup)

Vörös Károly: Az 1826. évi kapuvári parasztmozgalom. SSz. 1955, 80–104.

20 (Megjegyzés - Popup)

A közgyűlési jegyzőkönyvek bejegyzéseit Viszota Gyula: i. m.

21 (Megjegyzés - Popup)

A volt megyeháza a Fő tér 5. számú épülete. Zombory Gusztáv: Sopron városa. Vasárnapi Újság, 1858, 366; Zádor Anna–Rados Jenő: A klasszicizmus építésze Magyarországon. Bp., 1943. 37., 171–172., 330., 332.; Csatkai Endre–Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1956, II, 177–180.

22 (Megjegyzés - Popup)

Körmendy Kinga: A Széchenyi-gyűjtemény. Bp., 1976, 10.

23 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Széchenyi-gyűjtemény K 164/4 I–II.

24 (Megjegyzés - Popup)

Niczky Sándorral eleddig mostohán bánt a Sopron megyei helytörténeti irodalom, pedig megérdemelné a vele való foglalkozást, hiszen a reformkorban és az 1848–49-es szabadságharc idején is országgyűlési követje volt a megyének, illetve a lövői kerületnek. Halálakor a Magyar Tudományos Értekező (1862, I, 382.) és a Hölgyfutár (1862. 46. szám) emlékezett meg róla.

25 (Megjegyzés - Popup)

Barabás Miklós 1836 őszén költözött Pestre, ahol szinte senkit sem ismert, ezért Szemere Miklóshoz fordult segítségért, hogy ajánlja be valakihez. A Bécsben lakó Szemere válaszához csatolva küldött is ajánlólevelet Bajza Józsefhez, aki szívesen fogadta, és megígérte, hogy meglátogatja. A kitűzött időben csakugyan be is állított, de nem egyedül, hanem Vörösmarty Mihály, Toldy Ferenc és Tasner Antal társaságában. Tasner azután Széchenyi Istvánt vezette hozzá, aki Bihar megye abbéli kérésére, küldené el a képmását, tréfás levélben Barabás Miklóst ajánlotta festőül. Kapcsolatuk ettől kezdve folyamatos. Kézdi Kovács László: Barabás Miklós emlékiratai. Bp., 1902, 147–151; Hoffmann Edit: Barabás Miklós. Bp., 1950, 21–23.

26 (Megjegyzés - Popup)

Új Sopronvármegye 1942. nov. 28. Csatkai Endre: Amiben a megyebeli falvak megelőzték Sopront.

27 (Megjegyzés - Popup)

Csornai Jézus Szíve Plébánia levéltára: A Csornai Polgári Olvasóegylet jegyzőkönyve. (Továbbiakban: PO jkv.) A Csornai Polgári Olvasóegylet létrejöttének történeti vázlata.

28 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

29 (Megjegyzés - Popup)

Rábaközi Hírlap 1897. jan. 24.

30 (Megjegyzés - Popup)

PO jkv. 1861. Szt. Mihály hava (szept.) 19. Bizottmányi gyűlés.

31 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1861. Szt. András hava (nov.) 10. Közgyűlés.

32 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1872. nov. 1. Közgyűlés

33 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1873. jún. 21. Bizottmányi gyűlés.

34 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár. IV/432. Sopron vármegye egyesületi alapszabályai: Csorna. A Széchenyi István emlékére alapított Csornai Polgári Olvasókör alapszabálya.

35 (Megjegyzés - Popup)

Az 1889-es adat: Rábaköz 1890. febr. 2; a többi évre: PO jkv. Közgyűlések: 1890. dec. 26., 1892. jan. 10., 1893. jan. 15., 1893. dec. 31.

36 (Megjegyzés - Popup)

Rábaköz 1891. jul. 5.

37 (Megjegyzés - Popup)

PO jkv. 1895. jan. 13. Közgyűlés.

38 (Megjegyzés - Popup)

Rábaközi Hírlap 1896. szept. 27.

39 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő (Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 117) a helynevet tévesen *Schalining*-nak olvassa, ezért a káplánt szalonaki (ma: Burgenland) származásúnak mondja.

40 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Még Házi i.m. 116–118.

41 (Megjegyzés - Popup)

A három nemzedékre vonatkozó adatok lelőhelyei: II/3: 213, 228, 354, 381; II/4: 14, 50, 72, 124, 144, 159, 178, 190, 205, 228, 254, 279, 296, 309, 405, 417; II/6: 252, 254; II/5: 8, 31, 34, 43, 73; II/4: 405, 416; II/5: 7, 31, 171, 355; II/1: 314; II/6: 368, 381; 1527. évi adójegyzék.

42 (Megjegyzés - Popup)

Erről bővebben Mollay Károly: Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Bp., 1982; Der Ursprung der ungarischen Buchstabennamen. In: *wortes anst–verbi gratia*. Leuven/Amersfort, 1986, 351–354.

43 (Megjegyzés - Popup)

Jelzete: 118. C. 7.

44 (Megjegyzés - Popup)

OSzK Kézirattár, Fol. Germ. 1320. Közli VÉGH Gyula: A soproni könyvkötők céh-könyve. Vasi Szemle 1936, 225–232

45 (Megjegyzés - Popup)

Győri Szemináriumi Könyvtár, Balogh Sándor hagyaték, jelzet: VIII. 2/6. Kékes vörös festékekkel nyomtatva.

46 (Megjegyzés - Popup)

Például: Dunántúli Református Egyházkerületi Tudományos Gyűjtemény Nagykönyvtára, Pápa, 0.328. (1795-ből) és J. 44. (1767-ből), valamint Laczkó Dezső Múzeum Könyvtára, Veszprém, LH-1079 (1789-ből).

47 (Megjegyzés - Popup)

A Veszprémi Csutorás Céh jegyzőkönyve, kb. 1830, Laczkó D. Múzeum Adattára, lt. sz.: 70.880.1. Zöld és vörös festékekkel nyomtatva.

48 (Megjegyzés - Popup)

BIRIKOVA, N.:XVI–XVII. századi nyugat-európai nyomott textilek (Az Ermitázs iparművészeti gyűjteményéből Moszkva, 1973, XXIV. kép.

49 (Megjegyzés - Popup)

HÁZI Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982, 825.

50 (Megjegyzés - Popup)

J. HALÁSZ Margit szíves közlése, melyet ezúton is köszönök.

51 (Megjegyzés - Popup)

ROMHÁNYI Károly: A magyar könyvkötés művészete a XVIII–XIX. században. Budapest, 1937, 88.

52 (Megjegyzés - Popup)

VÉGH i.m. 232.

53 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Evangélikus Levéltár 45. VI. B.

54 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: Egyháztörténeti emlékek. Sopron, 1910, I, 15.

55 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története. Sopron. 1917, 295.

56 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. Sopron, 1972, 36.

57 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Városi Levéltár: Lad. X. et K, fasc. VI. nr. 184/b.

58 (Megjegyzés - Popup)

Póda Endre: Sopron sz.kir. város monographiája. Sopron, 1890, I, 422, 427.

59 (Megjegyzés - Popup)

Póda i.m. 422.

60 (Megjegyzés - Popup)

Póda i.m. 427.

61 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Városi Levéltár: Lad. XII. et M. fasc. IV. nr. 158.

62 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Gensel Kristóf *attestatio*-ját, melyben Huber szóbeli végrendeletét igazolta: Sopron Városi Levéltár: Lad. XII. et M, fasc. VI. nr. 271.

63 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. X. et K. fasc. III. 97.

64 (Megjegyzés - Popup)

Kiadta: Nagy Imre: Sopron múltja. In; A Magyar Történelmi Társulat 1883. évi aug. 22–27-iki vidéki kirándulása, Szerk. Szilágyi Sándor, Bp., 1883, 48–49.

65 (Megjegyzés - Popup)

Magyarország Története 3/1. Bp. 1987. 819.

66 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. X. et K. fasc. VI. 184. b.

67 (Megjegyzés - Popup)

Gamauf, Teofil: Documente der Oedenburgischen Kirchengeschichte, Kézirat a Soproni Evangélikus Levéltárban, II. Bd. II. Abth.. No. 17.

68 (Megjegyzés - Popup)

Faut Márk krónikája alapján idézi: Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története. Sopron,

1917, 228–230.

69 (Megjegyzés - Popup)

Fridelius, Johanna Christophori Lackneri vitae curriculum 101., idézi Payr i.m. 238.

70 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 258–259.

71 (Megjegyzés - Popup)

Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron. 1939, 141.

72 (Megjegyzés - Popup)

Payr György és Payr Mihály krónikája, kiadta Dr. Heimler Károly, Sopron, 1942, 14.

73 (Megjegyzés - Popup)

Köszegi Szekér Mátyásról ld. Grüll Tibor tanulmányát. SSz. 1991, 248.

74 (Megjegyzés - Popup)

1610. évi közgy. jkv. 1. p., vö. Póda Endre (kiad.): Sopron város monographiája. Sopron, 1883, I, 399–400.

75 (Megjegyzés - Popup)

A javadalmas házak azonosításában Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941. és Kaleschiák Péternek a Szt. Mihály templom oltáraitól készített lajstroma (Vö. Póda Endre: A soproni katolikus parochia története. Sopron. 1892, 59–63) használható fel.

76 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 240–241.

77 (Megjegyzés - Popup)

1619. évi közgy. jkv. 3. p., Vö. Póda: Sopr. Mon. I. 421–2.

78 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 230.

79 (Megjegyzés - Popup)

Gamauf i.m. II. Bd. II. Abth. No. 13.

80 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Mihály: Magyar Regesták, Vö. Magyar Történelmi Tár XI., (1862.) 174.

81 (Megjegyzés - Popup)

Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948. Bp., 1988. sem fogadja el az 1557-es dátumot a *gimnázium* alapítására.

82 (Megjegyzés - Popup)

Lackner Kristóf beszéde Huber Márk iskolafelügyelő beiktatására, vö. Grüll T. Szende K.: SSz. 1991, 237–241.

83 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. IV. 158.

84 (Megjegyzés - Popup)

A műemléki topográfiában közölt 1532-es évszámmal szemben (Csatkai E.–Dercsényi D.: Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1956², 440.) a rendi krónikák egyértelműen 1529-re teszik a támadást. Vö. Tóth Melinda (szerk.): Documenta artis Paulinorum 3. füzet, a MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának forráskiadványai XIV., Bp., 1978, No. 1266, 1400.

85 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. II. et B. fasc. V. 177.

86 (Megjegyzés - Popup)

Tóth i.m. No. 1276.

87 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 1287. „Nicolaus Stassevsky generalis ... monasterium ... in Ungaria vero S. Wolphangi supra Sopron, quia nihil praeter ecclesiam, 2–3 ruinosas casas habere videbatur, a fundamentis erexit.”

88 (Megjegyzés - Popup)

Payr Gy. krón. (1. 10. j.) 16.

89 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 15. és 104. j., Rákos megszerzéséről a követek fentebb idézett (5. j.) levele szerint már a szóban forgó diétán is tárgyaltak.

90 (Megjegyzés - Popup)

A fenti követjelentés szerint az egyházi javakkal kapcsolatban addig kedvező határozatok születtek, „wiert doch auch fuer den herrn standt muessen gebracht werden.”

91 (Megjegyzés - Popup)

Payr Gy. krón. 14–15.

92 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 15.

93 (Megjegyzés - Popup)

Gamauf II/2. 838. Idézi Payr: Egyháztörténeti eml. 165–166.

94 (Megjegyzés - Popup)

Payr S.: A dunántúli evangélikus egyházkerület története. Sopron, 1924, I, 410, 877.

95 (Megjegyzés - Popup)

Bejegyzés 1615. június 1-én a Tanácsjegyzőkönyvben: „Farkasdy Marton ungarischer Prediger begert dimission, weil die besoldung schlecht” (Id. Sopr. Mon. II, 300.)

96 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsjegyzőkönyv, 1612. 12. §. (Sopr.Mon. I, 404.)

97 (Megjegyzés - Popup)

Anagrammata Hungaro Sopronia. Kerezturini 1610 Farkas ny. – 4° (41) ff. – RMNy II, 999=RMK II, 335.

98 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. 3. nr. 133. Aláírása: Georgius Hartlieb Artium ac philosoph(iae) Magister: Poeta Laureatus: pfarher zue Güns (vö. MKszle 1977, 361.)

99 (Megjegyzés - Popup)

Zvonarics Imrével közösen: Pazman Peter pironsgai. Kereszturat (1615) Farkas ny. RMNy II, 1091 = RMK I, 457.

100 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII, et M. fasc. III. nr. 124.

101 (Megjegyzés - Popup)

Az Oratio de laudibus Sempronensis a szegedi Lymbus III. számában jelenik meg 1991 májusában. Az idézett rész „ősforrása” Iszokratész Areioszpagoszi beszéde.

102 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 108.

103 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 104.

104 (Megjegyzés - Popup)

Coronae Hungariae Emblematica descriptio Lavingae Suevorum, 1615. Jacob Winter ny. RMK III, 1156.

105 (Megjegyzés - Popup)

Ld. az *Oratio* bevezetését.

106 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: Irodalompártolás a reneszánsz Sopronban. MKszle 1977, 167–173: uő.: Lackner Kristóf és kora, 30–45.

107 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 106. – vö. RMNy II, 1056.

108 (Megjegyzés - Popup)

Vergiliusnál (*Georgica* I, 232) valóban szó esik a 12 bolygóról, de a Múzsák bizony csak kilencen voltak!

109 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: Farkas Imre sopronkeresztúri és csepregi nyomdája (1608–1643). MKszle 1973, 360–361.

110 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 57.

111 (Megjegyzés - Popup)

Lackner könyvtárának maradványairól ld. a MKszle következő számában. A tanács tagjai közül jelentős gyűjteménnyel rendelkezett még az id. Faut Márk is. Ld.: Könyvtártörténeti Füzetek II. Szeged, 1982, 11.

112 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. X. nr. 102.

113 (Megjegyzés - Popup)

Curtius Rufus, Quintus: *Historiarum Alexandria Macedonis libri octo*. (ed. Franciscus Modius). – Coloniae, 1591. (Ca 359)

114 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. X. nr. 102.

115 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. X. nr. 52.

116 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. X. nr. 61. – szövegét kiadta: Kovács József László: MKszle 1977, 170–171; vö. RMNy App. 101.

117 (Megjegyzés - Popup)

Az emblematikáról általában ld. Kovács József László: Lackner Kristóf és kora, 67–87. *Maiestatis Hungariae Aquila*. Bp., 1988. (Bibliotheca Hungarica Antiqua XIX–XX.) 31.

118 (Megjegyzés - Popup)

„Plerique sunt non satis acuti, qui Emblemata cum Symbolo, cum Aenigmate cum Sententia, cum Adagio temere et imperite confundunt” (*Emblemata*. Lugduni, 1600, 13–14.)

119 (Megjegyzés - Popup)

E helyt lehetetlen lenne az összes ide vágó adatot idézni, ezért csak néhány példára szorítokozom. Az ifj. Faut Márk könyvtárában számos emblematikus mű volt, többek közt Sambucus és Alcati egy-egy munkája, és természetesen Guevara *Horologium principum*-ja, amelyeknek jelentős része még apja tulajdonából került hozzá (ld. Karner Károly: Két soproni polgár könyvtára. MKszle 1977, 111–133. Faut nr. 47, 114, 120, 135, 143).

120 (Megjegyzés - Popup)

Az első ide vonatkozó adat Lang Mátyásnak Johannes Gerhard jénai professzorhoz írott 1656-os leveléből való. (Gotha, Forschungsbibliothek, Chart. A. 133. nr. 133, levelet Monok István bocsájtotta rendelkezésemre.)

121 (Megjegyzés - Popup)

Ego Matthias Keoszeghi, vocatus ecclesiae Soproniensis minister Ungar. mente sobris, corde sincero, libro huic Concordiae subscribo (Payr S.: Egyháztörténeti eml. 65.)

122 (Megjegyzés - Popup)

Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. Szerk. Pokoly József. VII. évf. Bp., 1910, 8.

123 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 99.

124 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Házi: Polgárcsaládok nr. 10 086.

125 (Megjegyzés - Popup)

Articuli et rationes foederis studiosorum reipublicae Sempromensis, fol. 122v (OSZM Fol. Lat. 1321.)

Matthias Kőszeghy Concionator Evang. Hung.

126 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: A Soproni Nemes Tudósok Társasága (1604–1674). Helikon 1971, 454–467.

127 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 4.

128 (Megjegyzés - Popup)

Payr: Egyháztörténeti eml. p. 187–188. (Gamauf II/2. p. 68)

129 (Megjegyzés - Popup)

Az római Babylonnak kőfalai. Keresztúr 1619. Farkas ny. – RMNy II. 1184. vö. Gálos Rezső: Győri Szemle 1943, 157–165.

130 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XXIV. et Y. fasc. XIII. nr. 893.

131 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XXIV. et Y fasc. XIII. nr. 894.

132 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. IV. nr. 193.

133 (Megjegyzés - Popup)

Póda E.: A soproni plébánia története. In: Sopr. Mon. II. p. 42.

134 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XII. et M. fasc. IV. nr. 195.

135 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Grill Tibor–Szende Katalin: Lackner Kristóf beszéde Huber Márk iskolafelügyelő beiktatására (1620). Ssz. 1991, 237–241.

136 (Megjegyzés - Popup)

Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt (ASWN) 70. évf. Nr. 2 (Februar 1990) 28.

137 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 3 (März 1990) 13

138 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 7 (Juli 1990) 30–31.

139 (Megjegyzés - Popup)

Pannonia 90 Bécscújhelyen. Díszvendég Kurt Waldheim. Kisalföld 1990 jún. 9; ASWN 70. évf. Nr. 7 (Juli 1990) 52–53

140 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 7 (Juli 1990) 72–73; Nr. 8 (August 1990) 24

141 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 9 (September 1990) 28–30

142 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 10 (Oktober 1990) 32

143 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 10 (Oktober 1990) 33

144 (Megjegyzés - Popup)

I. h. Nr. 11 (November 1990) 34–35; Nr. 5. (Mai 1990) 22–23

145 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 71. évf. Nr. ? (Jänner 1991) 68

146 (Megjegyzés - Popup)

A gyűjtés a Széchenyi István Városi Könyvtárban készült.